

**EKONOMİK REGÜLASYONLARIN
SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ**

Almina Derya BIÇAKSIZ

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN

Mart, 2025

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

EKONOMİK REGÜLASYONLARIN
SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Hazırlayan

Almina Derya BIÇAKSIZ

Danışman

Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Ekonomik Regülasyonların Sosyo-Ekonomik Etkileri**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

28/02/2025

İmza

Almina Derya BIÇAKSIZ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Almina Derya BIÇAKSIZ
	Numarası	210695101
	Anabilim Dalı	Maliye
	Programı	Maliye
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Ekonomik Regülasyonların Sosyo-Ekonomik Etkileri
Tez Savunma Sınav Tarihi		28.02.2025
Tez Savunma Sınav Saati		10.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒ oy birliği- ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

EKONOMİK REGÜLASYONLARIN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

Almina Derya BIÇAKSIZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Mart, 2025

Danışman: Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN

Kamu yararı için devletin özel sektörün ekonomik faaliyetleri izlemesi ve kontrol etmesine regülasyon denir. Regülasyon ile piyasa başarısızlıkları en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Regülasyonlar, piyasanın düzenli işleyip gelişmesini sağlayacak kuralların belirlenmesini sağlar. Regülasyon piyasanın denetlenmesi sürecinde de önemli politika araçlarından biridir. Ekonomide etkinliğin sağlanabilmesi, kamu düzeninin sürdürülmesi ve sosyal refahın optimizasyonunu sağlamak amacıyla regülasyon uygulamalarına başvurulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ekonomik regülasyonların sosyoekonomik yapı üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Ekonomik regülasyonların ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, gelir dağılımı ve ihracat üzerindeki etkisini analizi için beş model geliştirilmiştir. Seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2000-2021 dönemine ait yıllık verileri panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre, gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyon ile ekonomik büyüme arasında ilişki belirlenmemiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlarda artış ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. İstihdam modelinde gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlar ile istihdam arasında ilişki tespit edilememiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyonların istihdamı olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Doğrudan yabancı sermaye modelinde gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlar ile doğrudan yabancı sermaye arasında ilişki tespit edilememiştir.

Bulgular gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların doğrudan yabancı sermayeyi olumlu etkilediğini göstermektedir. İhracat modelinde gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların ihracatı olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların ihracatı olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Gelir dağılımı modelinde gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların gelir dağılımını olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde gelir dağılımı ile ekonomik regülasyonlar arasında ilişki bulunamamıştır. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak ekonomik düzenlemelerin sosyoekonomik yapı üzerinde daha olumlu etki yapmasına yönelik politika önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Regülasyon, ekonomik regülasyon, sosyo-ekonomi.

ABSTRACT

SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF ECONOMIC REGULATIONS

Almina Derya BIÇAKSIZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE**

March, 2025

Advisor: Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN

Regulation is to monitor and control of private sector economic activities by government for the benefit of public interest. Market failures are tried to be minimized by regulation. Regulation is one of the important policy tools in the process of determining and supervising the rules that will ensure the orderly functioning and development of the market. Regulation is used to ensure efficiency in the economy, to maintain public order and to optimize social welfare.

The aim of this study is to investigate the effects of economic regulations on socioeconomic structure. Five models were developed to analyse the effects of economic regulations on economic growth, employment, foreign direct investment, income redistribution and exports. Annual data of selected developed and developing countries for the period 2000-2021 are examined by panel data analysis method.

The findings of the study shows that there is no relationship between economic regulation and economic growth in the developed country sample. In the developing country sample, increases in economic regulations have a positive impact on economic growth. In the employment model, no relationship is found between economic regulation and employment in the developed country sample. The finding shows that an increase in economic regulation has a negative impact on employment in the developing country sample. In the foreign direct investment model, no relationship is found determined between economic regulation and foreign direct investment in the developed country sample.

The findings show that increases in economic regulations have a positive effect on foreign direct investment in the developing country sample. In the export model, it is found that increases in economic regulations have a negative effect on exports in the developed country sample. In the developing country sample, the finding exhibits that increases in economic regulations have a positive effect on exports. In the income redistribution model, it is found that increases in economic regulations have a negative effect on income distribution in the developed country sample. No relationship is found between income distribution and economic regulations in the developing country sample. Based on the findings of the study, policy recommendations are developed for having more positive effect of economic regulations on the socioeconomic structure.

Keywords: Regulation, economic regulation, socio-economics.

ÖN SÖZ

Tez çalışma sürecimde akademik bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, yol gösteren ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN'a anlayışı, sabrı ve desteği için teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Çalışmanın hazırlanması sürecinde Tez İzleme Komitesinde bulunan her zaman verdikleri destek ve katkılarından dolayı saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ'a ve Doç. Dr. Ender BAYKUT'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Tez jürisinde yer alıp değerli katkılarını paylaşan Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA ve Doç. Dr. Dilek GÖZE KAYA hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Bugünlere gelmemde büyük emeği olan ilgi ve desteği ile her zaman yanımda olan Amcam'a teşekkür ediyorum. Süreç boyunca her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkür ediyorum.

Almina Derya BIÇAKSIZ
2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON VE KURAMSAL BOYUTLARI

1. REGÜLASYON KAVRAMI.....	5
2. REGÜLASYON TEORİLERİ.....	10
2.1. KAMU YARARI TEORİSİ	11
2.2. ELE GEÇİRME TEORİSİ.....	13
2.3. KAMU TERCİHİ TEORİSİ	15
2.4. MODERN AVUSTURYACI YAKLAŞIMI VE PİYASA SÜRECİ TEORİSİ	16
2.5. KURUMSALCI REGÜLASYON	17
3. REGÜLASYON ARAÇLARI VE YÖNTEMLERİ.....	20
3.1. REGÜLASYON ARAÇLARI	20
3.1.1. Fiyat Kontrolü.....	20
3.1.2. Miktar Kontrolü.....	21
3.1.3. Piyasaya Giriş ve Çıkış Kontrolü.....	22
3.1.4. Diğer Değişkenlerin Denetimi.....	23
3.2. REGÜLASYON YÖNTEMLERİ	24
3.2.1. Maliyet Artı Yöntemi.....	24
3.2.2. Tavan Fiyat Regülasyonu.....	26
3.2.3. Göreli Rekabet Yöntemi.....	27
4. REGÜLASYON TÜRLERİ.....	28
4.1. EKONOMİK REGÜLASYON	28
4.2. SOSYAL REGÜLASYON	29
4.3. İDARİ REGÜLASYON	30
4.4. YEREL REGÜLASYON	31
4.5. MERKEZİ REGÜLASYON	32
5. REGÜLASYON NEDENLERİ VE AMAÇLARI	33

İKİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON POLİTİKASI VE EKONOMİK REGÜLASYON

1. REGÜLASYON POLİTİKASI.....	39
2. EKONOMİK REGÜLASYON TEORİSİ	41

2.1. EKONOMİK REGÜLASYON KAVRAMI	41
2.2. EKONOMİK REGÜLASYON MODELLERİ.....	43
2.2.1. Stigler Modeli	43
2.2.2. Peltzman Modeli	45
2.2.3. Becker Modeli	47
2.2.4. Posner Modeli	49
2.3. EKONOMİK REGÜLASYONLARIN ETKİLERİ	50
2.4. EKONOMİK REGÜLASYONUN SINIRLARI.....	55
3. ALTERNATİF EKONOMİK REGÜLASYON MODELLERİ.....	56
3.1. İMTİYAZ İHALESİ (FRANCHISE İHALESİ)	56
3.2. KAMU GİRİŞİMİ.....	60
4. ÇEŞİTLİ EKONOMİK REGÜLASYON ÖRNEKLERİ	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SOSYOEKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDE EKONOMİK REGÜLASYONUN ROLÜ

1. EKONOMİK REGÜLASYONLARIN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI.....	70
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	72
1.2. AMPİRİK LİTERATÜR TARAMASI.....	72
1.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	82
1.3.1. Panel Veri Analizi	82
1.3.2. Panel Veri Modelleri İçin Ön Testler.....	83
1.3.3. Panel Homojenlik/Heterojenlik Testi	89
1.3.4. Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması	90
1.4. AMPİRİK ANALİZ.....	91
1.4.1. Veri Seti.....	91
1.4.2. Analiz Bulguları.....	98
1.4.2.1. Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi	98
1.4.2.2. İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi	104
1.4.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi.....	111
1.4.2.4. İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi	118
1.4.2.5. Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi	124
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	132
KAYNAKÇA	143
EKLER: STATA PROGRAMI ANALİZ BULGULARI	155

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Regülasyonun Nedenleri.....	35
Tablo 2. Analizlerde Kullanılacak Modeller	92
Tablo 3. Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları	93
Tablo 4. Model 1: Model Belirleme Testleri	99
Tablo 5. Model 1: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri	100
Tablo 6. Model 1: Homojenlik Test Sonuçları	101
Tablo 7. Model 1: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Sonuçları	102
Tablo 8. Model 2: Model Belirleme Testleri	105
Tablo 9. Model 2: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri	106
Tablo 10. Model 2: Homojenlik Test Sonuçları	108
Tablo 11. Model 2: Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) ve Ortalama Grup Tahmincisi (MG) Test Sonuçları	109
Tablo 12. Model 3: Model Belirleme Testleri	112
Tablo 13. Model 3: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri	113
Tablo 14. Model 3: Homojenlik Test Sonuçları	115
Tablo 15. Model 3: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) ve Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) Yöntemi Test Sonuçları	116
Tablo 16. Model 4: Model Belirleme Testleri	119
Tablo 17. Model 4: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri	120
Tablo 18. Model 4: Homojenlik Test Sonuçları	121
Tablo 19. Model 4: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Test Sonuçları	122
Tablo 20. Model 5: Model Belirleme Testleri	125
Tablo 21. Model 5: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri	126
Tablo 22. Model 5: Homojenlik Test Sonuçları	128
Tablo 23. Model 5: Ortalama Grup Tahmincisi (MG) ve Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Sonuçları	129
Tablo 24. Ekonomik Regülasyon ile Sosyoekonomik İlişki Analiz Sonuçları.....	133

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
AMG: Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi
ASEAN: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
CCE: Ortak Korelasyonlu Etkiler Tahmincisi
DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım
GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF: Uluslararası Para Fonu
MG: Ortalama Grup Tahmincisi
M.S.: Milattan Sonra
M.Ö.: Milattan Önce
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

GİRİŞ

Geçmişten günümüze devletin işlevlerinde ortaya çıkan değişimler ile devletin ekonomiye müdahalesinin kapsamı dönüşüme uğramıştır. Devletin piyasa ekonomisi üzerindeki aktör rolü zaman içinde düzenleyici ve denetleyici rolüne bürünmüştür. Ekonomik ve sosyal hayatın kompleks bir yapı haline gelmesi, kamu düzeninin sürdürülmesi ve piyasa ekonomisinde sosyal refahın optimizasyonunu sağlama noktasında devletin düzenleyici rolünün önemini arttırmıştır.

Regülasyon, devletin ekonomik ve sosyal yaşama yönelik gerçekleştirdiği müdahaleler olarak tanımlanmaktadır. Regülasyon kavramı ekonomik, sosyal ve siyasi etkileri göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan biri bu çalışmanın temelini oluşturan ekonomik regülasyondur. Ekonomik regülasyon, devletin piyasaların etkin bir biçimde işleyişini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği müdahalelerdir. Tarihte ilk kez ABD’de uygulanmaya başlayan regülasyonlar günümüzde birçok ülkede kamu düzeninin sağlanması ve iyi işleyen bir piyasa ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Sosyoekonomik hedefleri gerçekleştirmek isteyen ülkeler, ekonominin işleyişine yönelik gerçekleştirdiği düzenlemelerde çeşitli araçlar ve yöntemler kullanmaktadır. Kamu otoriterleri tarafından endüstrinin üretmiş olduğu mal ve hizmetlerin fiyatlarının belirlenmesi, piyasaya giriş ve çıkışın kontrol edilmesi, üretilen mal ve hizmetlerin belirli standartları içermesi için getirilen kurallar ekonomik regülasyon kapsamında değerlendirilmektedir.

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik ve kalkınma düzeylerindeki farklılıklar nedeniyle regülasyon uygulamaları değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda her ülke kendi ekonomik yapısına uygun olan regülasyon uygulamasını tercih etmektedir. Regülasyon uygulamalarından beklenen amaç; sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması, istihdamın artırılması, gerekli bölgelere yatırımların yapılabilmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi sosyoekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesidir. Regülasyonlar ile devletin ekonomiye müdahalede bulunmasının piyasa sürecine etkileri olmakla birlikte toplumdaki bireyler ve kurumlar açısından, sosyal ve siyasi etkileri olabilmektedir. Ülkeler regülasyon politikalarına başvururken, regülasyon uygulamalarının toplumdaki bireylerce benimsenmesi, regülasyonların etkin bir biçimde uygulanması, hangi alanlarda müdahalede bulunulacağı, toplum açısından fayda ve maliyetlerinin iyi analiz edilmesi regülasyonların başarıya ulaşmasında dikkate alınması

gerekli hususlardır. Bu bakımdan uygulanan regülasyon politikalarının sonuçlarının ekonomik ve sosyal boyutlarının incelenmesi düzenleyici sürece ilişkin ortaya çıkan etkileri belirlemek açısından önemlidir.

Bu açıklamalar bağlamında çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletlerin piyasaya müdahale etmek için uyguladığı ekonomik regülasyonlar ile ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, gelir dağılımı ve ihracat üzerindeki etkilerinin nasıl ve hangi yönde olduğunu ortaya koyabilmek amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımında adaletin ekonomik regülasyon ile ilişkisini belirlemek için beş model geliştirilmiştir. Piyasaya doğrudan müdahaleyi ve kısıtlayıcı politik uygulamaları ifade eden kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi kullanılmıştır (Fraser Enstitüsü: Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi). 2000-2021 dönemine ait yıllık veriler ile panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Ekonomik regülasyonların sosyoekonomik etkilerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere karşılaştırmasını yapabilmek için her bir modelde ülkeler, gelişmişlik seviyelerine göre sınıflandırma yapılarak iki gruba ayrılmıştır. Analizde ilk aşamada modellerde tahminciler arasında karar verebilmek amacıyla ön testler gerçekleştirilmiştir. İkinci aşamada birimler arası eğim katsayılarının heterojen mi yoksa homojen mi olduğunun saptanabilmesi için homojenlik testi gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada modellere uygun olan tahminciler belirlenerek değişkenlerin katsayıları hesaplanmıştır.

Çalışmanın sınırlılıkları açısından özellikle gelişmekte olan ülkelere ait verilere erişiminde bazı yıllara ait eksikliklerin oluşu her bir modelde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin farklılık göstermesine neden olmuştur. Bu durum ekonomik regülasyonların istihdam, doğrudan yabancı sermaye, gelir dağılımı ve ihracat üzerindeki etkilerinin araştırıldığı modellerde dengesiz panel ile araştırma yapılmasına yol açmıştır.

Çalışmanın literatüre katkısı, ampirik literatür incelendiğinde ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımının ekonomik regülasyonlar ile ilişkisinin araştırıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmada ise; beş model ile seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik regülasyonların diğer göstergeler ile ilişkisi bir bütün oluşturacak şekilde ele alınmıştır ve bu kadar kapsamlı ülke örneğine de literatürde rastlanmamıştır. Ekonomik regülasyonların sosyoekonomik yapı üzerinde çeşitli değişkenler ile araştırılması literatüre yeni bir bakış açısı katacağı düşünülmektedir.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, regülasyon kavramının tanımına yer verilmektedir. Regülasyon kavramı sadece düzenleme olarak bilinse de, geniş bir uygulama alanına sahip olan regülasyonun düzenleme özelliğinin yanında barındırdığı diğer denetleme, yönetme ve yönlendirme özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Regülasyon kavramının tarihsel süreçte gelişimine kısaca değinilmektedir. Regülasyon uygulamaları için geliştirilen teoriler hakkında bilgiler sunulmuştur. Teorilerden ilki olan kamu yararı teorisinin gerekçeleri ve varsayımları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Kamu yararı teorisine yöneltilen eleştiriler doğrultusunda geliştirilen ele geçirme teorisinin regülasyonlara getirdiği farklı bakış açısı açıklanmıştır. Regülasyonları kar ve rant arama faaliyetleri çerçevesinde ele alan kamu tercihi teorisi incelenmiştir. Bir diğer teori Avusturya İktisat Okulu teorisyenlerinin çalışmaları ile şekillenen piyasa süreci teorisinde regülasyon uygulamalarına yöneltilen eleştiriler hakkında bilgi verilmiştir. Son teori ise regülasyonların oluşturulmasında kurumsal yapıdaki etkileşimi dikkate alan kurumsal regülasyon teorisi hakkında bilgiler sunulmuştur. Regülasyonların uygulanabilmesi için ekonomik, siyasi ve sosyal bazı gerekçeler bulunmaktadır. Bu gerekçelere ayrıntılı olarak değinilmiştir. Hangi amaçlar doğrultusunda regülasyon uygulamalarına başvurulduğu hakkında bilgi verilmektedir. Regülasyon uygulamalarında tercih edilen araçlar ve regülasyon uygulayıcılarının kullanabileceği yöntemler hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bölümün sonunda ekonomik ve sosyal açıdan etkileri bulunan regülasyon kavramı işlevlerine göre sınıflandırılmıştır.

İkinci bölümde, regülasyon uygulamaları tasarlanırken devletin izlediği düzenleyici politika hakkında bilgiler sunulmuştur. Ekonomik regülasyon kavramına detaylı olarak yer verilerek kapsamına değinilmiştir. Ekonomik regülasyonu açıklamak için geliştirilen Stigler, Peltzman, Becker ve Posner tarafından oluşturulan modellerin kapsam ve içerikleri hakkında bilgi verilerek bakış açılarındaki farklılıklar açıklanmaktadır. Ekonomik regülasyon uygulamalarının piyasa ve sosyal hayat üzerindeki etkilerinin neler olabileceği ile ilgili bilgilere değinilmiştir. Regülasyon uygulamalarına karar verilirken siyasi sürecin dikkate aldığı ekonomik regülasyonun sınırları hakkında açıklamalar yapılmıştır. Alternatif regülasyon modellerinden Demsetz (1968) tarafından geliştirilen imtiyaz için açık eksiltme modelinin özellikleri, ihale aşamasında önem arz eden hususlar ve modele getirilen eleştirilere yer verilmiştir. Son olarak devletin mülkiyetinde olan kamu girişimi açıklanarak, ekonomik ve sosyal etkilerine kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, çalışmanın amacına değinildikten sonra literatür taramasına yer verilmiştir. Sonraki aşamada seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde 2000-2021 döneminde ekonomik regülasyonların; ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı ile ilişkisi gerçekleştirilen panel veri analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular raporlanarak, yorum yapılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen analiz bulguları ışığında değerlendirmelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON VE KURAMSAL BOYUTLARI

Ekonomik, sosyal ve idari yapıların değişen koşullarla ahenk içerisinde olabilmesi için sürekli yenilenmesi gerekmektedir. Dinamik bir süreç olan regülasyon ise devletin bu amacı gerçekleştirebilmesinde rol oynamaktadır. Bu bölümde çalışmanın temelini oluşturan regülasyon kavramı ve kuramsal boyutlarına yer verilmektedir. Bu çerçevede regülasyonun nedenlerinden ve bu nedenler kapsamında geliştirilen regülasyon teorilerinden bahsedilecektir.

1. REGÜLASYON KAVRAMI

Günümüzde devletin düzenleyici rolü, ekonomik sistem içerisinde demokrasinin gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Devletler, ekonomik ve toplum yapılarındaki farklılıkları göz önüne alarak yeni hizmetlerin sunulması, günümüz ekonomik koşullarına uyumun sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin denetiminin sağlanması için idarenin yeni uygulamalara başvurmasına neden olmaktadır. Devletler bu nedenlerle ekonomik dengenin sağlanması amacıyla denetleyici ve düzenleyici rol üstlenmektedir. Regülasyon, devletin özellikle ekonomik sistemin işleyişinde yaşanan sorunların çözümünde üstlendiği görev ile ön plana çıkmaktadır.

Ekonomik sistem içerisinde etkinliğin sağlanabilmesi, piyasa ve devlet arasında etkinliğin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Devlet ekonomik yapıda oyuncu olmakla beraber kuralların düzenlenmesi ve denetlenmesinde hakem olarak görev üstlenmektedir.

Devlet olgusunun ortaya çıkışından günümüze dek her dönemde regülasyon uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Regülasyon uygulamalarının ilk örneklerine Babil Kralı Hammurabi'nin M.Ö. yaklaşık 2100'lü yıllarda kendi adı ile bilinen "Hammurabi Kanunları" ile tekelleri uygulamalara atıflarda bulunulmuştur. Bir diğer örnek ise; M.S. 483 yılında Roma İmparatoru Zeno'nun Fermanı ile imparatorluk kararnamesiyle tekeller, birleşmeler ve fiyat anlaşmaları gibi her türlü ticaretin yasaklanmasıdır (Machlup, 1952: 185). Massachusetts Sömürge Yasama Meclisinin 1641 yılında aldığı "Sadece ülkeye fayda sağlayan yeni icatlar için ve de bunlar da kısa süreliğine olmak üzere, başka hiçbir şekilde tekele rıza gösterilmeyecek ve izin verilmeyecektir" kararı Machlup'un anti-tekeller zaman dizininde bulunmaktadır (Majone, 1996: 9).

Literatürde regülasyon kavramı ilk kez 1870’li yıllarda ABD’de kullanılmaya başlanmıştır. ABD’de regülasyon açısından önemli olan ilk olay, 1877 yılında açılan Munn v. Illinois davasında alınan karardır. Bu davada Illinois eyaletinde tahıl taşıyıcı ve tahıl depolama hizmetlerini sunan firmaların talep edilecek fiyatları düzenleyebileceği ortaya konulmuştur. Ekonomik regülasyon bakımından dönüm noktası olarak görülen bu karar ile tüketicilerin tekelleri uygulamalara karşı korumaya yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Munn v. Illinois kararından sonraki ikinci gelişme; demiryolları şirketlerinin arasında yaşanan fiyat savaşları ve farklı tüketiciler arasında fiyat ayrımcılığı neticesinde demiryolları şirketlerine yönelik uygulanan regülasyondur (Viscusi vd., 2000: 301).

19. yüzyılın başlarında ise Amerikan devleti belirli sektörlerdeki fiyatları, örgütlenmeyi ve iş uygulamalarını kontrol etmek için defalarca müdahalede bulunmuştur. ABD endüstrilerinin "ekonomik düzenlemesi", kilit sektörlerde yatırım, fiyat ve girişi kontrol etmek için tüzükler ve komisyonlar kullanan belediyeler ve eyaletlerle başlamıştır (Schneiberg ve Bartley, 2001: 101). Demiryolu fiyatları hususunda 1870 ve 1880’li yıllarda ortaya çıkan fiyat savaşları ve talep edenlere yönelik verilen iltimas neticesinde, tüketiciler hükümeti tedbir almak zorunda bırakmışlardır. Yapılan baskılar neticesinde Interstate Commerce Act of 1887 isminde bir kanun yapılmış ve demiryolu fiyatlarını regüle etmek için Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu (Interstate Commerce Commission-ICC) oluşturulmuştur (Viscusi vd., 2000: 301). 1890 yılında ticareti kısıtlamaya yönelik tüm sözleşmeleri, kombinasyonları ve komploları, ayrıca tüm tekelleri ve tekelleşme girişimlerini yasaklayan Sherman Antitröst Yasası kabul edildi (Machlup, 1952: 187). Sherman Yasası ile fiyat sabitleme yasağı ve rekabete aykırı fiyatlandırmanın önlenmesi amaçlanmaktadır (Whinston, 2003: 7). 1890 yılında Sherman Antitrust Yasası’nın onaylanmasından sonra, petrol boru hatları 1906 yılında, 1910 yılında eyaletlerarası telefon hizmetlerinin regüle edilmesine yönelik kanunlar ABD’de yasalaşmıştır (Müftüoğlu ve Karabudak, 2002: 8). 1914 yılında haksız rekabeti önlemek ve tüketicinin korunmasına yönelik Federal Ticaret Kurulu (FTC) yasası kabul edilmiştir (Machlup, 1952: 188).

Regülasyon uygulama örnekleri dünya genelinde başlangıç olarak büyük ölçüde ABD’de gerçekleşmiştir. Uygulanan regülasyon yasalarının çoğunun 1930’lu yıllarda meydana geldiğini ifade edebiliriz. Amerika’da 1934 yılında Telekomünikasyon Yasası’nın kabul edilmesi ile başlayan regülasyon sürecinde, haberleşme ve ulaştırma

sektörleri için FCC (Federal Communications Commission) kurulmuştur. Motorlu Taşıyıcılar Yasası 1935'te, Doğal Gaz Yasası 1938'de, Ticaretin Regülasyonu 1940 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. SEC (Securities and Exchange Commission) ise yatırım araçları alanında kurulmuştur (Viscusi vd., 2000: 304). Gerçekleştirilen bu regülasyonlar ile hizmetlerin faydalı bir biçimde yerine getirilebilmesi amacıyla üretim etkinliğinin (X- etkinliği) ve ölçek ekonomilerinin ortaya çıkardığı tahsis etkinliğinin artırılması amaç edinilmiştir. Neticesinde regülasyonlar ile birlikte istikrarı bozan fiyat savaşlarına yol açan aşırı rekabeti önlemek ve hizmetleri evrensel olarak erişilebilir kılmak yanı sıra anti-tröst düzenlemelerinin uygulanması dönem boyunca önemli ölçüde güçlendirilmiştir (Chang, 1997: 705).

Regülasyon başta hukuk, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, tarih, psikoloji, coğrafya ve yönetim olmak üzere birçok disiplinde ilgi uyandıran, multidisipliner bir yaklaşım gerektiren bir konu olmuştur (Baldwin ve Cave, 1999: 1). Düzenleyici eylemlerin kapsamının genişliği, regülasyona çok disiplinli bir yaklaşım benimsenmesine neden olmuş ve tam bir tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır (Turner, 1998: 41).

Devletin üstlendiği düzenleyici fonksiyonu ifade eden regülasyon kavramının Türkçede net bir karşılığı bulunmamaktadır. Regülasyon, belli bir etkinliğe yönelik olarak "oyunun kurallarının belirlenmesi" (düzenleme), bu kurallara uyumun gerçekleşmesi (denetim) ve sektörler veya bir faaliyet alanında iyi işleyen bir rekabet ortamına ve çoğulcu bir yapıya doğru sevk etme (yönlendirme) olarak tanımlanabilir (Ulusoy, 2003: 21). Regülasyon kavramına ait literatürde çok sayıda bilim insanının yaptığı tanımlarda düzenleme fonksiyonu ağırlıkta olmasına rağmen, son yıllarda denetleme, yönetme ve yönlendirme fonksiyonları ilave edilmiştir. Ayrıca regülasyon kavramının açıklanmasında bazı yazarların dar ve geniş anlamda tanımlamaya yer verildiği görülmektedir. Dar anlamda yapılan tanımlardan bazıları şöyledir;

Hertog (1999: 223) regülasyonu, sosyo-ekonomik politika amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için meşru vasıtalarla faydalanmak olarak açıklamaktadır. Chang (1997: 704) regülasyonu, devletin "kamu yararı"nı gerçekleştirmek gayesiyle özel sektör birimlerinin yapmaması ve yapması gereken işlemleri emretmesi ve menetmesi şeklinde ifade etmektedir. Oğuz (2011: 19) ise regülasyonu, piyasaların bir üst otorite aracılığıyla denetlenmesi, düzenlenmesi, yönlendirilmesi, yönetilmesi faaliyetleridir. Bir diğer tanımda Selznick'e aittir. Selznick (1985: 363) regülasyonu, bir kamu kurumu tarafından değer verilen faaliyetler üzerinde uygulanan sürekli ve odaklanmış kontrol olarak

tanımlamaktadır. Bu tanımlarda da ifade edildiği gibi regülasyon düzenleme, denetleme, yönetme ve yönlendirme fonksiyonlarını içinde barındırdığı ifade edilebilir.

Geniş anlamda regülasyon, bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasında ahenk oluşturmak veya çatışmayı önlemek amacıyla bireylerin, işletmelerin ve diğer kurumların bu amaç ile uyuşmayan davranış ve hareketlerini sınırlayan veya yön veren, olumlu veya olumsuz yatırımlarla desteklenmiş kaidelerin dayatılması veya teklif edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu tanımlama kapsamında kamu ve kamunun yetkili organları dışında firmalar, diğer kuruluş ve kurumlarınca belirlenecek kaideler, teşvikler veya sınırlar aracılığıyla yönlendirilmesi, düzenlenmesi ve/veya denetim altına alınması şeklinde tanımlanabilir (Türkkan, 2001: 111-112). Yukarıdaki tanımlarla beraber regülasyon ekonomik veya sosyal davranışları etkilemek üzere belirlenmiş devletin gerçekleştirdiği tüm eylemleri içine alan geniş bir anlama sahiptir. Bu noktada tanıma devlet tarafından oluşturulan kurallar, telkinler, kısıtlar veya teşvikler, imtiyazlar; bilgi veya diğer tekniklerin sağlanması gibi her türlü uygulama bu kapsamda değerlendirilmektedir (Baldwin ve Cave, 1999: 2). Devlet regülasyon uygulamaları ile kamu yararını gözeterek bazı davranışların yapılmasını yasaklayabilmekte veya bazı davranışların yapılmasını teşvik ederek düzenleyebilmektedir. Devlet düzenleyici rolünü yerine getirirken idari birimler tarafından uygulanacak kurallar, teşvikler ve kısıtlamalar ile yönlendirme yapabilmektedir.

Regülasyon politika uygulamaları ve ekonomi teorisinde ifade edilen şekilden daha karmaşık bir süreç olabilmektedir (Prosser, 1999: 197). Devletin kurumsal yapısı ile oluşturulan regülasyon, dinamik bir yapıya sahiptir. Kamu regülasyonları kompleks gibi görünmesinin yanında çevrenin korunması, halk sağlığı ve güvenlik gibi toplumsal ve ekonomik her alanda kamu otoritesinin müdahalelerine rastlamak mümkündür. Ne yediğimiz, nasıl oy verdiğimiz gibi birçok durumların her biri devlet regülasyonlarından etkilenmektedir (Tomain ve Shapiro, 1997: 377-378).

Devletlerin ekonomik faaliyetlere iyi veya kötü yönde müdahale ettiği çeşitli yol ve yöntemleri araştıran regülasyon, ekonomik organizasyonun kamu ekonomisi yüzünü oluşturmaktadır (Laffont, 1994: 507). Regülasyon ile devlet sosyoekonomik hedefleri gerçekleştirmek maksadıyla müdahalede bulunmadan gerçekleştiremeyeceği düşünülen davranışları yönlendirmeye ve teşvik etmeye çaba göstermektedir. Buradaki amaç, kamu yararını gerçekleştirmek için piyasa yapısında ortaya çıkacak eksikliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda devletin uyguladığı regülasyonların üç temel

özelliği göze çarpmaktadır. İlki, toplumdaki bireylerin kamu otoritesi tarafından çeşitli yaptırımlar ile belirli davranışları yapmaya zorlanması olan yönlendirme fonksiyonudur. İkincisi, tarafların aralarında özel bir anlaşma ile çözemeyecekleri yükümlülükleri uygulamanın genel olarak devletin (ya da temsilcilerinin) görevi olması bakımından kamu hukukudur. Üçüncü olarak, devlet hukukun formüle edilmesinde olduğu kadar uygulanmasında da temel bir rol oynadığından, ağırlıklı olarak merkezi özelliكتedir (Ogus, 1999: 223).

Regülasyon terimi belli bir etkinliğe yönelik kaidelerin saptanması ve bu kurallara ahengin oluşturulmasının yanısıra kanunların bir biçimde yerine getirilmesine rehberlik edilmesi, yasaklara uyulmaması halinde şikayetlerin incelenmesi, ciddi ve düzeltilmesi mümkün olmayan nitelikteki zararları önlemek için geçici tedbirlerin uygulamaya koyulması, verilen bir karara yönelik beyanların incelenmesi, şikayet üzerine veya düzenleme kurumunun inisiyatifiyle soruşturma yapılması, doküman ve bilgi sağlanması, para cezaları verilmesi, kanunun ilgili sektörün regülasyonu hususunda nasıl tatbik edildiğini gösteren bilgi verilmesi faaliyetlerini de kapsamaktadır (Knight, 2001: 104). Regülasyonu uygulayan kamu otoritesinin yasal araçların özelliği ise, bireylerin veya kuruluşların, devlet tarafından belirtilen kurallara uyma zorunluluğunun olması ve kurallara uyulmaması halinde ise yaptırımlar ve cezaların uygulanabilmesidir (Hertog, 1999: 223).

Regülasyonun bireylerin ve işletmelerin davranışlarına sadece sınırlama getirmek veya tehdit etmek gibi uygulanmasını sağlamakla kalmamakta bunların haricinde devlet, bireyleri ve işletmeleri farklı teşviklerle yönlendirmesi de mümkündür. Örneğin devlet, işletmelerin çevreyi kirlletmesini önlemek amacıyla çeşitli cezalar uygulayarak çevre düzenlemesi yapmak yerine, işletmeleri çevre koruma altyapısının yapıldığı sanayi bölgelerine yatırım yapmalarına olanak tanıyarak da aynı amacı gerçekleştirebilir (Türkkan, 2001: 110). Devlet, regülasyon tanımı kapsamında bulunan yönlendirme fonksiyonunu uygulayabilmektedir. Bu çerçevede regülasyon, çeşitli uygulamalar ile mükafat ve teşvik sistemini içinde barındırmaktadır.

Train (1992: 2)'e göre regülasyon ekonomisinin ana konusu, düzenleyici uygulamaların firmaların optimal neticelere ulaşabilmelerini sağlamak için dizayn edilecek düzeneklerdir. Ayrıca Train, regülasyon ekonomisinin iki fonksiyonu olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, optimal etkinliğin tasvir edilmesidir. İkincisi, regülasyona tabi olacak firmanın karını maksimum seviyeye çıkarabilecek teşvik mekanizmalarını

düzenlemektir. Neticesinde etkili bir regülasyon ile sosyal refah maksimizasyonu ve firmanın karının maksimizasyonu arasında tutarlı bir durum ortaya çıkmış olacaktır.

Görüldüğü üzere devletin farklı enstrümanlar aracılığıyla ekonomik organizasyondaki başarısızlıklara yönelik uyguladığı regülasyonlar, kamu yararını gözeten, düzenli bir yapıya sahip olması ve uzun süreli olması özelliklerini taşıması bakımından önem taşımaktadır (Turner, 1998: 41). Aynı zamanda regülasyonlar sosyoekonomik hedeflere ulaşılması için kısıtlamaların hayata geçirilmesinin yanında teşvik edici uygulamalar olması ile de bazı işlemlerin yapılması gerekli olan şartların oluşmasına da katkı sağlamaktadır (Carbajales, 2019: 51). Kamu otoritesinin değişen ekonomik koşullara uygun olarak yenilikleri uygulaması, etkin bir idari yapının sürdürülmesi ve sisteme yeni düzenleyicilerin entegre edilmesi regülasyon uygulamalarının başarıya ulaşması noktasında önem taşımaktadır (Clarke, 2000: 4).

Kısaca ekonomik organizasyonda regülasyon uygulamaları, tekellerin sebep olduğu piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılarak tüketicilerin korunması amacıyla hayata geçirilen önlemler bütünü olarak görülmektedir.

2. REGÜLASYON TEORİLERİ

Regülasyon teorileri, regülasyonların faydalarını veya yüklerini kimin alacağını, regülasyonların ne şekilde olacağını ve regülasyonların kaynak tahsisi üzerindeki etkilerini açıklamaktadır (Stigler, 1971: 3). Regülasyon teorisi, pozitif ve normatif teoriler olarak ikiye ayrılmaktadır. Düzenlemelerin ekonomik sebeplerini ve ortaya çıkan neticelerini inceleyen pozitif teorilerdir. Normatif teoriler ise, etkin bir regülasyonun arzu edilebilir olduğu varsayımı altında hangi regülasyon türünün daha etkili olduğunu araştırmaktadır (Hertog, 1999: 224). Bu kapsamda pozitif teori, regülasyona neden olan politik, ekonomik, bürokratik ve yasal güçler üzerine odaklanmaktadır. Ayrıca pozitif teori, söz konusu güçlerin regüle edici kurumların tavır ve performansları üzerindeki etkilerini de araştırmaktadır (Joscow ve Rose, 1989: 1451).

Normatif düzenleme teorisine göre, ekonomik faaliyetlerin kamu tarafından düzenlenmesi ancak piyasanın sosyal bir optimum (Pareto) üretmediği durumlarda gerçekleştirilebilir. Normatif yaklaşım, piyasada ortaya çıkan aksaklıkları (eksik piyasa, aksak rekabet, kamu malları, eksik bilgi, dışsallıklar ve işsizlik) gibi piyasanın dengeden kaymasına neden olan süreçlerde devletin piyasaya müdahalede bulunarak rol almasının gerekliliğini benimser (Majone, 1994: 81). Söz konusu pozitif ve normatif teorilerden

yola çıkarak burada geçerli olan teoriler; Kamu Yararı Teorisi, Ele Geçirme Teorisi, Kamu Tercihi Teorisi, Modern Avusturyacı Yaklaşım ve Kurumsal Regülasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1. KAMU YARARI TEORİSİ

A. C. Pigou tarafından literatüre kazandırılan Kamu Yararı Teorisi (Public Interest Theory), kıt olan kaynakların bireyler ve topluma tahsisinin en etkili biçimde gerçekleştirilmesi üzerine kurulmuştur. Kamu yararı teorisi, piyasalarda meydana gelen başarısızlıkların düzeltilmesinde devlet müdahalesinin gerekliliğine odaklanmıştır (Brito ve Dudley, 2012: 12).

Pigou, eksik rekabetin hakim olduğu bir sektörde, marjinal sosyal hasıla değeri ile marjinal özel hasıla değeri arasında fark olması halinde refah seviyesinde maksimizasyonun oluşamayacağını belirtmiştir. Böyle bir durumda marjinal özel hasılanın marjinal sosyal hasıladan küçük olduğu her sektör için belirli bir oranda yardım ödeneği, küçük olduğu her sektör için belirli bir oranda vergi uygulanması gerekmektedir. Sonuçta kamu, marjinal sosyal hasıla değeri ile marjinal özel hasıla değerini eşitlemesi ile ekonomik refah seviyesinde artış sağlanacaktır (Pigou, 1952: 224). Kaynak dağılımında etkinlik sağlamak amacıyla devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunan Pigou'ya göre, düzenlenmemiş piyasaların tekel gücünden dışsallıklara kadar pek çok zaman başarısızlıklar ile karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal verimliliği önemseyen bir devlet bu başarısızlıklarla mücadele etmeli ve regülasyon ile kamu yararını koruyacak görevleri yerine getirmelidir. Hükümet, tüketicilerin yüksek kaliteli ürünler satın almasını sağlamak için piyasaya yeni girenleri denetlemelidir (Djankov vd., 2002: 2).

Kamu Yararı Teorisi; dışsallıklar, doğal tekel piyasaları ve kamusal mallar olmak üzere üç argümana dayanmaktadır. Piyasa başarısızlıklarının meydana geldiği ve piyasa mekanizmasının aksadığı hallerde devlet ekonomiye müdahalede bulunmak zorundadır (Peltzman vd., 1989: 4). Bu teoriye göre, demokratik ülkelerde hükümetlerin nasıl bir uygulamaya başvurabileceğine dair hem bir reçete hem de gerçekte ne yaptıklarının bir açıklaması olarak ifade edilmektedir (Shleifer, 2005: 440).

Genel bir ifade ile bu teori, devletin uyguladığı regülasyonlar ile piyasadaki başarısızlıkların ortadan kaldırılarak sosyal refahın arttırılacağını savunur. Bu teoriye göre kamu müdahaleleri, dengesiz piyasa işlemlerini ve istenmeyen piyasa sonuçlarının önüne geçmek için kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Teorinin temelini kamunun

yararına olacak biçimde kaynakların optimum bir biçimde tahsisinin sağlanmasında regülasyonların etkin şekilde uygulanması gerektiği oluşturmaktadır. Bu teoriye göre regülasyonlar; dışsal ekonomiler, ölçek ekonomileri, eksik rekabet kamusal mallar gibi piyasa başarısızlıklarına yol açan faktörlerin ortadan kaldırılarak toplumun refah düzeyinin iyileştirilmesi hedeflenmelidir.

Görüldüğü üzere teoriye göre regülasyonların amacı, piyasa başarısızlıkları ve istenmeyen piyasa sonuçları, dengesiz piyasa işlemleri ve aksak rekabet gibi problemlerin negatif yansımalarının azaltılabilmesi için bir araç niteliği taşımaktadır (Hertog, 1999: 225). Burada regülasyonlar, etkin olmayan veya adaletsiz piyasa uygulamalarının önüne geçmeye yönelik toplumun bütününe fayda sağlanmasını gözeterek yapılmaktadır (Uche, 2001: 68). Bu teoriye göre, devlet müdahalesi olmadan piyasaların kendi kendini düzenleyemeyeceği düşüncesi yatmaktadır (Moosa, 2015: 7). Burada devletin rolü ekonomik sistemin işleyişinde ortaya çıkan kusurlara karşı müdahalede bulunmak ve kaybolan dengeyi tekrar tesis etmektedir. Ayrıca bu müdahaleleri bir kez kararlaştırıldıktan sonra doğru ve verimli bir şekilde uygulandığı varsayıldığından, maliyetsiz olarak görülmektedir (Franco, 2004: 179).

Kamu yararı teorisine göre regülasyonların dayandığı üç temel varsayım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, regülasyon uygulamalarına başvurulmayan piyasalarda tekelleşme ve dışsallık sorunları sebebiyle başarısızlıkla karşılaşmaktadır. İkincisi, hükümetlerin regülasyon uygulamalarına başvurarak piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldıracaktır. Üçüncüsü ise; regülasyon uygulamalarının maliyetsiz olduğudur (Posner, 1974: 336; Hantke-Domas, 2003: 165; Shleifer, 2005: 440).

Burada bahsedilen piyasa başarısızlıklarından birisi eksik ve asimetric bilgidir. Asimetric bilgi ile ifade edilen piyasa içerisinde etkileşim halinde olan iktisadi birimlerden bir kısmının diğer bir kısmına göre daha fazla bilgiyi elinde bulundurmasıdır (Akerlof, 1970: 488). Asimetric bilginin olduğu piyasada istikrar sağlanamamakta ve kaynaklar, simetric bilgi durumundaki kadar etkin kullanılamamaktadır (Carlton ve Perlof, 2005: 443). Piyasa katılımcıları asimetric bilgiye sahip olduğunda, piyasalar kaynakları verimli bir şekilde tahsis etmeyebilir. Örneğin, bir satıcının ürünündeki bir kusur hakkında alıcı ile paylaşmadığı bilgiye sahip olması ve alıcının tam bilgi sahibi olması durumunda ödeyeceğinden daha fazla ödemesine (ve daha fazla satın almasına) yol açmasıdır (Brito ve Dudley, 2012: 12).

Piyasa ekonomisinde başarısızlığa neden olan faktörlerden bir diğeri dışsallıktır. Dışsallıklar, piyasa ekonomilerinde özel hedefler ile sosyal hedefler arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır (Luenberger, 1995: 159). Bir iktisadi aktörün eyleminin başka bir ekonomik aktörün maliyet ve fayda fonksiyonu üzerinde etki meydana getirmesi dışsallık olarak ifade edilmektedir (Brito ve Dudley, 2012: 12). Dışsallıklar pozitif ve negatif olarak ikiye ayrılmaktadır. Pozitif dışsallıklar tüketim veya üretim sürecinde meydana gelen ve fiyatlandırılması mümkün olmayan olumlu etkiler iken, negatif dışsallıklar ise olumsuz etkileri ifade eder (Hyman, 1987: 88). Kamu yararı teorisine göre dışsallıkların ortaya çıktığı durumlarda devletin piyasaya müdahalede bulunması gerekmektedir.

Piyasa ekonomisinde başarısızlığa neden olan faktörlerden bir diğeri kamusal mallardır. Kamusal mallar, tüketimde rekabetin olmaması ve dışlanamazlık özelliğinden dolayı kamusal malların tüketimi özel malların tüketiminden ayrılmaktadır. Bu iki özelliğinden dolayı çıkarıcı bireyler bu malların tüketimi karşılığında herhangi bir bedel ödemeyi arzu etmeyeceklerdir. Zorunlu bir durum olmadıkça bedel ödeyerek maliyete neden olmak istemeyen birey bedavacılık sorununu ortaya çıkaracak ve piyasa mekanizmasının başarısız olmasına sebebiyet verecektir (Hertog, 1999: 230). Kamusal mallarda oluşan bedavacılık sorununa çözüm bulmak ve bu tür malların üretiminin gerçekleştirilmesi için devlet regülasyonları gerekli görülmektedir.

2.2. ELE GEÇİRME TEORİSİ

Ele Geçirme Teorisi¹ esasında kamu yararı teorisine yönelik yapılan eleştiriler doğrultusunda gerçekleştirilen ampirik sınamaların neticesinde meydana gelen bir teoridir. Temeli, Marx'ın büyük sermaye kurumlarının menfaatlerinin aynı zamanda devletin örgüt yapısını da etkileri olduğu önermesi ve bundan ilham alan çatışmacı siyaset bilim teorilerine dek dayanmaktadır (Laffont ve Tirole, 1991: 1089). Bu teori, aynı zamanda Chicago Okulu Teorisi ya da Çıkar Grupları Teorisi olarak da anılmaktadır. Bu teorisinin başlıca savunucuları Stigler, Posner, Peltzman ve Becker'dir.

Stigler'in "The Theory of Economic Regulation" adlı eserindeki temel önermesi "kural olarak, düzenlemeler endüstri kuruluşlarınca ele geçirilmekte ve öncelikle kendi menfaatleri için tasarlanarak uygulanmaktadır"(Novak, 2013: 26). Stigler'e göre; regülatör ve bürokratlar kendi çıkarları çerçevesinde firmalar ve meslek odalarına yönelik

¹ Ele Geçirme Teorisinin şekillenmesine katkısı olan Stigler, Peltzman, Becker ve Posner modellerine ait detaylı bilgiye 2. Bölümde yer verilmektedir.

ayırımcı politikalara başvurabilmektedir. Regölasyonun arz tarafında seçilmiş politikacılar ve bürokratlar bulunmaktadır. Bürokratlar ve siyasetçiler kamunun gücünü kullanarak oy kazanacakları sektörlere regölasyonlar ile rant sağlamaktadır (Stigler, 1971: 3). Stigler'in geliştirdiği modele göre, politikacılar kendi faydalarını artırmak amacıyla çaba göstermekte, politik gücünü devam ettirmek istemektedir. Politikacılar oy oranını ve servetini artırırken, seçmenler oy gücünü kullanarak kendi menfaatleri doğrultusunda düzenlemelerin yapılması için baskı kuracaktır (Peltzman vd., 1989: 6). Bu teorinin özü, düzenlemelerin iyi organize olmuş gruplara gelir aktarmak için kullanılan bir araç olduğu ve bu da da politikacılara oy ve katkı sağlayarak bu iyiliğe karşılık vereceğidir. Teori, düzenleyicilerin güçlerini daha az siyasi güce sahip olanlardan daha fazla güce sahip olanlara gelir aktarmak için kullanacaklarını öngörmektedir (Joskow ve Noll, 1981: 36).

Becker (1983)'e göre; baskı grupları politik baskı sağlamak amacıyla rekabet etmektedir. Politik olarak dengenin sağlanması her bir grubun baskı etkinliğine bağlıdır. Regölasyon aşamasında kim daha fazla baskı uygularsa o daha fazla imtiyaz elde edecektir. Politik tercihler; kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla bireylerin ve grupların çıkarlarına göre belirlenmektedir (Becker, 1983: 371). Ayrıca bu teoride düzenlemeye dahil olan tüm tarafların gelir maksimizasyoncusu olduğu, mümkün olduğunca iyi bilgilendirildiğini ve deneyimlerden ders aldığını ve düzenlemenin maliyetsiz olduğunu varsaymıştır (Baldwin ve Cave, 1999: 22).

Regölasyonların düzenlenen endüstrilerin çıkarlarına hizmet edeceğini belirten Stigler'in öngörüsünün karşısında Peltzman, regölasyonların sadece sektörlerin menfaatleri doğrultusunda yapılamayacağını belirtmiştir. Peltzman (1976) politikacıların regölasyon uygulamalarına başvururken siyasi desteği maksimuma çıkaracak şekilde belirleneceğini varsaymaktadır. Regölasyonların yalnızca bir endüstriye fayda sağlamayacak aksine bazı tüketici gruplarının etkili bir biçimde organize olabilecektir. Üstelik sanayinin bilgi ve işlem maliyetleri, organizasyonun karlarında küçük bir düşüş yaşanması halinde regölasyon uygulamalarına verilen politik desteğin çekilmesinde engel oluşturmaktadırlar. Fiyatların düşük olması tüketicilere fayda sağlarken, yüksek fiyatlar endüstri tarafından regölasyonlara verilen siyasi desteği artıracaktır. Peltzman'a göre, regölatörler için en önemli problem regölasyonların etkinliğinin sağlanmasıdır. Servet transferinden kaynaklanan oy kazancının, fiyatlardaki artıştan kaynaklanan oy kaybını dengeleyecek şekilde fiyat seviyesinin belirlenmesi önem taşımaktadır (Hertog, 2010:

24). Regölasyonlar, farklı sosyal sınıfların üyeleri arasında zenginliği yeniden dağıtabileceğinden, özel çıkar grupları hükümete destek sağlamakta ve kendilerine yarar sağlayacak düzenlemeler elde etmek için bir takas olarak kabul etmektedirler. Düzenlemeler ile küçük çıkar gruplarının korunacağı düşünölmüştür. Düzenlemeye tabi olan endüstri, tekel karı elde etmek için yasal düzenleyicileri etkileme girişiminde bulunma ihtiyacı duyar, hükümet düzenleyicilerinin paylaştığı fayda tekel karını aşmadığı sürece, bu tür bir "rant arayışı yatırımı" değerli görölmektedir (Zhang, 2009: 247).

2.3. KAMU TERCİHİ TEORİSİ

Kamu tercihi kendi başına bir düzenleme teorisi değil, hükümetteki bireylerin (politikacılar, düzenleyiciler, seçmenler, vb.) tıpkı diğer koşullardaki bireyler gibi kendi çıkarları çerçevesinde hareket eden ve her şeyi bilen olmadıklarını kabul eden hükümet davranışının ekonomik bir analizidir (Brito ve Dudley, 2012: 17).

Kamu tercihi teorisinden sonra hükümetin ekonomik rolü açıklanmaya başlanmıştır. Bu teori ile seçmenlerin, bürokratların, politikacıların, çıkar gruplarının ve diğer siyasi aktörlerin ve kuruluşların davranışlarını açıklamak için kullanılmıştır (Tollison, 1984: 906-907). Kamu tercihi teorisi, ekonomiden uzak devlet kavramını reddetmekte ve kamu görevlilerinin genellikle ekonomide yer alan diğer bireylerden farklı olmadığını kabul etmektedir (Parker, 2002: 499). Kamu görevlilerinin kamu yararını maksimize etmekle meşgul olmadıklarını, ancak kendi özel çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıklarını öne sürer. Özellikle kamu tercihi, bir grubu diğerine göre ayrıcalıklı kılmak amacıyla yasa veya yönetmelikleri değiştirme çabalarının doğasında bulunan ekonomik israfta ilgilendir (Brito ve Dudley, 2012: 17).

Bu teori siyaseti, tüm aktörlerin faydayı maksimize etmek için rasyonel davrandığı bir tür pazar yeri olarak ele almaktır. Seçmenler oy verme güçlerini demokratik süreçten fayda elde etmek için kullanırlar; politikacılar güçlerini kendi servetlerini ya da diğer faydalarını maksimize etmek için kullanırlar; bürokratlar ise bütçelerinin büyüklüğünü maksimize ederler (Prosser, 1999: 205). Teorinin temelindeki terim, regölasyon uygulamalarının sebebiyet verdiği rantlardır. Burada bahsedilen rant kollama kavramı, Krueger (1974) tarafından ortaya atılmıştır. Rant arayışı, bireylerin ve grupların kıt kaynaklarını hükümetler tarafından verilen tekel haklarının peşinde koşmaya adanmaları anlamına gelmektedir (Hertog, 1999: 243). Bu görüşe göre yasalardaki değişikliklerden ve rekabet üzerinde sınırlama uygulayan regölasyonlardan kaynaklı

meydana gelen yapay rantlar, baskı gruplarının, bu rantları ele geçirmek amacıyla lobicilik faaliyetlerinin ortaya çıkmasına sebep olmasıdır. Kamu tercihi teorisi, regülasyondan kaynaklanan etkinsizliklerin yanında, lobicilik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan sosyal maliyetleri regülasyon teorisi içerisine almaktadır. Bu kapsamda teori, rantlar için uygulanan siyasi rekabetin; politik yozlaşmadan, kaynakların etkin tahsil edilmemesine kadar birçok alanda sosyal maliyetlerin artışına neden olacağını kabul etmektedir (Benson, 1984: 389).

Piyasadaki tüketicilerin haklarını koruma yoluna gittiği gibi seçmenler de, çıkacak olan kanunlar ile ilgili dileklerini belirtmek için paralarını, oy desteklerini yada başka politik kaynaklarını kullanmaktadırlar. Benzer biçimde piyasada bulunan bir girişimci gibi siyasetçiler, kanunları tasarlayan ve şekillenmesini sağlayan arz edicilerdir. Sonuçta, yöneticilerin ve işverenlerin piyasada üretim aşamasının her bir detayını belirledikleri gibi bürokratlar da kamu sektöründe bu görevi yerine getirmektedir (Gwartney ve Wagner, 1988: 7).

2.4. MODERN AVUSTURYACI YAKLAŞIMI VE PİYASA SÜRECİ TEORİSİ

Piyasa Süreci (Market Process) Teorisi, Avusturya İktisat Okulu teorisyenlerinin çalışmaları ile şekillenmiştir. Piyasa Süreci Teorisi, devletin piyasaya herhangi bir biçimde müdahalede bulunmaması gerektiği görüşünü savunmaktadır (Kirzner, 1997: 62).

Avusturya İktisat Okulu ekonomik sorunun doğası ile ilgili yaptıkları varsayımlarla neoklasik iktisatçılardan ayrılmaktadır. Neoklasik iktisat, bireylerin probleminin sınırsız istekleri karşısında sınırlı kaynaklar ile tatmin etmeye çalışması olarak görür. Avusturya yaklaşımı ise, bu görüşe ilave olarak kıt kaynaklar, zamanın ilerlemesi ve kısıtlı bilgiye rağmen proje ve planlarını devam ettiklerini varsaymaktadır. Avusturya yaklaşımında zaman ve bilgi sorunu odak noktalarından biridir (Vaughn, 2001:119). Avusturyalılar ekonomik sürecin temel birimini bireysel karar alıcılar olduğunu kabul ederler. Bireylerin davranışları, metodolojik bireycilik olarak adlandırılan yöntemi kapsar (Franco, 2004: 188).

Avusturya okulu iktisatçıları piyasa süreçlerinin analizi ile ilgilenirken, Virginia ekolü iktisatçıları metodolojik bireysellik ve rasyonel seçim teorisinin geliştirilmesine odaklanmıştır. Avusturya okulu iktisatçılarının amacı, bireylerin davranışlarını anlamak ve eylemlerinin istenmeyen neticelerinin sonuçlarını ortaya koymaktır (Boettke ve

Leeson, 2003: 1-2). Avusturya okulu öncülerinden Mises (1945) ‘‘The Clash of Group Interests’’ çalışmasında özel çıkar gruplarının siyasi ayrıcalık elde etme eğiliminde artış olduğunu belirtirken, farklı gruplarının birbirlerine hizmet edebilecekleri farklı çıkarlara sahip olduğunu ifade etmiştir (Boettke ve Leeson, 2003: 3). Mises, fiyat tavanı veya tabanı, birleşme ve devralma kuralları, doğal tekellerin doğrudan kontrolü gibi herhangi bir regülasyonun, piyasa katılımcıları için düzenlemenin istenmeyen sonuçlarından kaçınmaya yönelik teşvikler oluşturacağı gerekçesi ile devlet müdahalesine karşı çıkmaktadır. Bu düzenlemeler sonucu ortaya çıkan istenmeyen durumlar, düzenleyicilerin asıl amaçlarına ulaşmak için ele almak zorunda kalacakları başka sorunlar yaratacağını belirtmektedir (Vaughn, 2001: 125).

Avusturya Okulu regülasyonu mülkiyet hakları perspektifinden incelemektedir. Benson’a göre bir endüstrinin düzenlenmesi, o endüstri tarafından üretilen servetin mülkiyet haklarının yeniden betimlenmesi ve dağıtılması anlamına gelmektedir. Avusturya Okulu’na göre regülatör, kamu tercihi yaklaşımında olduğu gibi bir girişimcidir. Girişimci kendi bireysel çıkarlarını maksimize edecek şekilde sektördeki mülkiyet haklarını yeniden tahsisini sağlayarak siyasi kar peşinde koşacaktır. Avusturya Okulu regülasyonu, dengeleyici ve dengesizleştirici girişimci hareketlerinin bir süreci olarak görülmektedir (Boettke ve Lopez, 2002: 116).

Serbest piyasa için alternatif bir gerekçe Avusturya Okulu tarafından ileri sürülmektedir. Avusturyalı ekonomistler piyasayı öncelikle bilginin iletilmesi ve kullanılması için bir kurum olarak görürler, bu bilgi doğal olarak dağılmıştır (Booth, 1997: 678). Avusturya yaklaşımına göre, aralarında piyasaların da bulunduğu sosyal kurumların insan tasarımıyla ziyade insan eyleminin bir sonucu olmasıdır. Dolayısıyla, Avusturyalıların görüşüne göre, düzenleyici başarısızlıklar hukukun belirli araçsal amaçlar için kullanılmasının bir sonucudur (Franco, 2004: 188).

2.5. KURUMSALCI REGÜLASYON

Kurumsalcı yaklaşıma göre regülasyonlar; sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik yapıların harmanlanması ile ortaya çıkmaktadır. Regülasyonların dizayn edilme sürecinde, kurumsal yapıdaki etkileşim temel odak noktasını oluşturur.

Ekonomik sistemi sosyal düzenin bir parçası olarak gören kurumsalcılar, ekonomik kurumları toplumun ve teknolojik gelişimine ayak uyduran bir yapı olarak görmektedir. Kurumsalcılar düzenleme teorisine etik konuları da kapsayacak şekilde

kurumsalcı bir bakışla yaklaşırlar (Kling, 1988: 200). Kurumsalcı teorisyenler, kurumsal yapı ve düzenlemelerin yanı sıra sosyal süreçlerin de düzenlemeleri önemli ölçüde şekillendirdiği düşüncesini merkeze almaktadır. Regülasyon uygulamaları bireylerin tercihlerinin bir araya gelmesinden ziyade, kurumsal düzenlemeler ve kurallar tarafından şekillendirilmektedir (Baldwin ve Cave, 1999: 27).

Kurumsalcılar geleneksel olarak piyasanın sosyal olarak arzu edilen bir sonuç üretmediği durumlarda devlet müdahalesini savunmuşlardır. Kurumsalcılara göre, teknolojiye meydana gelen gelişmeler temelde sosyal refahı artıracak bir kurumsal değişimi teşvik edebileceğini ileri sürerler (Nickerson ve Phillips, 2003: 443). Trebing, piyasalarda yaşanan belirsizliklerin düzeltilmesinde devletin regülasyonlar ile müdahale etmesi gerektiğini, piyasa odaklı tedbirlerin yanında kamu yararının ve sosyal değerlerin gözetilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Ayrıca regülasyonların uygun bir biçimde kurgulandığında yüksek verimlilik elde edileceği ve daha fazla bireysel seçim olanağı sunacağını ifade etmiştir (Trebing, 1987: 1714). Regülasyon uygulamalarını karmaşık bir süreç olduğunu ifade eden kurumsalcılar, uygulamaya alınacak regülasyonların komisyonlar veya kurumlar aracılığıyla tasarlanarak uygulanmalıdır (Kling, 1988: 201).

Kurumcu yaklaşımın öncülerinden Reynolds regülasyonları kurumsalcı bir bakış açısı ile incelemiştir. Ekonomik sistemi geniş sosyal bir sistemin ifadesi olarak gören Reynolds, ekonomik kurumların değişimine odaklanarak analizinde verimlilik dışındaki etik konulara da değinmiştir (Kling, 1988: 201).

Reynolds, regülasyonları örtük ve açık regülasyonlar olarak ikiye ayırmaktadır. Örtük regülasyonlar ortak değerler, sosyal ve kültürel kurumlar, gelenekler ve piyasalar gibi süreçler aracılığıyla davranışı kontrol eden kurallardır. Açık regülasyonlar özel ya da kamusal bağlamda oluşturulabilen düzenlemelerdir. Kamu sektöründe, açık regülasyonlar kanunlar, tüzükler ve benzerleri aracılığıyla davranışı kontrol eden faaliyetleri kapsamaktadır. Kamuya açık düzenlemeler, resmi devlet kurumları aracılığıyla oluşturulan ve uygulanan düzenlemelerdir. Bu düzenleme biçimleri daha pahalı olmaları nedeniyle öncelikle örtük ve özel açık düzenlemeler başarısız olduğunda kullanılır. Regülasyonlar, mülkiyet haklarının tahsis edildiği süreçler olduğundan dolayı örtük, özel açık ve kamusal açık kurallardan, doğayı ve toplumun değerlerini yansıtan kurallardan oluşur. İdeal bir regülasyonun, toplum tarafından kabul edilebilir bir hakkaniyet ve eşitlik dengesini sağlayabilmesidir (Reynolds, 1985: 105-108).

Düzenlemeye yönelik kurumsal yaklaşım, değişim teknolojisi olarak yönetim ve kurumlara ilişkin daha geniş konuları daha açık bir şekilde ele almaktadır. Kurumsalcı yaklaşım beş ana varsayım üzerine inşa edilmiştir. Bunlar:

- * Sanayileşmiş toplumlar güç yoğunlaşmasına, artan belirsizliğe, performans başarısızlıklarına, telafi edilmemiş maliyetlere ve olumsuz dağılımsal etkilere yol açtığı için devlet müdahalesine ihtiyaç vardır.

- * Düzenleme, sadece parasal ya da piyasa odaklı önlemlerden elde edilemeyecek kamu yararı ya da sosyal değerleri teşvik etmeye çalışmalıdır.

- * Uygun şekilde uygulandığında, düzenleme daha yüksek düzeyde verimliliği ve daha fazla bireysel tercihi teşvik etmeyi amaçlar. Düzenleme, ortaya çıkan değerleri, sosyal istekleri daha iyi yansıtan tahsis kararlarına dönüştürebilir.

- * Düzenleme sürecindeki aktörlerin stratejileri sonuç üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir.

- * Evrimsel süreç herhangi bir hedef ve yöntem setini geçici ve aracı hale getirdiğinden, düzenleyici müdahalenin biçiminin zaman içinde değişebileceği sonucuna varılır (Trebing 1987: 1714-1715).

Kling (1988), regülasyonların özelliklerini ve etkilerini dört gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki gelir ve maliyet artırıcı regülasyonlardır. Gelir artırıcı regülasyon tipik olarak giriş kontrolleri veya kartel tarzı fiyatlandırmanın uygulanması yoluyla gerçekleşirken; maliyet artırıcı regülasyon ise üretim teknikleri veya çıktının kalitesine yönelik sınırlamaları içermektedir. İkinci olarak zararlı veya faydalı regülasyonlardır. Toplumun tümüne ya da belli bazı gruplara yönelik yapılan regülasyonların faydalı olmasının yanında zararlı olabileceği durumlar söz konusudur. Örneğin, çevre regülasyonları toplumun genelinin faydasını gözetirken, bazı kuruluşların faaliyetleri açısından zararlı olabilmektedir. Üçüncü grup regülasyonlar ise, açık ve belirsiz regülasyonlardır. Bazı tür düzenlemelerin yapıları gereği fayda ve maliyetlerinin ölçümü açık ve kolay iken, diğerlerinin etkileri belirsiz ve ölçülebilir olmayacaktır. Örnek olarak, kirlilik maliyetlerinin parasal açıdan belirlenmesi kolay iken, temiz hava ya da daha adil bir gelir dağılımının faydalarının tespiti daha zordur. Dördüncü grupta dağılık ve yoğunlaşmış regülasyonlar yer almaktadır. Dağılık regülasyonlar, toplumdaki birçok bireye regülasyonların etkileri dağılmış olabilir. Asit yağmuru kontrolünün faydaları ilk

olasılığa, düzenlemeyle artırılan havayolu karları ise ikincisine örnektir (Kling, 1988: 203-204).

3. REGÜLASYON ARAÇLARI VE YÖNTEMLERİ

3.1. REGÜLASYON ARAÇLARI

Etkin bir düzenleme arayışında kamu otoritesinin kullandığı çeşitli teknik ve araçlar bulunmaktadır. Regülasyon uygulamalarında tercih edilen bu araçlar arasında fiyat kontrolü, mal ve hizmet miktarı ile piyasada mevcut olan firmaların sayısıdır. Bunlarla beraber malın kalitesi ve yatırımlar da kullanılmaktadır.

3.1.1. Fiyat Kontrolü

Fiyat düzenlemesi, firmalar veya endüstriler üzerinde kontrollerin belirlenmesi ve uygulanmasına yönelik düzenleyici yöntemleri ifade eder (Dunne, 2017: 4). Fiyat düzenlemesi, işletmelerin belirli bir fiyat aralığında fiyat belirleme hususunda sınırlandırılabilir veya işletmelerin talep etmesi halinde belli bir fiyat belirlenebilir (Viscusi vd., 2000: 298). Fiyat düzenlemeleri ile birçok ülkede fiyatların belirli bir kısmı doğrudan hükümet tarafından belirlenmektedir (Cukierman ve Leiderman, 1984: 271).

Fiyat düzenlemesine başvurulmasındaki amaç, bağımsız fiyat belirlenmesini sınırlandırmaktır. Aslında regülasyona tabi işletmelerin ürün ve hizmetlerine daha yüksek veya beklenmedik bir biçimde daha düşük fiyatlar belirlenmesini önüne geçmektir. Fiyat kontrollerine genellikle, ilgili işletmelerin müdahale edilmediği takdirde fiyatları tekel düzeyine yakın belirleme ihtimalinin bulunduğu, serbest girişin olmadığı doğal tekel veya oligopol bileşenli piyasalarda uygulanmaktadır. Bu gibi durumlarda, regülasyonun gerekçesi, aşırı perakende fiyatlar yoluyla tüketicinin sömürülmesini önlemek veya yüksek satış fiyatlarının rekabetini engelleyebileceği durumlarda piyasa kapanmasını önlemektir. Fiyat düzenlemesi, tüketicilerden üreticilere servet transferini önleyerek yeniden dağıtıcı bir rol oynayabilir (Dunne, 2017: 4).

Regülasyon uygulamalarında fiyat kontrolleri, üç durum ortaya çıktığında tercih edilebilir. Birincisi, özel sözleşmelerde fiyatların düzenlenmesi ile ilgili maddeleri içerir ve genellikle fiyatları belli bir düzeyde oluşmasını imkan tanır. Bu durum kategorik olarak, taraflar arasındaki gelir dağılımı üzerinde etkisi olan düzenlemeleri ifade etmemektedir. İkinci uygulama, kamuya gelir transfer edildiğini veya vergiler ve sübvansiyonlar gibi kamudan destek alındığını ifade etmemektedir. Üçüncüsü, doğrudan

devletten alışlarını, satışlarını ve düzenlenen fiyatların kamu otoritesince desteklenmesi anlamına gelebilecek fiyat manipölasyonlarını içermemektedir (Cheung, 1974: 53).

Tekel gücüne sahip bir işletme, rekabetle karşı karşıya kalması halinde uygulayacağı fiyatın üzerinde bir fiyat uyguladığında, regülatör tarafından işletme rekabetçi fiyatı uygulamaya zorlanabilir. Böyle bir durumda, regölasyonun tüketiciler açısından iki faydası ortaya çıkar. İlki, halihazırda ürün veya hizmeti satın alabilecek tüketiciler hizmeti daha düşük bir fiyattan alırlar, ikincisi düşük fiyat tüketicileri daha fazla satın almaya teşvik edebilecek ve bu artan tüketim tüketici refahında artışa yol açacaktır. Fiyat düzenlemesi ile rekabetçi piyasa fiyatına eşit seviyede fiyat uygulanarak tüketicilerin korunmasına olanak sağlanacaktır (Brito ve Dudley, 2012: 66-67).

Devlet fiyat düzenlemeleri yoluyla tüketiciyi korumak, kaynak dağılımda etkinliği sağlamakla beraber firmaları yatırıma özendirecek karlılığı sağlamayı hedeflemektedir. Fiyat düzenlemelerinde göz önüne alınması gerekli başka hususlar da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, fiyat düzenlemeleri ile firmaların maliyet etkinliğini sağlamak için ne kadar teşvik edildiğidir. Farklı fiyat düzenleme şekilleri maliyetlerin düşürülmesi hususunda firmalara farklı teşvikler sunmaktadır. Bir başka husus risk paylaşımıdır. Kimi fiyat regölasyonları talep veya maliyetteki muhtemel riskleri düzenlenen firmanın yüklenmesine sebep olurken, kimileri ise bu risklerin tüketiciye veya devlete yansıtılmasına müsaade etmektedir (Atiyas ve Öder; 2008: 32).

3.1.2. Miktar Kontrolü

Regölasyon örneği olarak miktar üzerindeki kısıtlamalar, fiyat düzenlemesi ile birlikte ya da fiyat düzenlemesi olmaksızın uygulanabilir (Viscusi vd., 2000: 299). Devletin dış ticarete müdahale etmede kullandığı uygulamalardan birisi olarak ele alınan miktar kısıtlamalarında, devletin belli bir miktarın ötesinde dış ticaret yapma olanağını ortadan kaldırmasıdır. Yani devlet bazı malların ülkeye girişini ithalat yasakları ile engelleyebilir.

Devletler, dışsalılıklar gibi piyasa başarısızlıklarının ortaya çıktığı durumlarda, fiyatların üzerine vergi uygulanması yoluyla düzenleme yapmak yerine, doğrudan bu faaliyet sonucu ortaya çıkacak üretim miktarını kontrol etmek suretiyle regüle etmektedir. Örneğin bir firmanın çevreyi kirletmesi ile negatif dışsalılığa sebep olması halinde, vergi uygulamak yerine, tercihen doğrudan üretim miktarına sınırlama getirebilir ve böylece çevrenin kirlenmesi önlenir (Glaeser ve Shleifer, 2003: 431).

Devlet, piyasada üretilen mal veya hizmetin miktarına kısıtlama getirebildiği gibi satılan mal veya hizmetin miktarına da kısıtlama getirebilmektedir. Miktar kontrollerindeki amaç, kaynakların doğru şekilde kullanımını sağlayarak israfın önüne geçmektir. Aynı zamanda devlet, piyasadaki mal ve hizmetlerin miktarına bir kısıtlama getirerek rekabet koşullarına uygun oluşan piyasa fiyatının üreticilerin lehine olacak bir biçimde düzenlemesini sağlamaktadır.

3.1.3. Piyasaya Giriş ve Çıkış Kontrolü

Ekonomik regülasyonlarda regülatörlerin iki önemli değişkenlerden biri fiyat ve firma sayısı iken, bir diğeri giriş ve çıkışlara yönelik uygulanan sınırlamalardır. Bu değişkenlerin önemli olmasının nedeni, tahsis ve üretim verimliliğinin temel belirleyicisi olmalarıdır (Viscusi vd., 2000: 299).

Giriş regülasyonları genel itibariyle bir firmanın piyasaya girişinin regülatör tarafından kısıtlanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir giriş regülasyonu en genel ifadesiyle giriş kısıtlamasını ifade etmektedir. Kamu yararı açısından, sosyal refahın ve iktisadi etkinliğin sağlanması amacıyla bir devlet, tüketicilerin, güvenilir satıcılardan daha yüksek kaliteli mal satın aldıklarından emin olmak için firmaların piyasalara girişlerini kontrol altında almaktadır. Bu tür regülasyonlar, tüketicilerin, güvensiz üreticilerden düşük kalitede mal almak ve kirlilik gibi piyasa başarısızlıklarını azaltmaktadır. Bu çerçevede giriş regülasyonları, sosyal açıdan daha üstün sonuçlar ürettiği için uygulanmaktadır (Djankov vd., 2002: 2). Piyasaya giriş düzenlemeleri, tüketiciler açısından bir koruma katmanı sunma algısı nedeniyle çoğunlukla tercih edilmektedir. Piyasaya giriş için lisanslama, hizmet sunumunu kamu tarafından uygulama yetkisi verilen kişi veya kuruluşlarla sınırlayan yasa ve yönetmelikleri içerir (Svorny, 2000: 296).

Piyasaya girişler çeşitli şekillerde yapılabilir. Bunlardan ilki, kamu hizmetlerinin regülasyonunda olduğu gibi, piyasaya yeni firmaların girişi kontrol edilebilirken bunun yanı sıra, düzenleyici bir kurum tarafından piyasada mevcut olan düzenlemeye tabi firmaların girişini de kontrol edebilir (Viscusi vd., 2000: 299). Kısıtlamaların getirildiği üç nokta vardır. Bunlardan ilki, piyasaya ilk defa giriş yapacak firmaların olması halinde belirlenen kriterleri karşılamayan ya da arz üzerindeki yasal sınırlamalara uymayan firmaların girişi reddedilir. İkinci olarak, üretim sürecinin düzenlenmesi şeklinde yapılabilir. Girişine izin verilen firmaların faaliyetleri çerçevesinde hareket etmeyen

uygulayıcıların ruhsatları askıya alınabilir veya iptal edilebilir. Son olarak, sonuç değerlendirmesi hatalı uygulayıcıların disipline edilmesine yol açabilir (Svorny, 2000: 296).

Giriş kontrolleri piyasaya girmek ve piyasadaki mevcut firmalarla rekabet etmek isteyenlere maliyet yüklemekte ve giriş koşulları ne kadar kısıtlayıcı olursa maliyetler de o kadar yüksek olmaktadır. Maliyetler firma sayısını ve dolayısıyla tüketici tercihini azaltır; ayrıca fiyatlarda ve mevcut firmaların elde ettiği karlarda artışa yol açabilir. Bu durumda, piyasada ikame mal ve hizmetlerin mevcudiyetine göre; tüketiciler talebi bu tür ikamelere kaydırmaya ne kadar az istekliyse, fiyat artışları ve tedarikçilerin karları da o kadar yüksek olmaktadır (Ogus ve Zhang, 2005: 139).

Piyasaya giriş kontrollerinde giriş maliyetli engeller getirilerek sınırlandırılma yoluna gidilebilmektedir. Potansiyel katılımcıların belirli sermaye yatırımları yapmaları, bir sınavı geçmeleri veya onaylı programlarda kurs çalışmalarını tamamlamaları ve belirli kişisel kriterlere (yaş, karakter, vatandaşlık, sabıka kaydı) uymaları gerekebilir. Sınavların ruhsatlandırma için temel teşkil ettiği durumlarda, sınavlar kurul tarafından tasarlanıp uygulanabilir veya kurul başka bir kuruluş tarafından uygulanan bir sınavı geçmeyi şart koşabilir. Başvuru ücretleri ve başvuru prosedürlerindeki farklılıklar da mesleğe girişi etkilemektedir (Svorny, 2000: 298). Görüldüğü üzere ekonomik regülasyonların bir aracı olarak devletlerin giriş regülasyonlarına başvurmalarındaki nedenler arasında; rekabeti sınırlamak veya dışlamak, ithalat ve ihracatı kontrol etmek hedeflenmektedir (Ogus ve Zhang, 2005: 132).

Piyasadan çıkış düzenlemesinin temelinde ise düzenlemenin serbest piyasada olacağından daha geniş bir tüketici kitlesine hizmet sunulmasını sağlamaya çalışması yatmaktadır. Bu hedefe ulaşmak, düzenlemeye tabi firmaların karlı olmayan piyasalara hizmet vermesini gerektirebilir. Dolayısıyla düzenlemeye tabi bir firmanın düzenleyici onayı olmadan bir piyasayı terk etmesini yasaklayan düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir (Viscusi vd., 2000: 300).

3.1.4. Diğer Değişkenlerin Denetimi

Ekonomik regülasyonların uygulandığı diğer konulardan biri firmaların ürettikleri ürün ya da hizmetin kalitesidir. Regülasyon otoritesi firmanın ürettiği ürün veya hizmetin güvenilirliği için asgari standartlar belirleyebilir. Ürün kalitesi ürün güvenliği gibi nedenlerle kontrol edilebilse de, ekonomik düzenlemelerde uygulama maliyetlerinin

yüksek olması nedeniyle çok az kullanılmaktadır. Herhangi bir bileşeni kontrol altında tutmak amacıyla, ilgili ekonomik aktörlerin değişkenin ne olduğu ve üzerinde hangi kısıtlamaların uygulanacağı konusunda mutabık olmaları gerekir (Viscusi vd., 2000: 300). Ancak tüketicilerin değer verdiği ürünlerin niteliksel ve değiştirilebilir özelliklerine ilişkin karşılaştırılabilir bir analiz yapmak mümkün değildir. Ürün güvenilirliği, dayanıklılığı ve hizmet olanaklarının mevcudiyeti bu tür kalite özelliklerinin örnekleridir. Güvenlik ve ürün güvenilirliği standartlarının belirlenmesi bazı ulaştırma sektörlerinden dayanıklı tüketim malları (arabalar, elektrikli aletler, vb.) üreten birçok sektörü kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu tür önlemlerin somut örnekleri, belirli standartların gerekliliği olabilmektedir (Sheshinski, 1976: 127-128).

Ekonomik regülasyonların uygulandığı diğer konulardan biri firma yatırımlarıdır. Yatırımın düzenlenmesi devletin üretim sürecine, yani bir firmanın teknoloji ve girdi seçimine müdahalesini gerektirir. Bir düzenleyici kurum, bir elektrik şirketi veya yerel bir telefon şirketi gibi bir kamu hizmetinin sermaye kararlarına müdahale edebilir. Önemli bir örnek, hastanelerin yatırım kararlarının devlet tarafından düzenlenmesidir. Kamu hizmetinin ilkeleri açısından değerlendirildiğinde uyum, değişiklik ve süreklilik ilkelerinin gerçekleştirilmesi, diğer bir ifadeyle, dinamik etkinliğin sağlanması önemli ölçüde yeterli yatırımların yapılmasına bağlıdır (Viscusi vd., 2000: 300).

3.2. REGÜLASYON YÖNTEMLERİ

Devletler uygulayacakları regülasyon yöntemlerine karar verirken ülkenin ekonomik, toplumsal, sosyal yapılarına göre değerlendirme yaparak karar vermektedir. Piyasadaki ekonomik birimlerin kararlarını etkilemek için kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Genel olarak tercih edilen regülasyon yöntemleri; göreceli rekabet, tavan fiyat regülasyonu, getiri oranı regülasyonu yöntemleridir.

3.2.1. Maliyet Artı Yöntemi

Getiri oranı düzenlemesi, bir regülasyon otoritesinin fiyat düzenlemesi yapılan firmalar tarafından bildirilen maliyetleri üzerindeki denetimleri neticesinde bir dönem için ürün veya hizmet fiyatlarını belirleyen düzenleyici bir sistemi ifade eder (Hierzenberger, 2010: 29). Maliyet artı yönteminde, tekeli firma üretilen mal ve hizmetler için fiyat ve miktarını belirleyebilmekte ancak uygulanacak fiyatlar için regülatörün belirlediği kar oranı ile sınırlandırılmaktadır.

Averch ve Johnson (1962), getiri oranı düzenlemesinin düzenlemeye tabi bir firmanın davranışı üzerindeki etkilerine ilişkin en eski araştırmalardan biridir. Averch ve Johnson, kamu hizmetlerine uygulanan en yaygın düzenleme biçimi olan getiri oranı düzenlemesinin firmayı verimsizliğe ittiğini ileri sürmüşlerdir (Train, 1992: 19). Averch ve Johnson'ın çalışmaları, getiri oranı düzenlemesi altında kar maksimizasyonu yapan firmanın, gözlemlenen herhangi bir çıktı seviyesini üretme maliyetini minimize edemediğini, bu üretken verimsizliklerin büyük olabileceğini ve hatta firmanın rekabetçi çıktıları marjinal maliyetin altında bir fiyattan satarak oran tabanını oluşturabileceğini öne sürmüştür (Braeutigam ve Panzar, 1993: 191).

Getiri oranı regülasyonu, üretimde etkinliği artırmak için firmayı özendirmekte, sosyal kazanç açısından işletmenin aldığı payında etkinliği sağlamayı amaçlamakta ve makul kar oranına yoğunlaşmaktadır (Braeutigam ve Panzar, 1993: 191).

Gelir Gereksinimi= Toplam Maliyet= Değişken Maliyetler + Getiri Oranı x Baz Değer

Getiri oranı düzenlemesinde düzenleyici, firmanın bir test yılı süresince hesaplanabilecek maliyetlerini tespit eder. Hesaplanabilir maliyetler; amortisman giderlerini, vergileri, işlemlere ait maliyetleri içermektedir. Getiri oranı, geçmişte gerçekleştirilen harcama değerlerine ve düzenleme faaliyetleri ile ilişkili olan yatırımların amortismanına tabi tutulmayan bölümünü içeren baz bir değer ile çarpılan makul bir orandır. Hesaplanabilir maliyetler ile makul kar oranı toplandıktan sonra bu toplam sonucu firmanın sağlayacağı gelir belirlenir. Gerekli olan geliri, düzenleyici ortalama maliyetleri karşılayabilecek seviyeye göre tespit eder. Düzenleyici tarifeleri, firmanın belirlenen geliri elde etmesine imkan tanıyacak şekilde düzenler (Liston, 1993: 26). Regülatör için önemli olan eşitliğin sağlanmasıdır. Eğer getiri oranı normal getiri oranının üzerinde ise, bu fiyatın ortalama maliyetten büyük olması anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda regülatör, deneme-yanılma yolu ile normal kar düzeyini sağlayacak fiyatları bulmayı çabalar (Oğuz, 2011: 161).

Getiri oranı regülasyonuna birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Getiri oranı düzenlemesini uygularken, düzenleme planlarının oluşturulması ve uygulanmasının beraberinde getirdiği karmaşıklık, maliyetlerdeki ve diğer piyasa koşullarındaki değişikliklere yönelik düzenleyici müdahalede genellikle gecikmelere yol açabilir (Depoorter, 1999: 507). Bu düzenleme, getiri oranı sermaye maliyetini aştığında aşırı

sermaye yoğunluğunu teşvik etmekte ve fiyatların marjinal maliyetlere göre değil ortalama maliyetlere göre belirlenmesinden kaynaklanan bariz tahsisat çarpıklıkları neden olmaktadır (Gilbert ve Newbery, 1994: 541).

Getiri oranında firma maliyetleri piyasa fiyatının belirlenmesinde önemli bir değerdir. Bu yöntemde temel hedef fiyatın adil olarak belirlenmesidir. Bu nedenle fiyatların belirlenmesinde, firmanın maliyetlerine eklenen kar oranının gerek tüketici açısından gerekse firma açısından uygun bir seviyede tutulmalıdır. Böylelikle hem tüketici açısından hem de üretici açısından sürdürülebilir ve adil bir fiyat oluşturulmaktadır.

3.2.2. Tavan Fiyat Regülasyonu

İlk kez İngiltere’de British Telekom’un özelleştirilmesi ile tavan fiyat yöntemi uygulanmasına karar verilmiştir. 1987 yılında telekom alanına yönelik tavan fiyat regülasyonu uygulanmıştır (Braeutigam ve Panzar, 1993: 192). Tavan fiyat yönteminde, regülatör tarafından mal ve hizmetlere bir tavan fiyatı belirlenmekte ve tekelci, belirlenen tavan fiyat veya tavan fiyatından düşük bir fiyatta hizmet ve mal satışı yapabilmektedir.

Tavan fiyat düzenlemesi, firmalara maliyet azaltma imkanı sağlayan bir yöntemdir (Thompson, 1992: 98). Tavan fiyat düzenlemesi, doğru bir biçimde uygulanması halinde firmaların daha verimli hale gelmesi için teşvik sağladığından tercih edilmektedir (Parker, 2002: 502).

Tavan fiyat, regülatör tarafından seçilen bir veya birkaç hizmet sepeti için tanımlanan fiyat endeksleri kullanılarak belirlenir (Liston, 1993: 26). Tavan fiyat düzenlemesinde belirleyici olan parametre, regülatör tarafından belirlenen ve çıktı fiyatları seviyesinin (enflasyona göre düzeltilmiş) ne kadar yükseltilebileceğini veya düşürülmesi gerektiğini öngören X-faktörüdür. Fiyat sınırı düzenlemesinin temel fikri, düzenlemeye tabi firmalar için dışsal olarak öngörülen X-faktörünün, düzenlemeye tabi sektördeki toplam faktör verimliliğinin büyüme oranının tahmini olarak belirlenmesidir (Knieps, 2015: 153). Bu yaklaşıma göre, düzenlenmiş fiyat her yıl enflasyon oranı artı veya eksi önceden belirlenmiş bir miktar ile ve firmanın karındaki değişikliklere bakılmaksızın ayarlanır (Alexander ve Irwin, 1997: 1).

Genel anlamda, tavan fiyat aşağıdaki formüle göre belirlenir:

$$P_t = (RPI_{t-1} - X) P_{t-1}$$

Formüldeki RPI bir önceki dönemin perakende (veya tüketici) fiyat endeksidir (Liston, 1993: 26). X'in değeri, artan verimlilik veya teknolojik ilerleme nedeniyle firmanın potansiyel maliyet tasarruflarını yansıtmayı amaçlamaktadır. X faktörü, bu maliyet tasarruflarının, dönemler arasında firmanın bu tasarrufları en aza indirme ve elde etme teşviklerini olumsuz etkilemeden tüketicilerle paylaşılmasını sağlar. Regülatör X değerini belirlerken, genellikle düzenlemeye tabi firmanın veya benzer endüstrilerdeki diğer firmaların performansı hakkındaki geçmiş bilgilere dayanmak zorundadır (King, 1998: 47-49).

Getiri oranı yöntemi ile tavan fiyatı yöntemi arasında temel fark, getiri oranı regülasyonunda tüketiciler riskli durumda iken, tavan fiyat regülasyonunda ise firmalar riskli durumdadır. Tavan fiyat regülasyonun firmanın maliyetlerinin minimize edilmesinde daha fazla teşvik etme özelliği bulunmaktadır (Alexander ve Irwin, 1996: 2; Parker, 2002: 502).

Görüldüğü üzere tavan fiyat yöntemi, firmaların daha fazla kar elde etmeleri için maliyetlerini azaltmaları, böylece verimliliklerini arttırmalarına imkan sağlayan bir yöntem olabilir. Burada bir risk olarak işletmelerin maliyetlerini çok düşük bir seviyede belirlemesi söz konusu olabilir bu durum ise kar oranlarının aşırı artmasına neden olabilir. Ayrıca işletmelerin maliyetlerini azaltmak için çaba göstermeleri belki daha düşük kaliteli ürünün üretilmesine neden olabilir. Bu yöntem maliyet azaltmaya eğilimi arttırırken aynı zamanda yatırımcıların güven kaybetmesine de neden olabilmektedir.

3.2.3. Göreli Rekabet Yöntemi

Görelî rekabet yöntemi Shleifer (1985) tarafından geliştirilen teorik bir modeldir. Bir tekelin performansının aynı sektördeki bölgesel veya uluslararası firmalar ile üretim ölçekleri, maliyetleri, fiyatları gibi önceden belirlenen göstergeleri dikkate alınarak karşılaştırılmasına dayanan yöntemdir. Bu yöntemde, düzenleyiciler aynı sektördeki firmaları maliyet seviyeleri hususunda rekabete sevk etmektedir. Ölçüt rekabetini uygularken düzenleyici, düzenlenmiş bir fiyat belirleyebilmek için karşılaştırılabilir firmaların maliyet seviyelerini kullanır. Düzenleyici, bir firmanın fiyatını diğer firmaların ortalama maliyetlerine dayandırarak, farklı piyasalarda hizmet veren firmaları etkin bir şekilde rekabete yönlendirmektedir. Yöntemin amacı, bir firmanın maliyet seviyesini piyasadaki diğer firmaların maliyetlerinin ortalaması ile karşılaştırarak değerlendirmektir (Laffont, 1998: 7). Görelî rekabet yöntemi, regülasyona tabi firmalar ile regülatör

arasındaki asimetrik bilgidan kaynaklanan piyasa aksaklıklarını önlemek ve firmaların verimliliklerini arttırmaları yönünde teşvik sağlamaktadır (Bisceglia vd., 2022: 73).

4. REGÜLASYON TÜRLERİ

Regülasyonlar ekonomik ve sosyal açıdan etkilere neden olması farklı işlevleri bünyesinde bulundurmaktadır. Devletin sosyal ve ekonomik etkinliğin sağlanması, refah seviyesinde artışa imkan tanımak maksadıyla denetleme, düzenleme, yönetme ve yönlendirme faaliyetlerini yerine getirmektedir. Bu işlevleri yaparken bazı davranış ve faaliyetlere kısıtlama getirmekte, toplumun yararına olacak durumların hayata geçirilmesi için yetkilendirme yapabilmektedir.

Hopkins (1998: 303) regülasyonu üç türe ayırmaktadır: ilki fiyatlar üzerindeki kısıtlamaları ve firmaların bir sektöre girişini içeren ekonomik regülasyon, ikincisi çevre, sağlık ve güvenlik regülasyonu gibi genellikle birden fazla sektörü içeren regülasyonla ilgili olan sosyal regülasyon, sonuncusu izin verme ve form doldurma ile ilgili maliyetli faaliyetleri içeren süreç/idari regülasyonudur.

Regülasyonlar literatürde sınıflandırılmaya tabi tutulmuş olsa da, her bir regülasyon türü bir diğer regülasyon türü ile ilişki içerisinde. Şöyle ki, ekonomik regülasyonların toplum açısından sosyal sonuçları olduğu gibi bu regülasyonların uygulanması esnasında idari prosedürlerin bulunması bu durumu açıklamaktadır.

4.1. EKONOMİK REGÜLASYON

Ekonomik regülasyonlar², kamunun ekonomide etkinliği sağlamak amacıyla ekonomik düzene yaptığı ekonomik düzenleme faaliyetleridir. Piyasa yapısı ve piyasadaki faaliyetlerin bir düzen içerisinde işlemlerini sağlayan uygulamalar ekonomik regülasyonlar kapsamında değerlendirilmektedir.

Posner (1974: 335) ekonomik regülasyonu; belirli piyasalar için giriş-çıkış, oran, miktar ve ekonomik işleyişe yönelik diğer her türlü uygulamaya konulan sübvansiyon ve vergi gibi idari kontroller ve yasal kısıtlamalar şeklinde tanımlamıştır. Ekonomik açıdan regülasyonun konusu; fiyatları belirlemek, piyasaya girişi kısıtlamak ve hangi ürünün nasıl bir biçimde üretileceği hususunda kontrol gücüne sahip regüle edici kurumların piyasadaki etkinliği sağlamanın yanında, bu kurumların ekonomideki üretim ve gelir dağılımı üzerinde oluşan etkilerini araştırmaktadır (Joskow ve Noll, 1981: 1). Ekonomik

² Ekonomik regülasyon kavramına kısaca değinilmiştir. Detaylı bilgi 2. Bölümde verilecektir.

düzenleme tipik olarak fiyat, miktar, giriş ve çıkış gibi firma kararları üzerinde kamu otoritesi tarafından uygulanan kısıtlamaları içeren yasal ve idari kontrolleri ifade eder (Viscusi vd., 2000: 297).

Ekonomik regülasyonlar iki alt başlıkta incelenmektedir. Bu iki alt başlıktan birincisi piyasaya girişin ve çıkışın denetiminin yapılması ve hizmetlere yönelik standartların belirlenmesi gibi piyasa yapısını düzenleyen yapısal regülasyonlar, bir diğeri piyasadaki aktörlerin davranışlarını düzenlemek için uygulanan davranışsal regülasyonlardır (Hertog, 1999: 224). Yapısal regülasyonlar; piyasaya giriş ve çıkışlara ilişkin kuralların belirlenmesi, hizmeti sağlayacak firmaların belli bir yeterliliğe sahip olmadan profesyonel hizmet sunmamalarını zorunlu kılan kurallarını içine alan piyasa yapısını düzenlemek için uygulanan düzenlemelerdir. Davranışsal regülasyonlar ise, üretici ve tüketicilerin davranışları ile ilgilidir; fiyat kontrolleri, ürünlerin etiketlenmesi, reklam kuralları ve asgari kalite standartları gibi piyasadaki davranışı düzenlemek için uygulanmaktadır (Hertog, 1999: 224; Moosa, 2015: 4).

4.2. SOSYAL REGÜLASYON

Sosyal regülasyonlar; çevre, kamu sağlığı ve güvenlik düzenlemelerini içinde barındıran geniş bir endüstri yelpazesini etkileyen düzenlemeleri ifade eder (Guasch ve Hahn, 1999: 2). Sosyal regülasyonların birçoğu güvenlik, sağlık, çalışma koşulları, çevre, tüketici hakları gibi alanların düzenlenmesi için gerçekleştirilir (OECD, 1997: 6). Piyasanın kaynak dağılımını etkili bir şekilde uygulayamaması ve gelir dağılımında adaleti sağlayamaması sosyal regülasyonların ön plana çıkmasına yol açmaktadır (Aktan ve Karaaslan, 2020: 14). Sosyal regülasyonlar ile çevresel dışsallıklar, çalışanların güvenliği ve sağlığı ile ilgili hususlarda kamu otoritesince firmalara sınırlamalar getirebilmektedir. Bu regülasyon türü daha çok endüstri alanına yönelik yapılan düzenlemeleri içermektedir. Devlet bu regülasyon türüne, toplumdaki bireylerin refahını arttırmak ve sosyal risk oluşturan durumların çözümüne yönelik düzenleyici kurum ve kurallara başvurmaktadır.

Sosyal regülasyonlar; çevre koşullarına uygun üretimin düzenlenmesi, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatlar çerçevesinde çalışma koşullarının iyileştirilmesi, tüketicinin korunması, malların ambalajı veya etiketlerinde bilgi bulunması zorunluluğu, bazı mal veya hizmetlerin izin belgesi olmadıkça arzının yasaklanması ve işyerlerinde ırk, ten

rengi, din, cinsiyet veya milliyet ayrımcılığının yasaklanması gibi işlemler sosyal regülasyon kapsamında değerlendirilmektedir (Hertog, 1999: 224).

Sosyal regülasyonların temel nedeni, firmaların kamu otoritesinin müdahale etmesine gerek kalmadan faaliyetlerinin sosyal maliyetlerine dikkate almamalarıdır. Örneğin, kirletmenin örtülü veya açık bir maliyeti olmadığı sürece aşırı derecede kirletebilir veya işçiler, işyerindeki sağlık ve güvenlik tehlikeleri konusunda tamamen bilinçli seçimler yapmak için yeterli bilgiye sahip olmayabilir (Guasch ve Spiller, 1999: 3). Sosyal regülasyonlar ile firmaların neden olduğu zararı ortadan kaldırmak değil, zararı azaltmanın marjinal faydalarının marjinal maliyetlere eşit olduğu, marjinal maliyetlerin düzenleyici rejimlerle ilgili idari ve diğer maliyetlerin yanı sıra düzenlemeye tabi firmaların uyum maliyetlerini yansıttığı nokta olan optimal bir zarar azaltma derecesine ulaşmak hedeflenmektedir (Ogus, 2001: 5).

Toplumsal sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanan sosyal regülasyonlar ile ekonomik regülasyonlar arasında temelde üç farklılık bulunmaktadır. Bunlar (Magat vd., 1986: 12):

1. Sosyal regülasyonlar çok sayıda topluluğu ve piyasayı etkileyen kamu kurumlarınca yapılırken, ekonomik regülasyonlar ağırlık itibariyle belli bir endüstri için kurulan ekonomik konuları temel alan kurumlarca gerçekleştirilir.
2. Sosyal regülasyonlar işletme faaliyetlerinin veya tüketici davranışlarının bir tarafına yönelik uygulanırken, ekonomik regülasyonlar belli bir endüstri kuruluşlarının tümünü esas alan düzenlemelerdir.
3. Sosyal regülasyonlar ekonomik regülasyonlarla karşılaştırıldığında daha fazla uzmanlık gerektiren karmaşık konuları çözmek için uygulanmaktadır.

4.3. İDARİ REGÜLASYON

İdari (süreç) regülasyonlar, kamu idaresinin taraf olduğu işlemlerde meydana gelen bürokratik ve idari evrak işlemlerini inceleyen düzenleme çeşididir (OECD, 1997: 6). İdari regülasyon üreticilerin ve tüketicilerin uyması zorunlu olduğu evrak gereklilikleri ve idari maliyetler gibi kamu ve özel sektörlerin işleyişinin hükümet tarafından yönetilmesini ifade eder (Guasch ve Spiller, 1999: 3). İdari regülasyonlar, devletin belirleyeceği kurallar ve bu alınan kuralların idari açıdan denetlenmesi, kamu yönetiminin düzenlenmesi gibi hususları kapsamaktadır (Uslu ve Tufaner, 2015: 399). Devletin yürüttüğü işlemlerin karmaşık olması ve bilgiye dayalı olması ve bu yoğun bir

şekilde uygulanan işlemlerin maliyetlerine katlanmak; diğer bir deyişle formların doldurulması, izinlerin istenmesi, raporların sunulması, bildirimde bulunmak, kayıtların tutulması gibi bürokratik süreçlere ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi, üretici ve tüketicilere düşmektedir (Ardıyok, 2002: 9). İdari regülasyonlar, kamusal regülasyonların uygulanma aşamasında meydana gelen idari ve bürokratik işlemleri içine almaktadır. Halk dilinde genellikle “bürokrasi ve kırtasiyecilik” olarak isimlendirilen işlemlerin birçoğu idari regülasyonlar kapsamına girmektedir (Aktan ve Karaaslan, 2020: 15). İdari regülasyonlara örnek olarak, trafiğin düzgün bir şekilde işlemesi için hükümetlerin uyguladığı kurallar ve uyguladığı düzenlemeler (Tepe ve Ardiyok, 2004: 109), depreme dayanıklı binaların inşa edilmesi için zemin etüdünün ve benzeri prosedürlerin yerine getirilmesinin mecburi bırakılması ve daha sıkı denetimlerin yapılması bu çerçevede ele alınmaktadır (Karakaş, 2008: 106).

4.4. YEREL REGÜLASYON

Yerel regülasyonlar, yerel yönetim tarafından o bölge içerisinde ortaya çıkan sorunları ele almak, çevresel problemlerin çözümünü yerel sakinlerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirmek, ulusal düzeyde uygulanan regülasyonların gerekliliklerini yerine getirmek ve bu uygulamaları takip etmek için alınan yasal ve kontrol önlemlerini ifade etmektedir (Ganguly). Yerel regülasyonlar ile devlet, hükümet birimleri ve yasalar vasıtasıyla doğrudan regülasyon uygulamalarına başvurmak yerine, yerel nitelikteki kamusal hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için bazı yetkileri yerel düzeydeki kamu otoritelerine devretmektedir (Kelly, 2006: 603).

Yerel yönetimlerce yerine getirilen regülasyonlar, ulusal savunma, eğitim, dış politika haricinde bulunan birtakım hizmetlerin çabuk, kolay ve düşük maliyet ile yerine getirilmekte böylece bölgenin kendine has özelliklerine yönelik çözümler sunmaktadır (Varol, 2000: 205). Bu sayede yerel yönetim bölgesindeki sosyal, ekonomik ve kültürel kaynaklı sorunların etkin ve verimli bir biçimde çözümlenmesinin yanı sıra bölgenin gelişimine imkan sağlayacak alt yapı yatırımlarının ve çevre düzenlemelerinin hızlı ve günün koşullarına uygun bir biçimde yapılması noktasında yerel regülasyonlar önemli bir konumdadır.

Yerel regülasyonlara verilebilecek örneklerden biri, çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolüne yönelik uygulanan regülasyonları verebiliriz. Yerel yönetimler tarafından

çevrenin düzenlemesine yönelik yapılan planlamalar ile yerel çevrenin korunması dolayısıyla ulusal veya bölgesel çevrenin gelişimine katkı sağlayacaktır.

4.5. MERKEZİ REGÜLASYON

Günümüzde ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan gelişmeler neticesinde birbiri ile çatışan çıkarların düzenlenmesi, toplumsal gelişmeler ile yeni hizmetlerin ortaya çıkması, teknolojik ilerlemeler ile ekonomik koşullardaki değişimler belirli sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda güncel uygulamaların yapılmasını zorunlu hale getirebilmektedir. Sosyoekonomik yaşamda istihdamdan, eğitime, barınmadan, çevre ve kamu sağlığı ve güvenliğine kadar hemen her alanda regülasyonlar farklı biçimlerde uygulanmaktadır.

Merkezi regülasyon, devlet tarafından kamusal hedeflere karar verilmesi ve uygulanması için standartların belirlenmesini ifade etmesinin yanı sıra bu hedeflere ulaşılması için devletin çeşitli yaptırımlar ve ödüller ile desteklediği kurallar bütünüdür (James, 2000: 327). Merkezi regülasyonlar, devletin sosyoekonomik etki yaratan tüm ekonomik birimlerin ve diğerlerinin faaliyetlerine ne kadar müdahale edeceğinin, nasıl müdahale edeceğinin ve hangi araçları kullanacağını çerçevesini ortaya koyan kısıt ve kurallardan oluşmaktadır (Yardımcı, 2023: 131).

Toplumun iktisadi açıdan gelişmesi için, iki temel görev devlet tarafından yerine getirilmektedir. Birincisi, serbest piyasa ekonomisinde en önemli unsur olan kâr elde etme güdüsünün ikinci plana itilerek kamu düzeninin sürdürülmesi açısından gerekli olan yatırımların yapılmasıdır. İkincisi ise, tam rekabetçi ekonomik koşulların işleminin sağlanmasıdır. Piyasa ekonomisi sosyal refahın optimizasyonunu sağlama hususunda tek başına yeterli değildir. İşte bu nedenle kamusal alanda regülasyonlara ihtiyaç duyulmaktadır (Karakaş, 2008: 99). Kamu hizmetlerinin sunulması için bir araç olarak piyasada güven ortamının oluşması, piyasada verimlilik ve etkinliğin sağlanmasının yanında devletin bazı işlevlerini devrettiği özel sektör kuruluşlarının sosyal sorumluluk kapsamında denetlenmesi merkezi regülasyonlar içerisinde yer almaktadır (Windholz ve Hodge, 2012: 213).

Merkezi otoritenin uyguladığı regülasyonların çok geniş işlevleri içerisinde barındırmaktadır. Çağdaş ve demokratik devletlerin temel hedefleri, halkın ekonomik ve sosyal refahını arttırmak amacıyla makroekonomik istikrarı sağlamak, yüksek istihdam düzeyine ulaşmak, eğitim ve öğretim düzeyini yükseltmek, fırsat eşitliğini sağlamak, yenilikleri ve girişimciliği desteklemek, çevre, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında

yüksek kalite standartlarına erişmek için politikalar geliştirmektedir. Bahsi geçen kamusal politika amaçlarının gerçekleştirilmesi için devlet regülasyon uygulamalarını bir araç olarak kullanmaktadır. Regülasyon uygulamalarından beklentiler içerisinde etkinliğin sağlanması ve sosyal refahın artırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, bireyler için en etkin çözümün sağlanması bulunmaktadır (Koç vd., 2021: 29). İşte bu beklentiler doğrultusunda sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda ortaya çıkan ya da çıkabilecek sorunların çözümü noktasında regülasyon uygulamalarına başvurulmaktadır.

5. REGÜLASYON NEDENLERİ VE AMAÇLARI

Devletin ekonomiye müdahalesini gerekli kılan ekonomik, siyasi ve sosyal sebepler, regülasyon uygulamalarının gerekçelerini oluşturmaktadır. Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde toplumun refah seviyesinin artırılması olarak ifade edilen sosyal fonksiyon gereği devlet ekonomiyi kendi haline bırakmayarak çeşitli müdahalelerle yönlendirerek düzenlemeye tabi tutmaktadır. Devletin ekonomik hayata, refah toplumunu hedeflemesinden dolayı müdahalede bulunması regülasyonun temel sebeplerinden birini oluşturur (Ortabağ, 2018: 96).

Devletler çeşitli gerekçelerle regülasyonlara başvurmaktadır. Örneğin, ekonomik olarak güçlü olanlardan etkilenebilmesi sonucu, regülasyonun uygulandığı sektörün lehine olacak şekilde hareket etmek isteyebilir veya yeniden seçilebilmek için regülasyonu bir aracı olarak görebilirler. Fakat devlet tarafından uygulanan regülasyonlar sadece kamu yararını gözettiği sürece teknik olarak haklı görülebilir (Baldwin ve Cave, 1999: 9).

Literatürde regülasyon uygulamalarının en temel gerekçesi piyasa başarısızlıkları olarak belirtilmektedir. Piyasa başarısızlıklarının olduğu durumlarda kamu yararına uygun davranışları veya sonuçları elde etmek mümkün olmayacaktır (Baldwin ve Cave, 1999: 9). Piyasa başarısızlığı, piyasanın ekonomik refahı maksimize edecek bir sonuç üretmediği durumlarda ortaya çıkar. Bu tür başarısızlıkların olmadığı rekabetçi piyasalarda tüketiciler, rekabetçi fiyat göz önüne alındığında refahlarını veya 'tüketicici fazlasını' maksimize ederler. Tüketiciler piyasaya serbestçe katılırlar ve çok kısıtlayıcı bir dizi varsayım altında sonucun pareto optimal olduğu gösterilebilir. Pareto optimal sonuç, bir başkasını daha kötü duruma düşürmeden bir başkasını daha iyi duruma getirmenin mümkün olmadığı sonuçtur. Dolayısıyla, kaynakların daha fazla yeniden tahsisi ekonomik refahı artırmayacaktır (Cook vd., 2004: 10).

Ekonomik etkinlik çerçevesinde doğal tekellerin ortaya çıktığı birçok alanda tekелci bir yapının olması beklenen bir durumdur. Ekonomik büyüklüğe sahip olan tekелci yapıların aşırı fiyat uygulamalarına karşı tedbir alınması gereklidir. Tekelin bir sonucu olarak ortaya çıkan etkinlik ve eşitlik sorunlarına dayanmak istenilmez. Bu duruma örnek olarak; elektrik dağıtımında, toplu taşıma sistemlerinde, telefon hatlarında veya kablo tv hizmetlerinin sunumunda çok sayıda küçük firmanın bulunması ekonomik etkinliğin sağlanmasında sorunlara neden olabilir. Ancak bu piyasalarda tek bir firmanın yer alması istenilen bir durum değildir, çünkü tekellerin rant elde etmesi toplumun çıkarları ile örtüşmeyecektir (Viscusi vd., 1992: 5). Ekonomik düzenleme argümanı, üretim verimliliğini artırma potansiyeli ile ilgilidir. Eğer ölçek ekonomileri mevcutsa, teorik olarak tek bir firma birden fazla rakip firmadan daha verimli üretim yapabilir, ancak tekелci gücünün düzenleme yoluyla sınırlandırılması gerekebilir (Guasch ve Hahn, 1999: 138). Kendi hallerine bırakılan doğal tekeller ortaya çıkan tekел rantlarını kendilerine transferini sağlamak amacıyla gayret göstermeleri sebebiyle, bunların bir üst otorite tarafından denetlenmeleri ekonomik etkinliğin arttırılmasına olanak tanıyan bir yöntem olarak görülmektedir (Oğuz, 2011: 25).

Devletin regülasyona başvurmasının bir diğer nedeni eşit pazarlık gücüdür. Bir piyasada kaynakların etkin ya da adil bir şekilde tahsisinin ön koşullarından biri eşit pazarlık gücüdür. Eğer pazarlık gücü eşit değilse, bazı çıkarları korumak için regülasyonlara başvurulabilir. Dolayısıyla, eğer bir piyasada işsizlik yaygın görülen bir kanaat ise, işçilerin kendi menfaatlerini korumak amacıyla etkin bir şekilde anlaşma yapabilecekleri varsayımı tutarlı değildir. İşçilerin güvenliği ve sağlığı gibi hususlarda eşit pazarlık gücünün sağlanması için regülasyonlar gerekli olabilir (Baldwin ve Cave, 1999: 14).

Regülasyon uygulamalarının bir gerekçesi de dağıtımsal adaletin gerçekleştirilmesidir. Devletin sosyal politika amaçları doğrultusunda sosyal refahın artırılması, toplumdaki bireyler veya gruplar arasında tahsis etkinliğinin sağlanması için regülasyonlar uygulanmaktadır. Regülasyonlar zenginliği yeniden dağıtmak ya da kaynakların toplumda fakir kesime aktarılması için kullanılabilir (Baldwin ve Cave, 1999: 14).

Regülasyon uygulamalarındaki son gerekçe ise paternalizmdir. Bireylerin rasyonelliğine veya bilgeliğine duyulan güvensizlik (paternalizm) düzenleme için bir başka gerekçenin temelini oluşturabilir. Bir politika meselesi olarak toplum, bazı

konularda bireylerin tercihlerini geçersiz kılmaya karar verebilir. Örneğin motorlu taşıtlarda emniyet kemeri takılmasını talep ederek düzenleme yapabilir. Bununla beraber vatandaşların ürünlerle ilgili tam bilgiye sahip olduğu varsayıldığında bile paternalist bir düşünce ile düzenleme yapma kararı verilebilir (Baldwin ve Cave, 1999: 14-15).

Tablo 1. Regülasyonun Nedenleri

Neden	Regülasyonun Amacı	Örnekler
Tekeller ve Doğal Monopoller	Yüksek fiyat ve düşük çıktıya karşı koymak, ölçek ekonomilerinden yararlanmak, doğal monopolcü piyasaların alanlarını tanımlamak.	Kamu Hizmetleri
Beklenmeyen Karlar	Beklenmeyen karların yararlarının firmalardan tüketicilere veya vergi mükelleflerine aktarılmasını sağlamak.	Firma olağandışı ucuz bir tedarik kaynağı keşfetmesi
Dışsallıklar	Üretici ve tüketicilerin üretimin tam maliyetlerinin üstlenilmesini sağlamak	Fabrikaların neden olduğu çevre kirliliği
Eksik Bilgi	Tüketicilerin piyasa faaliyetleri konusunda bilgilendirilmesini sağlamak	Tıbbi ilaçlar, yiyecek ve içecek etiketleri
Hizmetlerin Sürekliliği ve Ulaşılabilirliği	Sosyal açıdan toplumun her kesimine temel hizmetlere erişilmesini sağlamak	Hizmetlerin uzak bölgelere taşınması
Kamu Malları ve Ahlaki Tehlike	Faaliyetlerin faydalarının paylaşıldığı ve bedavacılık sorunlarının mevcut olduğu durumlarda maliyetlerin paylaşımının sağlanması	Savunma, güvenlik ve sağlık hizmetleri
Eşit Olmayan Pazarlık Gücü	Piyanın başarısız olduğu durumlarda hassas çıkarları korumak	İş sağlığı ve güvenliği gibi konular
Rekabete Aykırı ve Yıkıcı Fiyatlandırma Davranışları	Rekabete aykırı davranışların önlenmesi.	Taşımacılıkta maliyetin altında fiyatlandırma.
Kıtlık ve Tayinlama	Kıt malların kamu yararına tahsisi	Petrol Kıtlığı
Dağıtım Adaleti ve Sosyal Politika	Kamu yararına uygun dağıtımın sağlanması ve istenmeyen davranışların veya sonuçların önlenmesi	Mağdurların korunması ve ayrımcılık

Tablo 1. (Devam) Regülasyonun Nedenleri

Neden	Regülasyonun Amacı	Örnekler
Rasyonelleştirme ve Koordinasyon	İşlem maliyetlerinin piyasanın ağ kazanımları veya ölçek verimliliği elde etmesini engellediği durumlarda verimli üretimin güvence altına alınması, Standartlaştırma	Tarım ve balıkçılıkta farklı üretim
Planlama	Gelecek nesillerin çıkarlarının korunması, özgecil niyetleri koordine etme	Çevre

Kaynak: Baldwin ve Cave, 1999: 17.

Görüldüğü üzere regülasyonlar; iktisadi nedenlerden sosyal nedenlere, idari nedenlerden kamusal mal ve hizmet sunumunda paternalist anlayışın etkisine kadar birden çok sebeple devletin görevleri arasında yer almaktadır.

Devletin düzenleyici fonksiyonu çerçevesinde uyguladığı regülasyonların asıl amacının toplumsal refahın artırılması olmakla beraber, üretilen mal ve hizmetlerin etkin bir biçimde sunulmasını da içermektedir. Devlet tarafından yapılan düzenlemeler, istihdam koşullarının düzenlenmesinden, sağlık ve güvenlik mevzuatına, gıda güvenliğine, çevrenin ve belirli sektörlerin düzenlenmesine kadar pek çok şekilde olabilir.

Genel olarak devlet tarafından uygulanan düzenlemelerin temel amacı, piyasalarda etkinlik ve verimliliğin artırılması olduğunu ifade edebiliriz. Meseleye iktisadi açıdan bakarsak; regülasyonlar, toplumun refah seviyesinin yükseltilmesine yönelik olarak kamu otoritesince uygulanan, üretilen mal ve hizmetlerin etkin bir şekilde sunulmasını amaçlayan bir müdahale biçimi olarak düşünülmektedir (Sarısoy, 2010: 285). Ekonomik bakımdan, toplumsal refah seviyesinin artırılması ve piyasalarda optimum kaynak dağılımının sağlanması amacı güdülmektedir (Tufaner, 2015: 6). Devletin elinde bulunan ve hantal bir yapıya sahip olan tekel niteliğindeki sektörlerin, etkin ve verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla özelleştirilmesi ve devletin düzenleme ve denetleme görevini bağımsız düzenleyici kurumlarca yürütülmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ancak, bu hedeflere ne derecede ulaşılabildiği ve mal ve hizmet sunumunun ne ölçüde etkin bir biçimde gerçekleştiği ayrıca bir tartışma konusunu oluşturmaktadır (Sarısoy, 2010: 285).

Regülasyon uygulamaları ile mal ve hizmet üreten teşebbüslerin, üretimlerini en düşük maliyette gerçekleştirmeleri, diğer bir deyişle ile maliyette etkinliği sağlamak hedeflenmektedir (Atiyas, 2000: 22). Girişi tek bir firmayla sınırlamak, firmanın temel

teknolojinin imkanları dahilinde ölçek ekonomilerinden ve kapsam ekonomilerinden yararlanmasını mümkün kılmaktır. Fakat regüle edilmiş bir firmanın fiyatlarının ve karlarının kontrol edilmesi, rekabetçi giriş tehdidinin yok edilmesi ve firmanın maliyetlerinin en az düzeye indirilmesini sağlayacak teşviklerin azalmasına neden olabilecektir. Aynı zamanda regülasyon otoritesi, regüle edilen firmanın maliyetlerinin düşük seviyede kalmasına olanak sağlayan teşvik mekanizmalarını hayata geçirmek için odaklanmalıdır (Joskow, 2005: 53).

Regülatif uygulamalarda ele alınan bir diğer amaç etkin hizmet kalitesinin sağlanmasıdır. Evrensel hizmet³ verilmesi, sunulan hizmetin maliyetini ödeyemeyecek kadar düşük gelir grubuna sahip bireylere ve bölgelere hizmetin ulaşımının sağlanması regülasyonun bir diğer amacıdır (Atiyas, 2000: 22). Bazı durumlarda piyasa, toplumsal olarak arzu edilen düzeyde hizmet sürekliliği ve kullanılabilirliği sağlayamayabilir. Bazı ürün ve hizmetler söz konusu olduğunda (örneğin su hizmetleri) sosyal politikanın bir gereği olarak bunların en azından belirli bir asgari standartta genel kullanıma sunulması gerekebilir. Fakat düzenlenmemiş bir piyasada rekabet, üreticinin sadece en karlı müşterilere hizmet vermeyi seçtiği bir süreç haline dönüşebilir ve hizmetler daha yoksul ya da coğrafi olarak daha dağınık müşteri gruplarından çekilmek isteyebilir. Bu durum adaletsiz ve verimsiz olarak görülmekle beraber, istenilen sosyal hedeflere erişebilmek için regülasyonlar haklı görülmektedir (Baldwin ve Cave, 1999: 13).

Farklı düzeylerde hizmet kalitesi ve güvenilirlik ile üretilen ürünler farklı maliyetlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bununla beraber ürünlerin hizmet kalitesi ve güvenilirliğindeki farklılıklar tüketicilerin tercih ve değerlendirmelerinin de farklılaşmasına yol açmaktadır. Regülasyon otoritesi hizmet kalitesi ve güvenilirlik seviyeleri ile tüketici tercihlerinin çeşitli kalite ve güvenilirlik seviyeleri sunma ile ilgili maliyetleri yansıtmaya dikkat etmelidir (Joskow, 2005: 54).

Tekel karı ve rant aktarımının önlenmesi de bir diğer regülasyon nedeni olarak karşımıza çıkmakta ve regülasyonlar aşırı tekel karlarının düzenlenmesi için uygulanabilmektedir. Tekel karı arzı yetersiz olan bir mal veya hizmeti satanların elde ettiği aşırı karlarla ilgilidir (Tomain ve Shapiro, 1997: 406). Tekel fiyatlandırmasının

³ Evrensel hizmet, ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinde yaşayan veya bakıma muhtaç, yoksullukla mücadele eden bireylere, elektrik ve telefon gibi hizmetlerine ihtiyaç duyan ya da talepte bulunan herkesin bu hizmetlere erişiminin sağlanmasıdır. Bu hizmetlerin kendiliğinden isteyen herkese sağlanabileceği garanti edilemez. Ekonomik açıdan bu hizmetleri sunulması özel sektör için kar oluşturmayabilir. Bu nedenle kamu otoritesi müdahalelerde bulunarak bu hizmetlerin sunulmasını şart koşulur (Bkz. Ardiyok, 2002: 20).

neden olduğu verimlilik çarpıklıklarının yanı sıra, tekel karlarıyla ilişkili aşırı karları tüketicilerin yararına olacak şekilde düzenlenmesi hedeflenir. Düzenlemeye tabi firmanın karı, firmayı verimli bir şekilde tedarik yapmaya teşvik edecek kadar yüksek olmalı, ancak bunu yapmak için gerekli olandan daha yüksek olmamalıdır (Joskow, 2005: 55).

Görüldüğü üzere doğal tekelin var olduğu durumda tekel fiyatlaması da beraberinde gelecektir ve bu durum aşırı karların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Marjinal maliyetin ortalama maliyetin altında seyretmesi de bu durumu kolaylaştıracaktır. Böyle bir durumda aşırı karların önüne geçmedeki amaç, tüketicilerin refah kaybını minimize etmektir.

Burada belirtmek gerekir ki, piyasalar sadece rekabet eksik olduğu için değil, firmaların sağlıklı rekabete elverişli olmayan bir şekilde davranmaları nedeniyle de istenmeyen etkiler yaratabilir. (Baldwin ve Cave, 1999: 13). Aşırı rekabetin düzenlenmesi, bazı pazarlarda güçlü rekabetin satıcıları, birçoğunun iflas etmesine veya ürün veya hizmetlerinin kalitesinin düşmesine neden olacak kadar fiyatları düşürmeye zorlayabileceği teorisine dayanmaktadır. Teori, firmaların para tasarrufu için güvenlik tedbirlerini almamaları veya daha rekabetçi bir piyasada olabileceklerden daha yüksek fiyatlar talep etmeleri durumunda halkın zarar göreceğini öngörmektedir (Tomain ve Shapiro, 1997: 406). Devletler piyasada oluşan aşırı rekabet ortamının önüne geçmek amacıyla regülasyona başvurarak rekabeti sürdürmek ve yıkıcı ya da diğer rekabet karşıtı davranış biçimlerini yasaklayarak tüketicileri piyasa hakimiyetinin kötü etkilerinden korumayı hedeflerler (Baldwin ve Cave, 1999: 13). Böylece devlet piyasada etkin bir rekabet ortamını sağlarken toplumda oluşabilecek refah kayıplarını önlemiş olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

REGÜLASYON POLİTİKASI VE EKONOMİK REGÜLASYON

1. REGÜLASYON POLİTİKASI

Regülasyonlar, ekonomilerin ve toplumsal düzenin işleyişi için vazgeçilmez bir unsurdur. Devlet, regülasyonlar yoluyla bireyleri, iş dünyasını, hükümet ve sivil toplum kuruluşları için oyunun kurallarını oluşturmaktadır. Böylece, piyasaları desteklemekte, bireylerin haklarını ve güvenliğini korumakta, kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasını garanti etmektedir. Ülkeler düzenleyici rejimlerin etkinliğini, verimliliğini ve şeffaflığını artırmak için kullandıkları bir dizi araç ve enstrümanın, kurumların ve yönetim süreçlerinin gelişimini ve ortaya çıkışını izlemek açısından regülasyon politikaları önemli bir yere sahiptir. Regülasyonlar, düzenleyici çerçevelerin gerekçelendirilmesini, yüksek kalitede olmasını ve politika hedeflerine ulaşmasını sağlamaya yönelik sürekli ihtiyacı ele alır. Politika yapıcıların neyi düzenleyecekleri, kimi düzenleyecekleri ve nasıl düzenleyecekleri konusunda bilinçli kararlar almalarına yardımcı olur. Etkili kamu yönetişiminin ayrılmaz bir parçası olan düzenleyici politika aynı zamanda devlet, vatandaşlar, işletmeler ve sivil toplum arasındaki ilişkinin şekillenmesine de yardımcı olur (OECD, 2011: 7).

Demokratik devletler sosyal refahın maksimizasyonunu sağlamak amacıyla ekonomiye etkin bir biçimde müdahale etmektedir. Bu kapsamda devlet, regülasyon politikalarını belirlerken ekonomik faaliyetlerin bireylerin ve toplumun sosyal refahında artış sağlayacak şekilde düzenlenmesi, bireylerin bazı haklarının toplumsal olarak karşılanması gerektiğine ve piyasa sisteminin başarılı olamadığı durumlarda kamunun bu gereksinimlerini karşılama sorumluluğunun olduğunu dikkate alınmaktadır (Gökbunar ve Kovancılar, 1998: 252). OECD (2011: 7) raporunda ise regülasyonlar hakkında; ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemesi, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik gibi daha geniş toplumsal hedeflere ulaşılması ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmesi gibi amaçları olduğunu vurgulamaktadır.

Devletin iktisadi alandaki mikro ve makro amaçlara ulaşmak ve gerekli koşulları sağlayabilmek için, ekonomik etkinliklere yön vermek, parasal uygulamalarla ekonomik düzensizlikleri engellemek, kredi ve para uygulamalarını, tam çalışma, sosyal güvenlik ve yatırım regülasyonlarını politika aracı olarak kullanmaktadır. Aynı zamanda, toplumsal açıdan sosyal güvenlik politikaları ile maliyet düşürme amacıyla fiyat

destekleme, sağlık, eğitim vb. Çeşitli sosyal hizmetlerin bedelsiz sağlanması gibi çeşitli programlar uygulamaktadır. Bu politikalar ile ekonomiye yn verirken kamu yararının hangi yönde ve içerikte oluşacağını dizayn etmektedir (Uysal Sezer, 1992: 14). Burada sözü geçen dizayn işlevinin başarısı için Majone’a (1999: 13) göre; bağımsız bir temsilciye devredilmesi, temsilcinin siyasi süreçten bağımsızlık derecesinin belirlenmesi, usul çerçevesini belirleyen kurallar, mali kaynakların göreceli özerkliği, yasama denetimi, yargı denetimi ve vatandaşların şikayette bulunabilme gibi kilit değişkenlerin etkin işlemesi gerekmektedir.

Kaliteli bir regülasyon politikasında devlet, düzenlemenin kalitesini güvence altına almakla aktif olarak ilgilenmelidir. Bir regülasyon politikasında, etkili düzenleyici politikanın en st siyasi düzeyde benimsenmesi, düzenleyici kalitenin teşvik edilmesi, genellikle tüm hükümet genelinde ilerlemeyi izlemek, denetlemek ve teşvik etmek, düzenleyici sürece dahil olan çeşitli aktörlerin yaklaşımları arasında tutarlılığı sağlamak, piyasa müdahalelerini siyasi ve özel çıkarların müdahalesinden korumak, politika tutarlılığını geliştirmek ve kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlamak gibi birçok aşamanın tasarlanması gerekliliğini içinde barındırmaktadır (OECD, 2011: 8-9). Görüldüğü üzere bu süreç politikanın doğru ve zamanında belirlenmesi, karar alma birimlerinin bilgilendirilmesi, düzenleyici politikaların takibinin yapılması ile daha etkin işleyecektir.

Ayrıca düzenleyici politika ile önerilen düzenlemelerin kamuya duyurulması, kilit toplantılara kamunun erişimi veya ilgili bilgilerin açıklanması gibi gerekliliklerin yanı sıra şeffaflık ve istişare kurallarını da içerir. Bunun için düzenleyici politika süreci; etki analizi, fayda-maliyet analizi, küçük işletmeler veya yerel yönetimler üzerindeki etkiler gibi bir karar alınmadan önce yürütülecek belirli planlama ve analiz türlerine ilişkin süreçleri de içerir (Coglianese, 2012: 10).

Sonuc olarak devlet, günümüz koşullarına uygun, toplumun ihtiyaçlarına yönelik ve piyasada yaşanan olumsuz durumların önüne geçmek gibi hedefler doğrultusunda regülasyon politikalarını belirlemektedir. Regülasyon politikalarının faydaları toplumları ve beraberinde endüstriyi etkilediği için belirli kesimlerin faydalarına yönelik belirlenmesinden ziyade, ekonominin genelinde gerçekleşen faaliyetlerin gelişmesine yönelik ve fayda oluşturabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Düzenleyici süreçte kurumların piyasaların güvenirliğini ve bazı hallerde oluşan risklerin veya zararların derecelerine

göre uzlaşmacı ve yardımcı olması yani daha esnek bir uygulama yöntemi belirlenmesi regülasyon politikalarının başarısını beraberinde getirecektir.

2. EKONOMİK REGÜLASYON TEORİSİ

Regülasyon genel olarak hukuk gibi yönetmelikler ile desteklenen kurallardan oluşur, ancak özellikle firmalar ve diğer kuruluşlar tarafından yapılan kötüye kullanımları önlemeyi amaçlayan ve öncelikle uzmanlaşmış devlet kurumları tarafından uygulanan düzenlemelerdir. Geçmişten günümüze kadar devletler hemen her dönemde ekonomik faaliyetleri düzenleme yoluna gitmiştir. Hızla gelişen teknoloji ve ekonomik faaliyetlerdeki değişimler ile tekelci güce ve endüstriyel faaliyetlerin risklerine karşı korunmaya yönelik siyasi taleplerin etkisi ile devletler ekonomik regülasyonlar aracılığıyla piyasaya müdahalede bulunmaktadır (Coglianese ve Kagan, 2007: 11).

Stigler (1971)'e göre regülasyon teorisinin temel görevi “düzenlemenin fayda ve yüklerini kimin alacağı, düzenlemenin nasıl bir biçim alacağı ve düzenlemenin kaynakların tahsisi üzerindeki etkisinin ne olacağını açıklamaktır” (Stigler, 1971: 3). Yani ekonomik regülasyon teorisi düzenleyici politikaların belirlenmesi sürecinde siyaset, hukuk ve bürokratik ilişkilerin, ekonomik piyasayı nasıl yönlendirdiği üzerine kurgulanmıştır. Regülasyon teorileri içerisinde devletin kurumsal yapısını oluşturan öğelerin, regülasyon sürecinde ekonomik yapıyı ne yönde etkilediğini incelemektedir.

2.1. EKONOMİK REGÜLASYON KAVRAMI

Ekonomik regülasyon, piyasada karar alma sürecini yöneten kurallardır. Bunlar arasında nihai mal ve hizmet piyasaları, sermaye ve emek piyasaları, kredi piyasaları ve ürünlerin ve üretim faktörlerinin taşınması ve teslimatı için piyasalar üzerinde etkileri bulunmaktadır (Crain ve Crain, 2023: 4). Kamu otoritesinin ekonomik regülasyonlara başvurmasındaki temel nedenler; ekonomik ilişkilerde dengeyi sağlamak, üretim araçlarının rasyonel kullanımını ve refahın adil dağılımını tesis etmek amacıyla ekonomik yaşama müdahalede bulunmaktadır (Carbajales, 2019: 64).

Ekonomik düzenleme, piyasa ekonomilerinde hükümet politikasının önemli bir aracıdır. Ekonomik düzenleme, bir faaliyet üzerinde tam bir 'kontrolden' farklı olarak bazı parametrelerin uygulanması anlamına gelmektedir (Ricketts, 2006: 34). Ekonomik regülasyonda, ekonomik aktörlerin tercihlerini doğrudan sınırlamayan vergi vb. devlet eylemlerinden farklı olarak firmaların fiyat ve üretim miktarı gibi parametrelerle ilgili kararları kamu gücü ile sınırlandırılmaktadır (Ardıyok, 2019: 486).

Bir piyasa ekonomisinde firmalar neyi üreteceklerine, ne miktarda ve nasıl üretim yapılacağına, hangi girdilerin kullanılacağına karar vermektedirler. Tüketiciler ise ne kadar harcama ve tasarruf yapacaklarına karar vermektedirler. Arz ve talebin olduğu mal ve hizmet piyasalarındaki ekonomik aktörlerin kararlarında kısıtlama, denetleme ve yönlendirme amacıyla devlet gücünün kullanılması ekonomik regülasyon içerisinde değerlendirilmektedir (Brito ve Dudley, 2012: 65).

Ekonomik regülasyon esas itibariyle sınırlı veya aşırı rekabetin olduğu piyasa yapıları ve doğal tekellere yönelik gerçekleştirilmektedir (Hertog, 1999: 224). Kısaca hem tüketicinin korunması hem de yıkıcı rekabeti önleyerek piyasada etkinliği sağlamak temel hedefler arasında yer almaktadır (Guasch ve Hahn, 1999: 3). Ekonomik regülasyonlar ile piyasada oluşan negatif durumların kamu otoritesince müdahale edilerek bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır. Kamu otoritesi piyasada etkinliğin sağlanabilmesi, rekabetçi ortamın oluşabilmesini firmalara çeşitli sınırlamalar getirmek suretiyle gerçekleştirmektedir.

Ekonomik anlamda regülasyonların uygulanma nedenlerinin biri doğal tekellerdir. Doğal tekellerin yaygın olduğu bir piyasada fiyatlar sosyal optimumdan daha yüksek iken çıktı daha düşüktür. Bu durumlar oluştuğunda tüketicinin korunması ve rekabet ortamının etkin bir biçimde işlemlerini sağlamak amacıyla ekonomik regülasyonlara başvurulabilmektedir (Netz, 2000: 396). Bu tür piyasalar özellikle elektrik ve gaz, iletişim, ulaşım, tarım ve bankacılık gibi piyasalardır. Bu sektörler tarafından verilen hizmetlerin sunumunda yaşanacak aksamalar ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkilerken bireylerin yaşam ve sağlık kalitesini bozabilecektir (Hertog, 2010: 2). Dolayısıyla devlet, ekonomik regülasyon uygulamalarına tüketici çıkarlarını korumak, ayrımcı fiyat uygulamasının önüne geçmek ve aşırı rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını engelleyerek ekonomik sistemdeki aksaklıkları düzeltmek amacıyla başvurmaktadır.

Devlet ekonomik regülasyon yoluyla piyasadaki rekabet ortamına müdahale ederken üç yol izleyebilir. Bunlar; tekel faaliyeti olan şirketin kamu mülkiyetinde olması, tekel faaliyetinin özel bir şirkete devredilmesi ancak kamu otoritesi tarafından getirilen düzenleme ve sınırlamalara tabi olması (düzenlenmiş faaliyetlerin dolaylı yönetimi), tekeli elde etmek isteyen firmaların bunun için rekabet etmesi ve tekelin özel bir şirkete verilmesi (tekeli elde etmek isteyen firmalara kamu ihalesi, teklif verme veya açık artırma süreci yoluyla) şeklindedir (Carbajales, 2019: 47).

2.2. EKONOMİK REGÜLASYON MODELLERİ

Ekonomik regülasyon teorisi, regülasyona duyulan gereksinimden yola çıkarak politik ve ekonomik çerçeve üzerine kurulmuştur. Büyük ölçüde Stigler (1971), Posner (1971) ve (1974), Peltzman (1976) ve Becker (1983) tarafından oluşturulan teoride, düzenlemenin politikacıların seçilme olasılığı üzerindeki etkisi, piyasada tüketici ve üreticilerin rasyonel faydası ile çeşitli çıkar gruplarının düzenleme sürecindeki tepkileri üzerinde durulmaktadır (Crandall, 2003: 167).

2.2.1. Stigler Modeli

Düzenleyici politika alanında, 1971'de yayınlanan George Stigler'in "The Theory of Economic Regulation" makalesinde regülasyonların yalnızca piyasa başarısızlıklarına çözüm üretmek kamu çıkarına yönelik ortaya çıktığı fikrine karşı çıkmıştır. Stigler, çalışmasında "regülasyonun endüstri tarafından edinildiğini ve öncelikle kendi yararına tasarlanıp işletildiğini" güçlü bir şekilde savunmuştur (Stigler, 1971: 3). Stigler çalışmasında piyasada yaşanan sorunlara devlet müdahalesinin gerekli olduğu durumları yani regülasyonu siyasi süreç ile ilişkilendirerek açıklamıştır.

Stigler, regülasyonların ilgili endüstri tarafından talep edilebileceği gibi endüstriyi kontrol altına almak amacıyla bizzat kamu kararı ile de uygulanabileceğini önermiştir (Stigler, 1971: 3). Ayrıca çalışmasında regülasyonların piyasadaki endüstrilere fayda sağlamak amacıyla tasarlanıp yürütüldüğünü ifade etmiştir. Bu nedenden dolayı ekonomik regülasyonların talep ve arz yönü olduğunu vurgulamaktadır (Posner, 1974: 344). Stigler'e göre regüle edici faaliyetler, piyasadaki endüstriler tarafından kendi faydalarına olacak şekilde belirlenmektedir. Bu modelde regülasyonlar üreticilerin korunmasını sağlayan bir mekanizma olarak görülmektedir.

Stigler'in analizindeki temel aktörler, politikacılar ve iş adamlarıdır. Bu aktörler, kendi çıkarlarını ön plana almakta ve kişisel kaynaklarını menfaatleri doğrultusunda kararların alınması için harcama yapmaktan kaçınmamaktadırlar. Böylece çıkar gruplarının regülasyonun getirilerini elde ederek devleti etki altına alabileceklerini savunulmuştur (Hertog, 1999: 237). Politik karar alma sürecinde endüstriler kendi çıkarları için siyasi nüfuzlarını kullanabilmektedirler. Bu durum regüle edilecek piyasadaki küçük gruplar (üreticiler) ile büyük gruplar (tüketiciler) arasında regülasyonun nasıl şekillendirileceğine yönelik bir rekabetin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu

süreçte regülatörlere en yüksek faydayı sağlayacak olan grup kendi lehlerine olacak regülasyon uygulamasının gerçekleştirilmesini sağlayacaktır (Ardıyok, 2019: 363).

Çıkar grupları kendi faydalarını maksimum seviyeye taşıyacak kararların alınması için regülatörlere baskı uygulamaktan kaçınmamaktadır. Şöyle ki, seçim dönemlerinde kendi çıkarlarına uygun olan regülasyon kararlarını alacak siyasi güce destek vermekte ve neticesinde talep ettikleri kararların alınması için çabalamakta veya regülasyon idarelerinde çalışanların işlerinden ayrılmalari halinde özel sektörde iş bulabilmeleri için imkan sağlama arayışı söz konusu olmaktadır. Böylece, çıkar grupları, siyasetçilere ve regülatörlere baskı uygulayarak regülasyon sürecinde etkide bulunmaktadır (Peltzman vd., 1989: 6). Politikacılar seçim dönemlerinde tekrar seçilebilmek ve siyasi konumlarını koruyabilmek için çıkar gruplarından oy verilmesini veya seçim kampanyalarına destek olmasını talep edebilmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse Stigler, düzenlemeye ilişkin oluşan arz ve talebin altında yatan sebebin belirlenmesinin ekonomik düzenlemenin temel görevi olduğunu vurgulamıştır. Siyasi alanda işlem gören temel öge, talep tarafında seçmenlerin arz tarafında ise siyasi temsilcilerin yer aldığı bir servet transferidir. Stigler bu transferin nakit olarak gerçekleşebileceği gibi düzenlenmiş bir fiyat, bir giriş kısıtlaması vb. şeklinde olabileceğini de ifade etmiştir (Peltzman, 1976: 212-214). Stigler'e göre regülasyon sürecinde ortaya çıkan ranttan pay almak için sürdürülen siyasi rekabet, etkinsizliğe yol açacaktır. Şöyle ki, burada regülasyonlar piyasada ortaya çıkan sorunların çözülmesi için değil, iktisadi rant oluşturmak veya oluşan rantın büyük ve küçük gruplar arasında nasıl dağıtılacağına karar vermenin bir aracı olarak görülmektedir (Ardıyok, 2019: 365).

Stigler'in geliştirdiği ekonomik regülasyon modeli iki varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, regülasyonun temel kaynağının devletin sahip olduğu zorlama gücüne dayanmasıdır. Devlet, yasalarının izin verdiği doğrultuda vergilendirme yetkisine sahiptir ve kaynakların fiziksel hareketlerini ve hane halkları ile firmaların ekonomik kararlarını onların rızası olmadan düzenleyebilir, bu gücünü bir endüstrinin veya bir grubun fayda sağlayabilmesi için kullanabilir (Stigler, 1971: 4). Diğer varsayım ise çıkar gruplarının faydayı maksimize eden eylemleri seçme konusunda rasyonel davrandıklarıdır. Bu iki varsayım, regülasyonun faydalarını maksimize etmek için hareket eden çıkar gruplarının beklentilerine cevap olarak gerçekleştiği hipotezini ortaya çıkarmaktadır. Kısaca regülasyon, bir çıkar grubunun devletin toplumun diğer kesimlerinden gelen rantı o çıkar

grubuna yeniden dağıtmasını sağlayarak, faydalarını artırabileceği bir yol olarak görülmektedir (Viscusi vd., 1992: 314).

Bir zümre ya da endüstrinin regülasyondan bazı beklentileri olabilir. Örneğin bazı sektörler sundukları mal ve hizmetlerden dolayı sübvansiyonlardan yararlanmak isterler. Bunun yanında piyasaya giriş kontrolleri talep edebilirler. Aynı zamanda ikame ve tamamlayıcı ürünleri etkileyen politikaları talep edebilirler. Örneğin, tereyağı üreticilerinin ekmek üretiminin teşvik edilmesini isterken margarin üretiminin kısıtlanmasını isterler. Bir endüstrinin devletten talep ettiği bir başka politika doğrudan fiyat kontrolleri de olabilir. Çünkü endüstriler rekabetçi getiri oranlarının üzerinde getiri elde etmek isteyecekler ve bunu sağlamak için devletten düzenleme bekleyeceklerdir (Stigler, 1971: 5-6).

2.2.2. Peltzman Modeli

Stigler'in ortaya çıkardığı ekonomik regülasyon teorisini geliştirerek katkı sağlayan ilk isim Peltzman'dır. Peltzman, Stigler modelini geliştirerek yeni bir model kurguladığı için bu model Stigler- Peltzman modeli olarak da bilinmektedir.

Stigler'in geliştirdiği model üreticiyi koruma görüşü üzerine kurgulanmış genel bir modeldir. Bu model, siyasi sürecin genel bir model içerisinde belirlendiği etkili siyasi koalisyonların optimum büyüklüğünün bir teorisidir. Stigler, kamu yararı teorisinde tüketiciyi koruma modelinin regülasyonları ücretsiz bir mal olarak ele alınmasını kabul etmemektedir (Peltzman, 1976: 212). Peltzman'ın modelinde, Stigler'in geliştirdiği regülasyonların ya da düzenleyici otoritenin tek bir çıkar grubunun ekonomik çıkarlarına hizmet ettiği fikrine karşı çıkmaktadır. Peltzman, regülasyonların sadece endüstrilerin çıkarlarına yönelik uygulanamayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda faydayı maksimize eden düzenleyici kurumların faydaları gruplar arasında optimal dağıttığını kabul etmektedir (Peltzman vd., 1989: 9). Şöyle ki regülasyonların sadece siyasilerin çıkarlarına yönelik değil aynı zamanda birden fazla grubun menfaatlerini de kapsayacağını belirtmektedir.

Peltzman modelinde üç varsayım bulunmaktadır. İlki, düzenleyici sistemin temelini zenginliğin yeniden dağıtılması oluşturmaktadır. İkincisi, çıkar grupları düzenleyicilere oy ve para sağlamak ve kendi faydalarına olacak regülasyonların yapılmasını istemektedir. Son olarak, düzenleyicilerin amaçları oy maksimizasyonunu sağlamaktır (Peltzman, 1976: 213-214).

Talep tarafında seçmenler ve arz tarafında siyasi temsilcilerin bulunduğu siyasi piyasada, işlem gören temel mal servetin transferidir. Stigler'in yaklaşımına göre, üretici koruma merkezli en yüksek etkin talebe sahip olan küçük grup regülasyon sürecinde üstünlüğe sahip olacaktır. Çoğu piyasa modelinden farklı olarak Stigler modelinde düzenleyici süreçte çok sayıda teklif sunan olmasına rağmen sadece bir tanesinin başarılı olacağını belirtmiştir. Burada en yüksek teklifi veren diğer herkesin servetin yeniden dağıtımında hak sahibi olduğu siyasi bir açık artırma olarak görülmektedir. Peltzman'ın geliştirdiği modelde regülasyon sürecinde küçük grubun hakimiyeti neden ele geçirdiği araştırılmaktadır. Peltzman bu durumu grup büyüklüğünün ve siyasi süreci kullanmanın maliyetleriyle olan ilişkisi ile açıklamaktadır (Peltzman, 1976: 212).

Peltzman modelinde grup büyüklüğünü ve siyasi süreci kullanmanın maliyeti üzerinde iki sınırın etkili olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki, bilgi edinmek için katlanılan maliyettir. Seçmen belli bir konu ile ilgili kendi serveti üzerindeki etkileri ve politikacıların hangi tarafta yer alacağı hakkında bilgi edinmek için kaynak harcamalıdır. Kişi başına düşen payı küçük olan bir seçmen bilgi edinme maliyetinin yüksek olması ve muhtemel kazançlarını dengelemeyeceği için bu maliyete katlanmak istemeyecektir. İkincisi, örgütlenme maliyetinden kaynaklanmaktadır. Burada örgütlenme maliyeti ile ifade edilen, büyük çıkar gruplarının kendi çıkarları doğrultusunda örgütlenmesi yeterli olmamakla birlikte en uygun siyasi partinin ya da politikacının desteğini elde etmek için kaynak sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Kısaca bu durum çıkar gruplarının sayıca büyümesi, regülasyon sürecinde maliyetin daha da artacağını göstermektedir (Peltzman, 1976: 213). Bu açıklamalar ışığında Peltzman modelinde, regülasyon sürecinde üretici grubu daha fazla kazanç ve fayda sağlamasına karşın, tüketicilerin bir araya gelerek organize olmalarının zor olması elde edecekleri kazançların düşük seviyede kalmasına neden olacaktır.

Peltzman modelinde, politikacıların regülasyon politikalarını siyasi desteği en üst seviyeye çıkarabilecek bir biçimde seçeceklerini varsaymaktadır. Regülasyonun sadece endüstriye fayda sağlayacak doğrultuda gerçekleştirilemeyeceğini vurgulayan Peltzman, bazı tüketici gruplarının etkili bir biçimde organize olabileceğini de ifade etmektedir. Burada daha düşük fiyatlar tüketiciler için avantajlı iken yüksek fiyatlar endüstrinin regülasyon uygulamasına politik destek verilmesine imkan tanımaktadır (Hertog, 1999: 238). Buradaki politik destek, para veya oy anlamına gelmektedir. Önerilen regülasyon, fiyatların yükselmesine neden olması durumunda, politik destek üzerinde iki etkiye sahip

olacaktır. Üreticiler normalin üzerinde kar elde edeceğinden, regülatörler bu çıkar grubunun desteğini almak isterler. Buna karşılık, tüketiciler ilgili mal veya hizmet için daha fazla bedel ödemek zorunda kalacaklarından bu durumdan rahatsız olurlar ve regülatörler seçmen desteğini kaybederler. Regülatörler, bu iki çeşit desteğin ne kadarını elde etmeye yöneleceklerini yeniden seçilme şanslarını en üst düzeye çıkaracak bir noktada dengelemeye çalışırlar (Ardıyok, 2019: 391).

Peltzman göre, regülatörler için temel sorun etkin düzenlemenin yapılabilmesidir. Burada yasa koyucular regülasyon politikalarına karar verirken, düzenlemeden fayda sağlayacak grubun büyüklüğüne ve bu gruba ne kadar servet aktarılacağına karar vermektedir (Viscusi vd., 1992: 315). Siyasi aktörlerin tekrar seçilebilme kaygısı ile birlikte seçim döneminde destek sağlayacak yani oy verecek tüketici gruplarına ihtiyacı artmaktadır. Nitekim, servet transferinin hangi grupların faydasına olacağı problemi regülatörlerin etkili bir regülasyonun dizayn edilmesinde ve yürütülmesinde önemli bir konuyu teşkil etmektedir (Peltzman, 1976: 212). Gelir transferinden kaynaklanan oy kazancının fiyatların artmasından dolayı ortaya çıkacak oy kaybını dengelemesi için hangi fiyat seviyesine karar verilmesi gerektiği önemli bir konudur (Hertog, 1999: 238). Bu problemin çözümü için Peltzman regülasyonu, ekonominin depresif dönemlerinde üreticilerin, genişleme dönemlerinde ise tüketicileri koruma hedefine yönelecek şekilde uygulanması gerektiği üzerinde durmaktadır (Peltzman, 1976: 213). Siyasi aktörler regülasyon politikalarını politik desteği maksimum seviyeye çıkaracak şekilde belirlemektedir.

Peltzman, hangi sektörlere yönelik regülasyon uygulamalarının yapılacağını öngörmektedir. Eğer regülasyonun olmadığı bir ortamda oluşacak fiyat, regülasyon fiyatına yakın ise o zaman piyasada regülasyon tercih edilmeyecektir. Sektördeki çıkar grupları regülatör üzerinde baskı oluşturmaktan ve lobicilik faaliyetinde bulunmaktan çok fazla bir kazanç elde edemeyeceklerdir. Ayrıca, rekabetin yüksek olduğu veya tekelci fiyatın hakim olduğu endüstriler regülasyona daha açık olacaklardır. Siyasi destek bu durumlarda daha yüksek olacaktır. Bazı çıkar grupları, bu tip durumlarda oldukça önemli kazançlar sağlayabileceklerdir (Oğuz, 2011: 118).

2.2.3. Becker Modeli

Ekonomik regülasyon teorisine, Stigler ve Peltzman'dan sonra katkı sağlayan Gary Becker'dir. Becker'in modelinde regülasyon, siyasi nüfuz elde etmek isteyen baskı

grupları arasındaki rekabete dayalı olduğu üzerine kurulmuştur (Becker 1983: 372). Becker modeli, Peltzman'ın baskı gruplarının kendilerine fayda sağlamak amacıyla siyasi süreç üzerinde baskı kurmak üzere örgütlenmekte olduğu şeklindeki görüşüne benzemektedir (Peltzman vd., 1989: 11). Becker modelinde, devletin piyasada yaşanan sorunların çözümü için başvurduğu regülasyonların, baskı grupları arasındaki siyasi kayırmalar sonucunda ortaya çıkan rekabet ile ilişkilendirdiği bir model oluşturmuştur.

Becker modelinde, regülasyonlar bir servet transferine neden olmaktadır. Regülasyonlarda önemli olan unsurun çıkar gruplarının, diğer grubun göreceli durumunu dikkate alarak ne kadar siyasi baskı faaliyetinde bulunacağını belirler. Diğer grubun göreceli durumunun yanında baskı faaliyetinin maliyeti de baskı düzeyi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte, taraflardan birinin baskı miktarını azaltması, diğer grubun etkisinin artması anlamına gelmektedir (Oğuz, 2011: 119).

Becker'in ekonomik regülasyon teorisinin özelliklerinden biri, regülasyonun daha etkili olan çıkar gruplarının refahını artırmak için kullanıldığını varsaymasıdır (Viscusi vd., 1992: 319). Becker modelinde, vergiler, sübvansiyonlar, düzenlemeler ve diğer siyasi araçlar daha etkili olan baskı gruplarının refahını artırmak için kullanılmaktadır. Gelirin artmasına sebep olan her türlü siyasi müdahaleler sübvansiyon, gelirden azalışa sebep olanlar ise vergi olarak belirtilmiştir (Ardıyok, 2019: 382). Baskı grupları arasında yaşanan rekabet vergileri, sübvansiyonları ve politik dengeyi belirlemektedir. Yani, politik denge her bir çıkar grubunun baskı oluşturmadaki etkinlik derecesine bağlıdır. Baskı gruplarının gelirlerini maksimum seviyeye çıkarmaya çalıştığı noktada politik denge oluşmaktadır (Becker, 1983: 372-374). Becker modelinde regülasyon faaliyetleri baskı gruplarının refahlarını artırmak amacıyla vergi ve sübvansiyonlar kullanılmaktadır. Siyasi açıdan daha fazla baskı uygulayan grup kendisi için vergilerin düşürülmesini ve sübvansiyonların arttırılmasına olanak sağlayabilir.

Becker modelinin özelliklerinden biri, toplam etkinin sabit olmasıdır. Yani düzenleyici faaliyet miktarının belirlenmesinde önemli olanın, bir grubun etkisinin diğer bir grubun etkisine göre ne olduğudur (Viscusi vd., 1992: 319). Becker'e göre, regülasyon uygulamalarında hangi baskı grubu daha çok baskı uygularsa o baskı grubu daha çok ayrıcalığa sahip olmaktadır. Çıkar gruplarının baskı oluşturmadaki etkinlikleri, grup üyeleri arasında yaşanan bedavacılık sorununun kontrol altına alınması ile ilişkilendirilmektedir. Bedavacılık sorununun çözülmesinde baskı grupları, siyasi süreçte uyguladığı baskıyı arttırarak, vergilerini azaltabilecek ya da sübvansiyonunu

artırabilecektir. Ayrıca baskı üretmedeki etkinlik baskı grubunun büyüklüğü tarafından da belirlenebilmektedir (Becker, 1983: 377-390). Becker burada büyük grupların dışında küçük gruplardaki üyelerin sayısının azlığı ve ölçek ekonomilerinden sağlanan faydalarının daha az olması nedeniyle büyük gruplara göre daha az etkin olduklarını belirtmiştir. Yine küçük gruplar, refah kayıplarının yaşandığı durumlarda baskılarını artırma yoluna giderek siyasi açıdan daha başarılı bir durum elde edebileceklerini vurgulamaktadır (Becker, 1983: 392). Becker modelinde, siyasi açıdan hangi grubun etkisi daha fazla ise regülasyon sürecinde o grubun lehine fayda sağlayacak regülasyon uygulamaları yapılacaktır. Böylece daha fazla baskın olan grubun refahı maksimize edilmeye çalışılacaktır.

Becker modelinden çıkarılabilecek sonuçlardan biri, regülasyonun marjinal sosyal refah kaybı artışı olduğunda, regülasyon faaliyetlerinin azalacağıdır. Baskı grupları siyasi baskı faaliyetlerinin sosyal maliyetinde artış göstermesi halinde lobicilik faaliyetlerinde daha isteksiz duruma gelecektir. Böylece, baskı gruplarından herhangi birine yapılacak bir servet transferinde, diğer baskı grubu daha fazla zarar ile karşılaşacaktır. Bu durumda zarar ile karşılaşan grubun daha çok kaynak harcaması anlamına gelmektedir (Oğuz, 2011: 119).

Becker modelinde, regülasyonların gerçekleştirilmesinde çıkar gruplarının baskı yapmak konusunda ne kadar etkin olduğu üzerinde durulmaktadır. Regülasyonların uygulanması için çıkar gruplarından hangisi daha fazla baskı yaparsa o grubun taleplerinin karşılanacağı belirtilir. Becker modelinde regülasyon sürecinin çıkar gruplarının rekabeti üzerine kurulu olduğunu ifade edebiliriz.

2.2.4. Posner Modeli

Posner (1974) regülasyonu, devletin yaptırım gücünün belirli bireylere veya gruplara faydalar sağlamak amacıyla kullanabileceğinden tahsisinin arz ve talep yasaları tarafından belirlenen bir mal olarak görmektedir.

Posner (1971), literatürde regülasyonun iki farklı unsura hizmet ettiğini ifade etmiştir. İlki, regülasyon tekelin olumsuz etkilerinden korumak için kamunun elinde bir araç olarak uygulanmaktadır. İkincisi siyasi olarak etkili olan çıkar gruplarının kendilerini korumak ve çıkar elde etmek amacıyla regülasyondan yararlanabilir oldukları varsayımdır (Posner, 1971: 22). Posner bu iki unsurun da düzenlenen piyasalarda önemli bir durumu ihmal ettiğini belirtmiştir. Şöyle ki, bazı rekabetçi piyasalarda tekeldi

piyasalardan daha düşük fiyat uygulanmakta ve daha fazla mal ve hizmet üretilmesini öngören regülasyonlara rastlanmaktadır. Bu piyasaların ortak özelliği, mal veya hizmetten yararlananların bir kısmı olması gereken fiyattan daha düşük, geriye kalan kısım ise daha yüksek fiyattan ödeme yapmasıdır. Bu yolla yüksek ücretler düşük ücretlerle piyasanın içerisinde sübvansile edilmektedir. Bu duruma örnek olarak, demiryolu taşımacılığındaki regülasyon uygulamalarını verebiliriz (Ardıyok, 2019: 375).

Posner (1971) regülasyonu bir vergilendirme ve kamu maliyesi sistemi olarak görmektedir. Vergileme, devletin kamu gücünü kullanarak kamusal ihtiyaçların karşılanmasında sunulan hizmetlerin maliyetlerini karşılamak amacıyla zora dayalı olarak bireylerden para toplanmasıdır (Posner, 1971: 28-29). Posner (1971), regülasyonu kamunun sunduğu hizmetler karşılığında vergilendirme ile ilişkilendirerek dağıtım ve tahsisat işlerini yerine getirme rolünden bahsetmektedir. Bu durumda regülasyon, gelirin yeniden dağılımı noktasında devlet için yardımcı bir araç olmaktadır.

Posner (1971) çapraz sübvansiyonların regülasyon uygulamalarının önemli bir özelliği olduğunu ifade etmiştir. Posner (1971)'e göre, çapraz sübvansiyon, servetin bir gruptan diğer bir gruba yeniden dağıtılması ve böylece devletin kaynakları yeniden dağıtma rolüne yardımcı olma aracı olarak düşünülebilir. Çapraz sübvansiyonun sonucu, bazı bireylerin (tüketicilerin) politik süreçte diğerlerine göre nispeten daha fazla etkiye sahip olduğu şeklinde düşünülürse, analizi Becker modeline uymaktadır (Haid, 2001: 83). Posner, regülasyonun üreticilere olumsuz sonuçlarının olabileceğini ve üreticilerin dolaylı olarak ödediği bir vergi haline gelebileceğini ifade etmiştir (Ardıyok, 2019: 374). Örneğin; gaz, su, elektrik, posta ve telekomünikasyon gibi hizmetler için tek tip fiyat uygulanmaktadır. Ancak, sağlanan hizmetlerin maliyetleri, diğer faktörlerin yanı sıra coğrafi yayılımlarına bağlı olarak tüketici grupları arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu hizmetlerden yararlanmanın marjinal maliyetinin çok düşük olduğu bir bölgede yaşayan bir tüketici, bu hizmetin marjinal maliyetinin daha yüksek olduğu kırsal bir bölgede yaşayan bir tüketici ile aynı ücreti ödemektedir. Bu biçimde bir fiyat uygulaması hizmet sunumu neticesinde elde edilecek kar ve sosyal refah anlayışına uygun görülmemektedir (Viscusi vd., 1992: 322; Hertog, 1999: 237).

2.3. EKONOMİK REGÜLASYONLARIN ETKİLERİ

Regülasyonlar hem piyasalar üzerinde hem de sosyal hayata etki edebilen düzenlemelerdir. Regülasyonların başarılı olmasında regülasyon araçlarının nitelikleri,

regülasyon sürecinin yapısı, endüstrinin ekonomik özellikleri, sürecin tasarlanması ve uygulanmasında yasal ve politik ortam önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik ve kurumsal yapılardaki farklılıklar nedeniyle regülasyonların endüstriler ve dönem itibariyle etkilerinin önemli derecede farklılık göstermesine neden olabilmektedir.

Armstrong ve Sappington (2005: 4), optimal bir regülasyonun etkinliğinin belirlenmesinde şu faktörlere bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bunlar;

1. Regülatörün amacı (iyi niyetli olduğunda),
2. Vergi mükelleflerinden gelir elde etmenin maliyeti,
3. Regülatörün kullanabileceği politika araçlarının çeşitliliği, istihdam etme kabiliyeti de dahil olmak üzere (Düzenlenen firmayı doğrudan tazmin etmek veya vergilendirmek için kamu fonları),
4. Regülatörün firma ile etkileşimindeki pazarlık gücü,
5. Regülatörün ve firmanın sahip olduğu bilgiler,
6. Regülatörün yardımsever ya da kendi çıkarını düşünen biri olup olmadığı,
7. Regülatörün uzun vadeli politikaları izleme kabiliyeti, şeklinde sıralanmaktadır.

Regülasyon; ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları olan zamanın gereklerine uygun olarak değişime uğrayan bir süreçtir. Bu süreç içerisinde piyasada yaşanan gelişmeler ve farklı çıkar gruplarının etkileri regülasyon uygulamalarında değişimler yaşanmasına neden olmaktadır (McChesney, 1991: 73). Ekonomik faaliyetleri, üretici ve tüketicilerin refahını hatta toplumdaki tüm bireyleri etkileyen politikalar, resmi ve idari düzenleyici süreç içerisinde gerçekleşir (Lewis ve Poitevin, 1997: 50). Regülasyonlar politikacılar ve siyasi partilerin kişisel çıkarları için rant haline gelebilmekte ve regülasyondan kaynaklanan sosyal refah kayıplarının artışına yol açabilmektedir (Beck vd., 1992: 224).

Düzenleyici politikalar genellikle tüketici ve üretici grupları arasında transferler yoluyla zenginliği yeniden tahsis etmeye çalışır. Bir yasa koyucu, öngörülen bir regülasyonun genel endüstri maliyetlerini artıracığını, endüstrinin iyileştirilmesinde bir fayda sağlamayacağını biliyor olsa da, yine de regülasyonun uygulanmasını destekleyebilir. Çünkü seçim döneminde seçmenlerden oy talep edecektir ve regülasyonun faydasını gören taraflar oy verme potansiyeli olan taraflar olacaktır (Kovacic, 1998: 145). Görüldüğü üzere belirli bir piyasada regülasyon uygulamaları ile

herhangi bir çıkar grubunun veya politikacıların kazançlarının (oy/kar/fayda) artması mümkün olabilir (McChesney, 1991: 73).

Çıkar gruplarının veya politikacıların kazançları artarken sosyal refah kayıpları da beraberinde artabilir yani regülasyonların neden olduğu problemlerden birisi olarak sosyal refah kayıplarından bahsetmek gereklidir. Ekonomik alanda kaynakların etkin verimli bir biçimde kullanılamaması toplumun sosyal refah kaybına uğramasına neden olmaktadır. Regülasyon süreci içerisinde, rant arama faaliyetleri ve çapraz sübvansiyonlar ekonomik piyasada etkinsizliklere neden olabilmektedir. Piyasadaki üretici ve tüketicilerin korunması için bu tür uygulamalardan regülasyon sürecinde mümkün olduğunca kaçınılarak regülasyon uygulamalarının verimliliği artırılabilir.

Burada sözü geçen çapraz sübvansiyonlar regülasyonların etkili olduğu bir nokta olup, ülkelerin sosyal devlet anlayışı ile belirli mal ve hizmetleri bazı tüketicilere maliyetinin altında bir fiyatla sunulması ile doğar ve bu durum çapraz sübvansiyon olarak ifade edilir (Depoorter, 1999: 504). Örneğin devletler telefon firmalarından tüketicilere “evrensel hizmetler” sunmalarını, küçük ölçekli firmaların çok yüksek maliyetlere yol açabileceği ve genellikle zararlı sonuçlanan küçük ve uzak topluluklara bile makul fiyatlarla asgari hizmetlerin sunulmasını talep edebilmektedir. Buradaki amaç, hedeflenen tüketicilere uygulanan fiyat ile tedarik maliyeti arasındaki farkın, diğer tüketiciler tarafından ödenen fiyatlardan veya çok ürünlü bir firmada diğer ürün veya hizmetler için yapılan alımlardan çapraz sübvansiyon yoluyla finanse edilmektedir. Hizmeti sunan firma, eğer fiyat rekabetinden ve rakiplerin piyasaya serbest girişinden korunmazsa, pazardaki konumunun koruması zorlaşacaktır (Depoorter, 1999: 504).

Kısaca belirtmek gerekirse regülasyonların etkilerinin görüldüğü piyasa unsurlarından birisi de rekabettir. Rekabet, bir piyasa sisteminde işletmelerin müşteri ve karlarını artırmak için giriştikleri yarış sürecidir. Rekabet, firmalar piyasada kalabilmek için düşük fiyat yüksek kalite sunarken, yeni ürün ve üretim teknikleri geliştirmek ile sosyal refaha ve ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Günümüzde piyasalarda etkin ve verimli işleyişin sağlanması ve etkili rekabet ortamının sağlanması amacıyla regülasyon uygulamalarına başvurulmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, piyasalarda uygulanan fiyat regülasyonları rekabeti dengelemek için uygulanabileceği gibi sosyal kaygılar nedeniyle de uygulanabilmektedir. Örneğin, temel tüketim mallarının fiyatlarının düşük seviyelerde ya da zararlı malların

fiyatlarının yüksek seviyelerde tutulması örneğinde olduğu gibi. Böylece fiyat regülasyonu, tüketicilerden üreticilere servet transferini önleyerek yeniden dağıtıcı bir rol üstlenebilir yani sosyal etkiler de barındırabilir (Dunne, 2017: 4).

Regülasyon ve rekabet arasındaki ilişkinin mevcut olduğu bir diğer durum da üreticilerin piyasadaki konumudur. Birden çok rakip firmanın bulunduğu düzenlemeye tabi piyasalarda fiyat ve giriş düzenlemeleri, yerleşik firmaları rekabete karşı korumak için getirilmiş gibi görünmektedir. Ancak kısıtlanan veya düzenlenen rekabet ile verimli üreticilerin piyasaya girişini veya endüstrinin genişlemesini engelleyebilir hatta yeniliklerin yayılmasını yavaşlatabilir (Baily vd., 1993: 72). Dolayısıyla hizmet kalitesi olarak ifade ettiğimiz unsur zayıflayacaktır. Burada değinilmesi gereken bir konuda regülasyonun hizmet kalitesi üzerindeki etkileridir. Regülasyonların hizmet kalitesi üzerindeki etkisi uygulanan fiyat regülasyonlarına göre değişebilmektedir. Hizmet kalitesinin regülasyonu birçok sektörde önemli ve güncel bir konudur. Hizmet kalitesi düzenlemesi, fiyat regülasyonunda birçok karmaşıklığı barındırmaktadır. Bu karmaşıklıklar içerisinde, tüketicilere sunulan hizmet kalitesi düzeyinin regülatör tarafından tam olarak ölçülmesinin zor olabilmesi yer almaktadır (Sappington, 2005: 123). Regülasyona tabi olan bir endüstride fiyat regülasyonu uygulandığı zaman endüstri karını aynı seviyelerde tutabilmek için kaliteyi düşürme yoluna gidebilmektedir. Hizmet kalitesi regülasyonu, özellikle telekomünikasyon ve elektrik enerjisi gibi regülasyona tabi sektörlerde kalite düşüklüğü nedeniyle önemli hale gelmiştir. Bu ise, fiyat regülasyonunun kazanç düzenlemesiyle ikame edilmesinin, düzenlemeye tabi firmalara hizmet kalitesini düşürme yönünde teşvikler sağlayabileceği gerçeğinden kaynaklanmaktadır (Weisman, 2005: 165-167). Örneğin; ABD telekomünikasyon sektörüne yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda, teşvik regülasyonlarının perakende hizmet kalitesi üzerinde regülasyon politikası ve hizmet kalitesinde farklılıklara neden olduğudur. Teşvik regülasyonları, yeni telefon hizmetinin daha hızlı kurulması, mevcut hizmetle ilgili daha az sorun bildirimi ve artan müşteri memnuniyeti dahil olmak üzere çeşitli boyutlarda daha yüksek telefon hizmeti kalitesiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir (Ai vd., 2005: 264).

Devletler regülasyonlar ile fiyatları marjinal maliyete eşitlenene kadar düşürülerek, ayrımcı fiyatlandırmayı önlemekte, hizmet kalitesini iyileştirerek, daha verimli olan veya daha çok tercih edilen fiyat/ürün kombinasyonları sunan firmaların piyasaya girişini teşvik etmektedir. Böylece tüketicinin korunduğu rekabetçi bir piyasa

yapısı oluşturmak amaçlanmaktadır (Jordan, 1972: 152). Birçok firmanın olduğu endüstrilerde, fiyat düzenlemeleri ile devlet, tüketicileri ani fiyat artışlarından korumak istemektedir. Bu durum doğal gaz, petrol, hastaneler ve bir dereceye kadar pahalı nükleer santrallere sahip elektrik şirketleri için geçerlidir (Joskow ve Rose, 1989: 1496).

Düzenlemenin daha önce rekabetçi veya oligopolistik olan bir endüstriyi kartele dönüştürmesi (yani düzenlemenin daha önce bağımsız olan üreticilerin birlikte hareket etmek üzere bir anlaşma yapmasına yardımcı olması), mevcut bir kartelin etkinliğini artırması veya rakip firmaların pazarlarının büyümesi veya yeni teknolojilerin gelişmesine karşılık olarak rekabet sağlamak üzere girecekleri mevcut bir tekeli (veya karteli) sürdürmesi halinde ortaya çıkabilir. Bu durumda, düzenlemenin fiyatları arttırması, fiyat ayrımcılığını teşvik etmesi, rakip firmaların girişini azaltması veya engellemesi ve sektör karını arttırması gibi sonuçlar doğurması beklenir (Jordan, 1972: 153).

Regülasyonların etkisinin olduğu diğer bir durum ise teknolojik gelişmelerdir. Ekonomik regülasyonlar, rekabet baskısını yüksek düzeyde tutmaya çalışarak firmaları hem fiyat rekabetinde başarılı olmak için süreç inovasyonlarını gerçekleştirmeye hem de şiddetli rekabet baskısından kurtulmak için yeni ürün ve hizmetleri başarılı bir biçimde piyasaya sunmaya zorlamaktadır (Blind, 2012: 1). Teknolojik ilerleme genellikle üretim maliyetlerini düşürmekte veya yeni ürünler yaratmakta kısaca ekonomik refah için çok büyük önem taşımaktadır (Depoorter, 1999: 503).

Regülasyonların şirketlerin teknolojik yenilikler üzerindeki etkisi sektörel özelliklerine, şirketlerin büyüklüklerine ve kısa-uzun dönemli olarak farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Regülasyonlar tasarlanırken sektörün yapısının dikkate alınması ve sektöre özgü kurallar belirlenmesi etkinin derecesini değiştirmektedir (Blind, 2012: 3). Örneğin, doğal bir tekelci ikame piyasalarda yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına yönelik olası tehdit, tekelci firmalara Ar-Ge harcamaları yoluyla bu tür gelişmeleri öngörmek için güçlü bir teşvik sağlamalıdır (Depoorter, 1999: 503). Regülasyonlar genel olarak, şirketlerin büyümesine bağlı olarak şirketlerin mevzuata uyum konusunda nispeten daha az zorluk yaşamaktadır. Yeni pazarlara girmeye çalışan veya mevcut pazarlara yeni girmiş olan genç şirketler, düzenleyici kurumlar tarafından belirlenen gereklilikler konusunda daha az deneyimli iken diğer yönden yaklaşan regülasyonlara tepki vermek için daha fazla esnekliğe sahiptirler. Kısa vadede, gerekli yasal prosedürlerin yerine

getirilmesinde çoğu şirket için bir yük oluşturmakta ve bu ise inovasyon için olumsuz bir durumu teşkil edebilmektedir (Blind, 2012: 3).

Görüldüğü üzere regülasyonların çerçeveleri belirlenirken, teknolojik yeniliklere yönelik kısıtlamaların düzeylerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Çünkü regülasyon uygulamalarında, sektörün ihtiyacı doğrultusunda işletmeleri özel bir teknik kullanmaya zorlamamak gerekir ve halihazırda elde ettiği kar oranı düzeyinde kar elde edebileceği yeni teknolojileri kullanma olanağına odaklanılmalıdır.

2.4. EKONOMİK REGÜLASYONUN SINIRLARI

Siyasi süreçlerin ekonomik analizi genel olarak bireysel çıkar maksimizasyonu üzerine kurulmuştur. Rasyonel davranan bireyler kendileri için en iyi olanı tercih etmek için çabalarlar (Oğuz, 2011: 123). Davranışların ve sonuçların altında yatan itici güç, kişisel çıkarlardır. Örneğin, politikacılar seçilme veya iktidarda kalma gayreti içerisinde iken, bürokratlar güçlerini, görevlerini, personellerini ve bütçelerini genişletmek için çalışırlar (Hudson ve Leftwich, 2014: 32). İdari kararlar alınırken büyük ölçüde siyasi aktörler arasındaki çatışmalar söz konusu olurken, kurumlar görevlerini yerine getirirken karşı karşıya kaldıkları örgütsel kısıtlamalar da söz konusu olabilmektedir (Bolton vd., 2015: 242).

Düzenleyici kurumlar bireylerin çıkarlarını dizginlemek ve yönlendirmek için gerekli altyapıyı sağlamaktadır. Bu kurumlar ekonomi ve yönetimin olağan işleyişinde aksama yaşanmadan, uygulanan regülasyon çerçevesinde işlem maliyetlerini en aza indirecek, toplumda barış ve adaleti sağlayacak olan araçları tercih edebilirler. Yasaları, sözleşmeleri, mülkiyet haklarını ve güveni sağlayan ve koruyan kurumlar olmadan ekonomik faaliyetlerin sorunsuz bir şekilde işlemesi mümkün olamaz (Hudson ve Leftwich, 2014: 32). Bu durumda düzenleyici kurumların politikacıların ve endüstrinin talepleri dahilinde toplumun yararına olacak en uygun olanı belirlemek için çalışılmalıdır.

Bir diğer nokta ise kurumların sundukları çeşitli rantlardır. İyi organize edilmiş düzenleyici kurumlar koordinasyonu ve rant yaratmayı teşvik edebilir. Diğer taraftan düzenleyici kurumların eksik organizasyona sahip olması sosyal olarak istenmeyen sonuçları da beraberinde getirecektir. Örneğin, mülkiyet haklarının güvenliği olmadan yatırım yapma isteği düşebilir ya da seçimlerde hesap verebilirlik olmadan politikacıların kamu malları sağlama isteği düşebilir. Bu yaklaşıma göre ilgili aktörlerin her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri söylenebilir. Aktörlerin yatırım yapmak veya

yapmamak, kamu yararına hareket etmek veya kayırmacı davranışlarda bulunmak gibi seçimleri ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla iyi kurumlar çeşitli olumlu davranışları teşvik ederek, bireysel çıkarıcı davranışları kamu yararına uyumlu hale getirerek çok önemli bir köprü rolü oynar (Hudson ve Leftwich, 2014: 32).

Son olarak ekonomik regülasyonun sınırlılıklarını tartışırken, bireylerin tercihlerinin dışsal bir değişken olarak kabul edildiğini ifade edebiliriz. Bu tercihler, birer sınırlılık haline gelebilir yani regülasyonun başarısını azaltabilir. Bu yüzden siyasetin tercihleri etkilemesi, bireylerin ne kadar ve nasıl bir tepki vereceklerini doğru belirlemesi önemlidir. Kısaca bireylerin tercihlerinin dışsal değişken olarak dikkate alınması, ekonomik regülasyon teorisinin açıklayıcı gücünü etkilemektedir diyebiliriz.

3. ALTERNATİF EKONOMİK REGÜLASYON MODELLERİ

Alternatif model olarak literatürde kamu girişimi ve imtiyaz için açık eksiltme modeli genel olarak kabul edilmektedir.

3.1. İMTİYAZ İHALESİ (FRANCHISE İHALESİ)

İmtiyaz ihalesinde doğal tekel olan bir endüstriye işletme hakkı, en düşük fiyattan tedarik etmeyi teklif eden firmaya açık artırmayla ihale edilmektedir (Armstrong vd., 1994: 125). İmtiyaz ihalesi Chadwick (1859) tarafından öne sürülmüş bir yöntemdir. Daha sonra Demsetz (1968) "Why regulate utilities?" adlı çalışmasında hükümetlerin rakip firmaların belirli bir dönem boyunca mal veya hizmeti münhasıran tedarik etme hakkı elde etmek için rekabet etmeleri gerektiğini ifade etmiştir (Demsetz, 1968: 58). Demsetz, doğal tekeli bir sektörde tek üretici olma hakkı için yapılacak rekabetçi ihale ile toplumun daha düşük maliyetle aynı faydaları sağlayacağını savunmaktadır (Prager, 1990: 211). Demsetz (1968), doğal tekel koşullarının varlığı nedeniyle "piyasa içinde" etkin bir rekabet geliştirmenin imkansız olduğunu ve sektörlerin düzenlenmesinde kamu müdahalesi gerekliliğini vurgulamıştır (Doni, 2004: 223).

Franchise ihalesi yönteminde, hizmet kalitesi ile ilgili belirli kriterleri karşılayan ve hizmetin sunumunda en düşük fiyat teklifi veren firmaya imtiyaz verilmektedir. Bu yaklaşımı bir tekeli hizmetin sağlanabilmesi için imtiyazın açık artırmaya çıkarılması şeklinde ifade edilebiliriz (Viscusi vd., 1992: 384). Devletin bu yaklaşımdaki rolü regülatör olmak değil açık artırma düzenleyicisi olarak hareket etmektir. Zira teklif aşamasında uygun rekabet ortamı sağlandığı sürece, fiyat ortalama maliyete kadar

düşecek ve imtiyaz hakkına sahip olan firma normal kar elde edecektir (Viscusi vd., 1992: 385).

Franchise ihalesinde, devletin optimal fiyatlandırmayı sağlamak amacıyla artık maliyetler ve talep hakkında bilgi sahip olmasına gerek duyulmamakta, regülasyon kurumunun kurulmasına gerek olmamakta ve düzenlemeden kaynaklanan maliyet verimsizlikler ortaya çıkmamaktadır. Burada ihale aşamasında en uygun fiyatı teklif eden firma otomatik olarak seçilmektedir. Ancak ihale sürecinde fiyat dışında dikkat edilen bir diğer nokta kalite üzerinden de değerlendirme yapılabilmektedir. İhale sürecine kalite unsurunun dahil edilmesi ile süreç karmaşık ama daha nitelikli bir yapıya bürünmektedir (Hertog, 2010: 42).

İmtiyaz ihalesinde başarılı teklifin şartları tedarikçinin devam eden davranışını belirleyen franchise koşullarına bağlıdır. Franchise sözleşmesinde, hukuksal açıdan bir kontrol aracı olarak geleneksel düzenlemenin yerini almakta ve tipik olarak cezai sürece başvurmayı veya cezai süreç tehdidini içeren düzenlemenin aksine, yetersiz performansın temel yaptırımını olarak franchise'ın feshedilmesine veya yenilenmemesine dayanmaktadır. Teorik olarak tekel, rekabet ve verimlilik gibi tutarlı şartlarda hizmet sunmaya zorlamalı ve aynı zamanda düzenleyici kurumların uygun fiyatları belirlemede karşılaştığı zorluklar ortadan kaldırılmalıdır (Ogus, 2002: 12-13).

Franchise ihalesinin iki avantajından bahsedebiliriz. İlki, herhangi bir devlet kurumuna hiçbir bilgi gereksinimi yüklememesidir. Böylece düzenleme ile aynı sonuca ancak daha düşük maliyetle ulaşılabilir çünkü daha az bilgi gereklidir ve bir düzenleyici kurumun kurulmasına gerek yoktur. İkinci avantajı ise getiri oranı düzenlemesinin verimsizliğinden kaçınılmasıdır. Franchise sahibi tüm karları elinde tuttuğu için kaynakları verimli bir şekilde kullanmak için her türlü teşvike sahiptir (Viscusi vd., 1992: 388).

Franchise ihalesinde önem arz eden hususlar içerisinde hizmetin kalitesi, rant arama faaliyetleri, tekrarlayan kısa vadeli sözleşmeler, tamamlanmamış uzun vadeli sözleşmeler bulunmaktadır. Bunlar;

a) Hizmet Kalitesi

Franchise ihalesinde sunulacak hizmet homojen bir yapıya sahip olduğunda ihale aşamasında fiyatlandırma üzerindeki rekabet sosyal refah optimumuna sebep olur. Ancak firma sunduğu hizmetin özelliklerinin yanı sıra dayanıklılık ve güvenilirlik gibi

değişkenler açısından performansını da seçebilmektedir. Örneğin, otomobil üreticileri sadece sattıkları otomobillerin fiyatını belirlemezler. Aynı zamanda otomobilin tasarımı, motor boyutu gibi teknik özelliklerini belirlemek için zaman ve masraf ayırır. Ürünün performansı bakımından dayanıklılığı ve güvenilirliği bir seçim değişkendir (Viscusi, 1992: 390). Eğer hizmet heterojen yapıya sahip ise hizmetin farklı özelliklere sahip olabileceği göz önüne alındığında, doğal tekel olarak kabul edilen endüstrilerin sunmuş olduğu hizmet kalitesi farklılaşabilen bir yapıya sahip olduğundan franchise yönteminde bazı problemler olabilmektedir (Oğuz, 2011: 199).

Hizmet kalitesi firma tarafından belirlendiğinde, fiyat ve kalite arasında doğrusal bir ilişki oluşacaktır. Fiyatın aşağıya çekilmesi malın kalitesinin de düşmesine yol açabilecektir (Oğuz, 2011: 199). Fiyat sabit kaldığında veya arttığında, daha yüksek kaliteli üretim maliyeti artıracığından, firma maliyeti düşürmek ve karını artırmak amacıyla kalitenin düşürülmesi yönünde bir eğilime sahip olabilir. Kalitenin düşmesi neticesinde talep azalacak ve ölçek ekonomilerin varlığı ortalama maliyetin yükselmesine yol açacaktır. Devletin buradaki rolü kalitenin ve fiyatın takip edilmesi ve franchise sahibi tarafından sağlanacak hizmetin niteliklerinin belirlenmesini içermektedir (Viscusi vd., 1992: 392).

b) Rant Arama Faaliyetleri

Franchise veren kurum tüketicilerin fiyat ve kalite ile ilgili tercihleri konusunda bilgi sahibi olmayabilir. Bu durumda hangi teklifin sosyal refahı maksimize edeceğini bilemeyebilir. Ancak, franchise kurumu sadece refahı maksimize etmekle ilgilenmeyerek kendi amaçlarına hizmet edecek teklifi seçebilir. İmtiyaz hakkı için rekabet eden firmalarda, franchise veren kurumun isteklerini karşılayacak şekilde tekliflerini düzenleyebilirler. Böylece sosyal refah yerine, belirli grupların refahının maksimize edilmesi amaçlanmaktadır (Viscusi vd., 1992: 393, Oğuz, 2011: 201).

Rant, franchise sahibi tarafından kazanılan normalin üzerindeki kar miktarıdır. Firmalar bu imtiyaz için rekabet ederken yerel yönetime ücret teklif ederek, kamu hizmeti görevlerini yerine getirerek ve hatta yerel yönetim yetkililerine doğrudan nakit ödemelerle veya seçilmiş yetkililerse kampanya fonlarına katkılarla rüşvet vererek rant kollama faaliyetlerini sürdürürler (Viscusi vd., 1992: 393).

İmtiyaz sözleşmeleri belirli bir süre yapılmak ile beraber sözleşme sonrasında girdi fiyatları ve teknoloji gibi değişkenlerde yaşanabilecek değişimler hem maliyeti hem

de talep yapılarına etki etmektedir. Bu tür beklenmeyen durumların imtiyaz sözleşmesinde tanımlanması gerekebilir (Oğuz, 2011: 202). Demsetz modelinde imtiyaz sözleşmelerinin temel sorunları olacağını iddia eden Williamson'a (1976: 83) göre bu sorunların önüne geçebilmek için alternatif sözleşme türleri mevcuttur. Bunlar tekrarlayan kısa vadeli sözleşmeler ve tamamlanmamış uzun vadeli sözleşmelerdir.

c) Tekrarlayan, Kısa Vadeli Sözleşmeler

Bu sözleşme türünde kısa süreli aralıklar ile imtiyaz hakkı açık artırmaya çıkarılarak, talep ve maliyet yapılarındaki değişiklikler göz önüne alınmakta ve yeni bir ihale veya bir sözleşme ile düzenlenmektedir.

Tekrarlayan kısa vadeli sözleşmelerde önemli olan nokta, sözleşmenin yenileceği dönemde teklif eşitliğinin bulunmasıdır. Teklif veren firmalar arasında koşullar eşit olmaması halinde, özellikle mevcut franchise firması avantajlı durumda olduğunda, sözleşme rekabetçi olmayan koşullara rağmen tekrar yapılabilir. Burada mevcut franchise firmasının avantajı tesis ve ekipmana zaten yatırım yapmış olmasıdır. Buna karşın franchise ihalesini yeni bir firmanın alması büyük yatırımlar yapılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, yerleşik firma ortalama değişken maliyete kadar teklif vermeye istekli olurken, yeni bir firma ortalama toplam maliyetinin altında teklif vermeyecektir. Bu problemi çözmek amacıyla sermayenin önceki franchise sahibinden yenisine aktarılması bir öneri olabilir (Viscusi vd., 1992: 395).

Bu yöntemin avantajlarından biri sözleşmenin yenilenme dönemlerinde rekabetin etkin olduğu varsayımı altında, tamamlanmamış uzun vadeli sözleşmelerden kaynaklanan sözleşmesel eksiklik tehlikelerinden kaçınılmış olunmasıdır. Sözleşmedeki şartların makul bir biçimde belirlenmemesi, mevcut kısa vadeli sözleşme süresince kötü performansa yol açabilir. Yakın bir zamanda bir ihalenin düzenleneceğini bilen kazanan teklif sahipleri, sözleşmeye ilişkin belirli eksikliklerin tespit edilmesi halinde, bu tür durumları geçici pazarlık avantajları elde etmek için kullanmak yerine franchise veren makamla iş birliği yapmaya daha eğilimli olabilirler. Böylece fırsatçılığın önüne geçilmiş olur (Williamson, 1976: 84).

d) Tamamlanmamış Uzun Vadeli Sözleşmeler

Kısa dönemli sözleşmelere alternatif olarak uygulanan uzun dönemli sözleşmeler 15-20 yıl gibi uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu sözleşme türünde tüm beklenmedik durumlar önceden öngörülemediği için ortaya çıkan eksiklikler müzakereler yoluyla

ekonominin performansının iyileştirilmesinde ve GSYH'nin artırılmasında, aynı zamanda çeşitli hizmetlerin (sağlık vb.) kalitesinin artırılmasında, enerji verimliliğinin artırılmasında, kamu yönetiminin etkinliğinin artırılmasında önemli rol oynarlar (Malinić, 2015: 36).

Özel girişimcilikteki motivasyon kaynağı kar elde etmek iken kamu girişimciliğinde bu, sosyal sermaye ve değer oluşturmaya dönüşmektedir. Dolayısıyla kamu sektörü girişimciliğinin ilk amacı sosyal fayda yaratmak olduğu söylenebilir. Kamu girişiminde elde edilen faydaların öncelikle toplum tarafından alınması amaçlanmaktadır. Kamu girişimciliği kapsamında faaliyetlerde bulunan birimler topluma hizmet sunmasının yanı sıra hizmet sunumunda yenilik, kamu hizmetinin belirli alanlarında risk odaklılık, katma değer oluşturmak için ortaklıkların kullanılması, kaynaklardan yararlanma, problem çözme, karşılanmayan gereksinimlerin belirlenmesi ve çözüm oluşturma gibi özellikler yer almaktadır (Edwards vd., 2002: 1546). Kamu girişimciliğinin daha çok hedef odaklı karar verme sürecine sahip, özerkliği ve esnekliği mümkün olan, daha otoriter, risk ve kazanç dengeleri ile hatalardan kaçınmaya yönelik bir yapıda olduğu söylenebilir (Kearney, vd., 2007: 278).

Kamu girişimi belirli sosyal, ekonomik ve siyasi amaçlara ulaşmak için devlet müdahalesi biçimi olsa da kamu girişiminin yol açtığı sorunlar diğer devlet müdahalesi biçimlerinin yol açtığı sorunlardan niteliksel olarak farklılık göstermektedir. Ekonominin kontrolü arayışında, kamu teşebbüsü alternatifi hükümete uygulanabilir bir yön sağlamaktadır. Kamu teşebbüsleri, genellikle devlet kurumları tarafından uygulanan düzenleyici modelin başarısızlığından veya özel piyasa mekanizmasının zayıflığından kaynaklanan ekonominin gelişimini kontrol etme arzusundan kaynaklanan operasyonel kontrolleri gerçekleştirmek için kullanılır. Ayrıca hammadde, döviz vb. kıtlıkların varlığından da kaynaklanırlar, tabi ki burada öncelikleri belirlemek ve sorunları gidermek için bazı yöntemler gereklidir. Her iki durumda da amaç kamu teşebbüsünün en iyi araçlarını kullanarak ekonomik gelişmeleri etkilemesi veya kontrol etmesidir (Asrat ve Shiferaw, 2009: 13-14). Bir başka sorun ise kamu girişimindeki kamu çalışanlarının maliyet düşürme, kalite artırma ve inovasyona açık sektörlerde daha az motivasyona sahip olmasıdır. Çünkü özel firmalar aynı veya daha üstün kalitede üretilen malları daha düşük maliyetle sunabilmektedir (Shleifer, 1998: 138).

Peltzman'a (1971) göre, kamu girişimi yönetiminin siyasi destek sağlamak amacıyla fiyatlandırma sistemini seçim bölgelerinde gelirin yeniden dağıtılması için

kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kamu girişimi yönetimindeki görevliler, işletme ve yönetim için etkin politik destek karşılığında seçmenlere fayda sağlamak için fiyatları kullanacaktır (Peltzman, 1971: 112-113). Peltzman'ın teorisi birkaç ilginç sonuç ortaya koymaktadır. Siyasi veya seçmen desteği ne kadar yüksek ise, kamu teşebbüsüne verilen sübvansiyon da o kadar küçük olacaktır. Verilen sübvansiyon arttığı sürece daha çok vergi geliri toplanması gerekecektir. Bu durumda seçmenler vergi artışlarından memnun olmayacaktır. Siyasi destek üzerinde bir doğrudan bir de dolaylı etki mevcuttur. Doğrudan etki, seçmenlerin tüketici rolleri gereği fiyatı önemsemeleridir. Dolaylı etki ise fiyatın firma karını etkilemesi ve bunun da devlet sübvansiyonunun miktarını etkilemesidir (Viscusi vd., 1992: 428).

Kamu girişimciliğinin ortaya çıkma nedenlerinin temelinde özel sektöre öncülük etmek ve piyasa ekonomisindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Devlet özel sektörün karlılığı düşük ve sosyal faydanın yüksek olduğu alanlarda yatırımda bulunmadığı için kamu girişimciliği adı altında yatırımlar gerçekleştirmektedir. Kamu girişimciliğinde toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve kaynakların etkili ve verimli bir şekilde kullanımını sağlamak önem arz etmektedir. Aynı zamanda topluma hizmet sunarken günümüzün değişen koşullarına göre müşteri taleplerini dikkate alan, rekabetçi ve pazara yönelik daha az bürokratik yapılar ile yönetilmesi önemli bir konudur.

4. ÇEŞİTLİ EKONOMİK REGÜLASYON ÖRNEKLERİ

Dünya genelinde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler farklı sektörlerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik ekonomik regülasyon önerisini kullanmaktadır. Ekonomik regülasyonların kullanım alan ve yoğunlukları ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu açıdan ülkelerdeki piyasaların düzenlenmesine yönelik yapılan düzenlemeler farklılık göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde piyasalara yönelik farklı uygulamalar, seçilmiş bazı ülkeler bazında incelenecektir.

ABD

ABD'de gerçekleştirilen regülasyon uygulamaları ülkenin federal yapı ile yönetilmesinden dolayı eyaletlere göre farklılık gösterebilmektedir.

ABD'deki düzenleme örneğinden ilki telekomünikasyon sektörüne yönelik gerçekleştirilmiştir. Federal ve yerel düzeyde düzenlemeye tabi tutulan telekomünikasyon sektörünün düzenleyici organı 1934 yılında kurulan Federal Haberleşme Kurumudur (FCC). FCC'nin temel görevleri fiyat düzenlemesini sağlamak

ve evrensel hizmetin sağlanmasını garanti altına almak, ara bağlantı, piyasaya giriş-çıkışların denetlenmesi, frekansların tahsisi, hizmet standartlarının oluşturulması gibi çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Yerel düzeyde faaliyet gösteren telekomünikasyon kurumları eyalet düzeyinde hizmetlerin düzenlenmesini sağlamakla görevlidirler. 1876 yılında kurulan American Telegraph and Telephone şirketi (AT&T), 20. yüzyılın başlarında yerel telefon şirketlerinin birçoğunu satın alarak piyasaya hakim olmuş ve uzun yıllar tekelci konumunu muhafaza etmiştir. FCC, uzun yıllar boyunca AT&T'nin tarifelerini maliyet artı yöntemine göre düzenlemiştir. Ancak 1983 yılında Stephen Littlechild tarafından geliştirilerek British Telecom'un özelleştirilmesi ile birlikte uygulanmaya başlanan tavan fiyat düzenlemesinin daha başarılı bir yöntem olduğunun görülmesi üzerine, FCC, 1989 yılında, AT&T'nin uzak mesafe hizmet tarifelerinde, 1991 yılında da bölgesel telefon şirketlerinin eyaletlerarası hizmet tarifelerinde tavan fiyat düzenlemesine geçmiştir. Ancak, artan rekabet karşısında, FCC, 1991 yılında, AT&T'nin büyük işyerlerine sağladığı hizmetlerde tarife düzenlenmesini kaldırmıştır (Çakal, 1996: 47-49).

ABD'de elektrik sektörüne yönelik çalışmalar ise, Federal Enerji Düzenleme Komisyonu (FERC) ve her eyaletteki kamu hizmeti komisyonları tarafından düzenlenir. Bu komisyon elektrik üretimi ve tedarikinde rekabeti teşvik etmek, rekabetin sonucunda tüketicilerin faydalanması, daha düşük devlet harcaması ve daha fazla güvenilirlik sağlamayı amaçlamaktadır (OECD, 1999: 69).

ABD'de Kaliforniya eyaletinin elektrik üretim kapasitesinin %75'inden fazlası Pacific Gas and Electric (PG&E), Southern California Edison (SCE) ve San Diego Gas and Electric (SD&E) şirketleri tarafından sağlanmaktaydı. 1993 yılında sanayi tüketicilerinin fiyatların düşürülmesi hususunda uyguladıkları baskılar nedeniyle Kaliforniya Altyapı İşletmeleri Komisyonu (CPUC), Kaliforniya elektrik sektöründeki yapısal sorunları detaylı bir şekilde incelemiş ve reformlara tabi tutmuştur. 1995 yılında CPUC, elektrik şirketlerinden dikey bütünleşik yapıya sahip olan işletmelerini ayıştırmalarını ve sahip oldukları iletim ve dağıtım şebekelerini, rekabete açıldıktan sonra piyasaya girecek olan üreticilere olanak sağlanmasını talep etmiştir. ABD'nin Kaliforniya eyaletinde yaşanan elektrik krizi sonrası Kaliforniya Altyapı İşletmeleri Komisyonu (CPUC) tarafından fiyat, maliyet ve hizmet yükümlülüklerine dair bir düzenleme yapılmıştır (Woo, 2001: 748).

Kaliforniya’da yapılan düzenleme ile üretim, iletim, dağıtım ve perakende satış hizmetleri ayrılarak Federal Enerji Düzenleme Komisyonu’nca (FERC) düzenlemeye yapılmıştır. FERC, toptan satış piyasasını getiri oranı regülasyonu çerçevesinde düzenlemiştir. Kaliforniya’da 16 Ocak 2001perakende fiyatlar nedeniyle nakit sıkıntısına düşen Pacific Gaz ve Elektrik (*PG&E*) ve Southern Kaliforniya Edison (*SCE*) firmaları Elektrik Borsası (*Power Exchange-PX*)’e yaptıkları ödemeleri durdurunca, PX kapanmış ve bu durum PX’in günlük işlemlerini yerine getirememesine neden olmuştur. Her iki şirket de 2001 yılı Ocak ayında borçlarını ödeyemez duruma gelmiş ve finansal yükümlülüklerini yerine getiremeyerek durdurmak zorunda kalmışlardır (Sarısoy, 2008: 113).

İngiltere

İngiltere’de telekomünikasyon sektörünün rekabete açılmayan alanlarında etkinliği sağlamaya yönelik bir düzenleme sisteminin oluşturulması ve ayrıca rekabete açılan alanlarda da rekabet koşullarının korunması amacıyla 1984 yılında çıkarılan Telekomünikasyon Yasası doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulan Telekomünikasyon Ofisi (Office of the Director General of Telecommunications- OFTEL) kurulmuştur. British Telekom (BT) ile IBM arasında oluşturulan konsorsiyumun 1984’te kendi şebekesini kurmak için yaptığı başvuru, OFTEL’in muhtemel bir tekel durumunun doğabileceği şeklindeki değerlendirmesi üzerine hükümetçe reddedilmiştir. Yine, uzun mesafe telefon hizmetlerinde rekabeti canlandırmak amacıyla mevcut düopolün yanında 8 yeni operatöre daha bu alanda lisans vermiştir. Ayrıca, bunların rakip firmaları olan BT ve Mercury’nin şebekeleri ile bağlantı kurabilmesine olanak tanınmıştır. Bütün bu düzenlemeler sonucunda, İngiltere’de telekomünikasyon hizmetlerinde etkinlik arttırılmış, telefon bağlama süreleri kısılırken, fiyatlarda da düşüş gerçekleşmiştir (Erol, 2003: 68).

OFTEL fiyat düzenlemesi konusunda, ABD’de uygulanan “maliyet artı” yönteminin ekonomik etkinliği sağlayamadığı, fazla masraflı olduğu, tüketiciyi korumada yetersiz kaldığı ve sektörün tekel olan ve kamu çıkarının gözetilmesi gerektiği bölümlerine değil, gereğinden fazla geniş bir alana yönelik olduğu gerekçeleriyle tavan fiyat (price cap) adı altında yeni bir tarife düzenlemesi yöntemini ilk kez BT’nin özelleştirilmesi öncesinde uygulanmaya başlamıştır (Littlechild, 1983: 34).

İngiltere’de bir diğer düzenleme ise 1990 yılında Merkezi Elektrik Üretim Kurulu (Central Electricity Generating Board-CEGB) üçü üretim biri de iletim şirketi olmak üzere dört ayrı şirkete bölünmesidir. İngiltere hükümetince bütün üreticilerin aynı şartlarda satış yapabilecekleri bir toptan satış piyasası oluşturulmuştur. Bütün üreticilere iletim sistemine ayırıcı uygulamamaya maruz kalmadan girebilme hakkının yanı sıra üretimde de rekabet ortamı sağlanmıştır. Aynı şekilde, bütün perakende sağlayıcılar aynı koşullarda elektriği satın alma hakkını elde etmiştir. 1990’lı yıllarda hem üretimde hem de arz kademesinde rekabet gerçekleşmiştir. Tüketicie yönelik fiyatlarda %30 civarında düşüş yaşanmıştır (Green, 1999: 2).

Fransa

19. yüzyılda Fransız demiryolu ağını geliştiren demiryolu şirketleri devlet yardımı ile kurulmuş ya da gruplara ayrılmıştır. Büyük mali sıkıntılar yaşayan bu ağlar, 1938 yılında Fransız ulusal demiryolu şirketi Société Nationale des Chemins de Fer (SNCF) kurulduğunda kamulaştırılmıştır. Resmi olarak SNCF'nin sermayesinin yüzde 51'i devlete, geri kalanı ise eski demiryolu şirketlerine ait olmuştur. Fransa'nın 30 Aralık 1982 tarihli iç taşımacılığa ilişkin çerçeve mevzuatı (Loi d'Orientation sur les Transports Intérieurs, LOTI) uyarınca SNCF bir Etablissement Public à Caractère Industriel et Commercial (EPIC), yani ticari hatlarda faaliyet gösteren bir kamu sektörü şirketi haline gelmiştir. 1997 yılında 91/440/CEE sayılı Direktifi ile demiryolları taşımacılığında düzenlemeye gidilmiştir. 1997 yılında yapılan düzenleme ile şunlar amaçlanmıştır:

- Demiryolu taşımacılığının sürekli yenilenmesi için gerekli koşulların oluşturulması ve gerileme eğiliminin tersine çevrilmesi,
- Sektörün mali sorunlarına kalıcı çözümler bulmak;
- Sektörde yer alan ana aktörlerin her birinin rollerinin netleştirilmesi ve bir çerçeve oluşturulmasıdır.

Bu düzenleme ile daha önce SNCF'ye devredilen demiryolu altyapısından devlet adına sorumlu bir EPIC olarak 1 Ocak 1997 itibariyle Réseau Ferré de France'ın (RFF) kurulmasına karar verilmiş ve RFF bu altyapının sahipliğini üstlenmiştir

1997 yılında yapılan düzenleme ile çözüme kavuşturulamamış konular ile ilgili 1998 yılında düzenleme yapmıştır. RFF'nin uzun vadeli borçlarını dengelemek ve finansman eksikliğinin giderilmesi gerekmiştir. Finansman eksikliği, RFF'nin ulusal demiryolu ağının yenilenmesi, modernizasyonu ve genişletilmesine ilişkin Hükümet

kararlarını uygulamasını engellemiştir. 1998 yılında hükümet SNCF'nin borcunu azaltmayı kabul ederek finansman maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüştür. 1999'un başında Conseil Supérieur Du Service Public Ferroviaire (demiryolu kamu hizmetleri için üst düzey danışma konseyi) oluşturulmuştur. Demiryolu sektörünün dengeli bir şekilde gelişmesini, demiryolları tarafından sağlanan kamu hizmetlerinde tutarlılığı ve SNCF ile RFF' nin kamu hizmetlerine ilişkin sorumluluklarını yerine getirme şeklindeki tutarlılığını denetlemekle görevlendirilmiştir. Bu reformlar RFF' nin altyapı hesaplarının daha iyi kontrol edilmesini, şeffaf kar-zarar ve bakiye hesapları ile borçların daha duyarlı bir şekilde yönetilmesini ve şebekenin modernizasyonu ve geliştirilmesine yönelik yatırım kararlarının sektörün gerçek mali kısıtlamalarına göre daha etkin bir şekilde alınmasına imkan sağlamıştır.

Şili

1977 yılında Telekomünikasyon Kanunu değiştirilmiş ve Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı (MTT)'ne bağlı bir kurum olan, Subsecretaria de Telecomunicaciones (SUBTEL) kurulmuştur. Kurumun temel işlevi, ülkedeki kamu telekomünikasyon politikalarını yönlendirmek, kontrol etmek, teşvik etmek ve geliştirmektir. 1982 yılında yeni bir Telekomünikasyon Kanunu çıkarılarak telekomünikasyon hizmetleri sınıflandırılmış, yerli veya yabancı kişi veya kurumların imtiyaz ve lisans için başvuru koşulları belirlenmiş, bütün telekomünikasyon işleticilerinin belirlenen teknik ve işletme standartlarına uyması koşulu getirilmiş, cezai müeyyideler konmuş, ayrıca SUBTEL'in regülasyona ilişkin görev ve sorumlulukları yeniden tanımlanarak güçlendirilmiştir. Kanunda, tekel piyasalarında tarifelerin hükümet tarafından, tekel dışı hizmetlerde ise serbestçe belirlenmesi öngörülmüştür. Ayrıca Şili'de kırsal alanlarda ve düşük gelirli kentsel alanlarda telekomünikasyon hizmetlerinin kapsamının artırılmasını teşvik etmek amacıyla Telekomünikasyon Geliştirme Fonu oluşturulmuştur (OECD, 8-11).

Çekya

Çekya 1994 yılında Demiryolları Kanunu kapsamında, biri Demiryolu Güzergahları (altyapı) ve diğeri İşletme Operasyonları olmak üzere iki bölümün kurulması yoluyla açık erişimi desteklemek üzere yeniden yapılandırılmıştır. Hükümetin ulaştırma politikası çerçevesinde, demiryolu şirketinin bir ticari organizasyona dönüştürülmesini ve demiryollarının AB politikası doğrultusunda uyumlaştırılmasını

planlamıştır. Yolcu hizmetlerinde kamu hizmeti yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde tazminat uygulamasını tanımlamak için 1994 Demiryolları Kanununda Kasım 1999’da bir değişiklik yapılmıştır. Yapılan düzenleme ile 1994 yılında yapılan düzenleme ile Drazni Urad’ın (Demiryolu Otoritesi) kurulması ve kapasite mevcut olduğu sürece, mesleki yeterlilik koşullarını karşılayan operatörlere lisanslar ve belirli bir hat kesimini işletme imtiyazları vererek erişim düzenlenmiştir.

Yeni Zelanda

Yeni Zelanda’ da ekonomik regülasyon denildiği zaman ilk olarak akla gelen ve ifade edilen, posta idaresinin yeniden yapılandırılmasıdır. Posta idaresi 1 Nisan 1987 tarihinde faaliyet alanlarına göre 3 ayrı şirkete (telekomünikasyon “TCNZ”, posta ve bankacılık) bölünerek yeniden yapılandırılmıştır. 1987 yılında yasalaşan Telekomünikasyon Kanunundan sonra TCNZ’nin fiyatlandırma ve işletme ile ilgili faaliyetleri Ticaret Komisyonu tarafından Ticaret Kanunu ve Haksız Rekabetin Önlenmesi ile ilgili yasalar çerçevesinde regüle edilmiştir. 1989 ve 1990 yılında getirilen ve sektörde rekabeti teşvik etmeye yönelik iki ayrı düzenleme vardır. Bu düzenlemeler TCNZ’nin fiyatlarını, hizmet koşullarını ve bölgesel birimlerinin mali tablolarını ayrı ayrı yayınlamasını gerektirmektedir. Bu düzenlemelerle, piyasa hakkında bilgi sağlanarak piyasaya yeni girişlerde karar alıcılara yardımcı olunması amaçlanmaktadır. Yeni Zelanda’da regülatör kurum bulunmamakta, bütün sektörlerde düzenleyici çalışmaları rekabet otoritesi yürütmektedir. TCNZ, Ana Sözleşmesinde yer alan konut abonelerine ilişkin sorumlulukları çerçevesinde, konut abonelerine kira bedeline yansıtılmak üzere ücretsiz yerel telefon seçeneği sunmak zorundadır. Ayrıca, TCNZ konutlarda hat kiralarnı Tüketici Fiyatları Endeksinden daha fazla artıramaz, kırsal kesimdeki hat kiralarnı kentlerdeki hat kiralarnı yüksek olamaz ve TCNZ kırsal kesim hizmetlerinin mevcut düzeyini muhafaza etmek zorundadır. Telekomünikasyon ve yayıncılık hizmetlerinde piyasaya girişi teşvik etmek ve frekans kullanımını etkinleştirmek için frekans tahsisleri ihale yoluyla satılmakta ve 20 yıla kadar lisans verilmektedir. Frekans planlaması Ticaret Bakanlığı tarafından yapılmaktadır (Yıldız, 2011: 190).

Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra 1924’te 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu’nun kabul edilmiştir. Özel şirketler tarafından yürütülen posta, telgraf ve telefon hizmetleri yeniden düzenlenmiştir (Yılmaz, 2000: 41, Yıldız, 2011: 191). 1936

yılında 2290 sayılı Kanun ile Posta ve Telgraf ve Telefon İdaresi (PTT) kurularak ülke çapında telekomünikasyon hizmetlerini sağlamakla görevlendirilmiştir. 1939 yılında çıkarılan 3613 sayılı Kanun ile PTT İdaresi, Ulaştırma Bakanlığına bağlanmıştır (Yıldız, 2011: 191).

1994 yılında 4000 sayılı Kanun ile Türk Telekomünikasyon A.Ş. (Türk Telekom) kurulmuştur. Telekomünikasyon hizmetleri için gelir paylaşımı anlaşmaları kapsamında iki operatör faaliyete başlamıştır. İnternet servis sağlayıcıları, Türk Telekom ile hizmet sözleşmeleri kapsamında faaliyet göstermeye başladı (OECD, 2002: 140). 1953'te 6145 sayılı Kanun çıkarılmış ve iktisadi devlet teşekkülü olarak yeniden yapılandırılmıştır (Yıldız, 2011: 191).

2000 yılında yürürlüğe giren 4502 sayılı Kanun ile Telekomünikasyon Kurumu kurulmuş ve sektörle ilgili kurumların görevleri ayrılmıştır. Bu kanun ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı telekomünikasyon sektörüne dair politikaların belirlenmesi ile ilgilenecektir. Telekomünikasyon Kurumu ise imtiyaz, ruhsat ve genel izin adlı belgeler vasıtasıyla alanda faaliyet gösteren firmaların tespit edilen esaslara uyup uymadığının gözden geçirilmesi, sektörün doğal tekel niteliği gösteren ve rekabet kurallarının geçerli olamayacağı piyasalarda gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla görevlidir. Ayrıca kurum, fiyatlandırma, ara bağlantı ve hizmet kalitesi gibi konularda teknik nitelikli yönetmelikler ve diğer idari düzenleme ve işlemleri yapmaya, görev sözleşmesi, imtiyaz sözleşmesi, telekomünikasyon ruhsatları ve genel izinlerin şartlarına uyulmasını denetlemeye ve bazı idari para cezaları uygulamaya bu kurum yetkili kılınmıştır (İçöz, 2003: 60-61).

1929 yılındaki Dünya Bunalımı ile devletin ekonomideki rolü, elektrik piyasasına da yansımıştır. 1933 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile belediyelere elektrik tesisi kurma ve işletme yetkisi verilmiş ayrıca elektrik üretimi ve dağıtımı belediyelere bırakılmıştır. 1935 yılında ise Kayseri ve Civarı Elektrik Türk Anonim Şirketi haricinde yabancı sermayeli ve imtiyazlı ortaklıklar devletleştirilmiştir. 1935 yılında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Etibank, Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur. 1963 yılında 1312 sayılı TEK Kanunu Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile 1970 yılında ise imtiyazlı tekel olan elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticaretinden sorumlu olan Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) kurulmuştur (Doğru, 2010: 12-13).

1960 yılında başlayan planlı kalkınma çabalarının elektrik sektörüne yansımaları, devletçi vurgusu daha ağırlıklı politikaların izlenmesi şeklinde olmuştur. Bu çerçevede,

enerji politikalarının eşgüdümü ile de sorumlu olmak üzere, 1963 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kurulmuştur. 1970 yılına gelindiğinde, artan üretim, tüketim ve dağıtım miktarı ve hizmetin yaygınlaşması, kurumsal bir yapıyı zorunlu kılmış ve Türkiye Elektrik Kurumu (TEK), 15 Temmuz 1970 tarihinde 1312 sayılı yasa ile kurulmuş, 12 Ekim 1970 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bu kanunla, Etibank, Devlet Su İşleri (DSİ), İller Bankası ve belediyelere ait santraller Türkiye Elektrik Kurumuna (TEK) devredilmiştir. Ancak, belediyelere ait iletim ve dağıtım şebekeleri devredilmemiş ve belediyelere bırakılmıştır (Sarısoy, 2008: 177).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAZI SOSYOEKONOMİK GÖSTERGELER ÜZERİNDE EKONOMİK REGÜLASYONUN ROLÜ

1. EKONOMİK REGÜLASYONLARIN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Devletlerin temel işlevleri, ekonomik ve sosyal açıdan toplumun gelişmesine olanak sağlamaktır. Devletler makroekonomik istikrarı sağlamak, istihdamı artırmak, sağlık ve güvenlik hizmetleri, bölgesel gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların azaltılması gibi birçok alanda hedeflediği amaçları gerçekleştirmek için ekonomiye müdahalelerde bulunmaktadır. Bu çerçevede devletlerin belirlenen ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için başvurabileceği araçlardan biri regülasyonlardır.

Regülasyonlar tarih boyunca farklı alanlardaki uygulamalar ile karşımıza çıkmaktadır. Modern ve küreselleşen dünyada, toplumların devletlerden beklentilerinde yaşanan değişim ile devletin düzenleme ve denetleme işlevi ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle ekonomik faaliyetlerin toplumsal yapıdaki önemi ekonomik sistemin kontrol altına alınması noktasında kamu kesimince regülasyon uygulamalarına başvurulmasına neden olmaktadır. Regülasyon uygulamalarına baktığımızda devletlerin ekonomik yapıdaki etkinsizliklere neden olan işlemlere kısıtlama getirerek toplumsal refahı artırmayı amaçladıkları görülebilir. Bu bakış açısıyla çalışmada ekonomik regülasyonların sosyo-ekonomik (ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı) yapı üzerindeki etkilerini incelemek için beş model geliştirilmiştir. Çalışmada ekonomik regülasyonların ilgili değişkenler üzerindeki etkilerini araştırmak için geliştirilen modeller şu şekildedir:

Model 1: Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Model 2: İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Model 3: Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Model 4: İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Model 5: Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Tasarlanan modeller içerisinde ilk olarak Model 1’de “Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi” yer almaktadır. Ekonomik büyüme toplumsal refahın ve gelişmişliğin temel belirleyicilerinden biri olmasının yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte olan

Ülkelerin makroekonomik hedeflerinden en önemlisidir. lke ekonomilerinin durumunu yansıtan ekonomik büyüme GSYİH’den hesaplanarak ortaya konmaktadır. Sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması, bilgiye dayalı rekabet ortamının oluşması, mülkiyet haklarının korunması gibi amaçları yerine getirebilmek için kamu otoritesi, kurumları aracılığı ile düzenlemelere başvurarak ekonomik büyümeyi artırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede bu model ile, ekonomik regülasyonların ekonomik büyümeye etkisi tahmin edilmeye çalışılacaktır.

Model 2 ise “İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi” zerinedir. Günümüzde toplumların sosyoekonomik sorunlarının başında istihdamın sağlanması ile ilgili olarak işsizlik sorunu gelmektedir. Çalışma isteği ve yeteneğinde olan bireylerin iş yaşamında aktif olarak bulunamaması, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşma hedeflerini de sekteye uğratmaktadır. Devletler istihdamı artırmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla regülasyonlara başvurmaktadır. Buradan hareketle bu model ile ekonomik regülasyonların istihdama etkisi tahmin edilecek ve aralarındaki ilişki üzerinde durulacaktır.

Bir diğer model olan Model 3, “Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi” ni ortaya koymayı hedeflemektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşmasının yollarından biri yeni yatırımcıların ülkeye yatırım yapmasını sağlamaktır. lkeler yabancı sermayenin girişini artırabilmek, makroekonomik hedeflerin yerine getirilebilmesi ve rekabet ortamının oluşturulması amacıyla ekonomik politikalarda gerekli yasal düzenlemeler yaparak doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye çalışmaktadır. Buradan hareketle ekonomik regülasyonların söz konusu amaca olan etkisini tahmin etmek adına bu model geliştirilmiştir.

Model 4 olarak “İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi” ile ekonomik regülasyonların ihracat üzerine etkisi ölçülmek istenmiştir. Ekonomik büyümenin bir göstergesi olan ihracat, ulusal gelirde artış sağlaması ve kaynakların verimli tahsis edilmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınma çabası içerisinde olan ülkeler ihracat gelirlerini artırmaya yönelik çeşitli politikalar uygulamaktadır.

Son olarak Model 5 ile “Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi” araştırılacaktır. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin, vatandaşlarının insan

onuruna yakışır bir biçimde yaşamlarını sürdürmeleri için üstlendiği görevlerinden biri de gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır. Gelirin yeniden dağılımını sağlamak amacıyla ülkeler sosyal ve ekonomik kamusal politikalar uygulamaya koymaktadır. Burada ise mevcut gösterge olarak ele alınan ekonomik regülasyonlar ile gelir dağılımında adalet ilişkisi araştırılacaktır.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüzde küreselleşmenin hız kazanması ile uluslararası düzeyde ülkeler açısından makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde yasal ve kurumsal düzenlemelerin önemi artmıştır. Devletlerin ekonomik regülasyonlar ile piyasaya müdahaleleri ekonomik göstergeleri farklı biçimlerde etkilemektedir. Makroekonomik dengenin sağlanması, piyasanın düzgün işlemesi ve rekabetçi ortamın oluşturulabilmesi için regülasyonlar gerekli görülmektedir. Özellikle regülasyonların ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, gelir dağılımında adalet ve ihracat üzerindeki etkilerinin ortaya konulması gerekliliği önem arz etmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için son yıllarda ekonomik regülasyon ile bu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek tartışma konularının en önemlilerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçevede ülkelerin uyguladıkları ekonomik regülasyonların sosyo-ekonomik yapı üzerinde (ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat, gelir dağılımı) etkilerinin nasıl ve hangi yönde olduğunu ortaya koymak gereklidir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı ekonomik regülasyonların, istihdam, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı ile ilişkisini incelemek üzere ele alınan dönem içerisinde yıllık değişkenler ile ekonometri paket programında analizler yapmak suretiyle ilişkinin varlığını sorgulamak ve eğer bir ilişki mevcut ise bunun hangi yönde olduğunu açıklayabilmektir. Dolayısıyla ekonomik regülasyonların sosyo-ekonomik yapıyı nasıl etkilediği hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmaktadır.

1.2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışma kapsamında ekonomik regülasyonların sosyo-ekonomik (ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı) yapı üzerindeki etkilerini incelemek için beş model geliştirilmiştir. Bu modeller çerçevesinde yapılan literatür çalışmasına aşağıda yer verilmiştir.

Model 1: Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Hakkında Literatür

Regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde uygulanan yöntemler, örneklem grupları, dönemler ve bulgular farklılık göstermektedir. Literatürde regülasyonların ekonomik büyümeyi “pozitif” etkilediğini ortaya koyan çalışmalara baktığımızda ilki Levine (1999) aittir. Levine (1999), 1960-1989 ile 1980-1989 dönemleri için 45 ülke üzerinde regülasyonun finansal gelişme üzerindeki etkisi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, finansal aracı kurumların etkin işleyebilmesi için gerekli yasal ve regülasyon şartlarının oluşması ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Jalilian vd. (2007) ise çalışmasında ekonomik büyüme ve regülasyon arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yatay kesit veri analizi 117 ülke ve panel veri analizi 96 ülke için 1980-2000 yıllarına ait verileri ile analiz yapılmıştır. Güçlü ve etkili regülasyonlar ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Bir diğer çalışma Haidar (2012) tarafından yapılmış ve ticari düzenleyici reformlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 172 ülke örnekleminde 2006-2010 yılları arasındaki veriler ile regresyon analizi ile gerçekleştirmiştir. Haidar, daha fazla ekonomik regülasyonların uygulandığı ülkelerde ekonomik büyümenin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Akisik (2013) ise çalışmasında 1997-2009 döneminde 51 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede muhasebe regülasyonları, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri analizi ile yapılan çalışma sonuçlarına göre; finansal piyasalardaki gelişmişlik seviyesi ve muhasebe regülasyonları ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu belirlemiştir. Messaoud ve Teheni (2014)’nın çalışmasında ise 162 ülke kapsamında 2007-2011 döneminde ekonomik büyüme ve regülasyon arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, regülasyon ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmaktadır.

Bir diğer çalışma olarak Divanbeigi ve Ramalho (2015), regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 180'den fazla ülkede 10 yıllık veriler ile panel veri analizi ile gerçekleştirmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve regülasyon arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu ifade edilmiştir. Silberger ve Koeniger (2015) ise çalışmalarında regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 80'i geliştirmekte olan ülke olmak üzere toplam 106 ülke üzerinde 1970-2009 dönemi için incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, regülasyon ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki ortaya konmuştur. Dima ve Dima (2018) çalışmalarında, regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 65 düşük gelirli (ve alt-orta gelirli) ülkeden oluşan bir veri

kümesi için 2005-2014 dönemi arasında yatay kesit analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve regülasyonlar arasında pozitif ilişki olduğu ifade edilmiştir. Agénor vd. (2018), regülasyon, finansal gelişme ve finansal açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Panel veri analizi teknikleri ile 64 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için 1990-2014 dönemi kapsamında analiz edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, ihtiyati regülasyonların büyüme üzerinde etkisinin belirsiz olduğu, sistemik riski sınırlayan ve bir kredi patlamasının oluşmasını önleyen ihtiyatlı politikaların büyümeyi olumlu etkilediği belirlenmiştir.

Bir başka çalışma olarak Çiloğlu (2019), finansal regülasyon uygulamalarının önemini vurgulamak ve finansal regülasyon süreçlerinin ekonomi ve finansal sistem üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamıştır. Analiz sonucunda, finansal regülasyonların ekonominin ve finansal sistemin iyi bir şekilde işleyebilmesi için önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varmıştır. Finansal regülasyonların fonksiyonlarını yerine getirememesi halinde ekonomik sistemin tamamında etkili olacak finansal krizlerin meydana gelme ihtimalinin arttığı görülmüştür. Philémon, vd. (2020), 1996-2016 dönemi boyunca beş Orta Afrika ülkesi (Kamerun, Kongo, Gabon, Gine ve Çad) için ticari açıklık, regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Dinamik panel GMM yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular; ticari açıklık ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemekte ve regülasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif bulunduğu ampirik literatürde OECD ülkeleri üzerindeki etkilerin araştırıldığı çalışmalara da rastlanmaktadır. Bunlardan biri De Serres vd. (2006), 20 OECD üye ülkesinin 1994-2003 dönemi için finansal sistem regülasyonları ve ekonomik büyüme ilişkisi panel veri analizi teknikleri ile incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, finansal sisteme yönelik regülasyonlar ekonomik büyümeyi ve üretkenlik artışını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bir diğer çalışma Jacobzone vd. (2010)'e aittir. 36 OECD üye ülke için 1998-2006 döneminde regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, regülasyon kalitesindeki artışlar ekonomik büyüme, istihdam ve emeğin üretkenliğini olumlu etkilemektedir. OECD ülkeleri kapsamında yapılan bir diğer çalışmada Papaioannou (2017), 23 OECD ülkesinde 1975-2011 dönemi için piyasada uygulanan regülasyonların Toplam Faktör Verimliliği (TFP) üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemleri ile incelemiştir. Sonuçlara göre; daha az

regülasyonların uzun vadede OECD ülkelerinin TFFV'si üzerinde önemli ölçüde olumlu bir etki yarattığı belirlenmiştir. Son olarak Bárbara (2020), 1998-2017 yılları arasında 28 OECD ülkesi örnekleminde hem sabit etkiler hem de iki aşamalı Arellano ve Bond metodolojileri uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve regülasyon arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

Regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde regülasyonların ekonomik büyümeyi “negatif” etkilediğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Bunlardan biri Koedijk ve Kremers (1996)'a ait olup, 11 Avrupa ülkesini kapsayan çalışmalarında regülasyon uygulamalarındaki artışların ekonomik performansı dolayısıyla büyümeyi olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bir diğeri Gørgens vd. (2003) ise regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analiz teknikleri ile 123 ülkesinde 1970-1999 yılları için analiz edilmiştir. Bulgulara göre, regülasyonlardaki artışlar ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Loayza vd. (2005) ise ekonomik büyüme ve reel piyasa regülasyonları arasındaki ilişkiyi 75 ülkenin (22 gelişmiş 53 gelişmekte olan) 1990-2003 verileri kullanılarak panel veri analizi ile araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, regülasyon uygulamaları reel piyasa ekonomisi üzerindeki yükü artırmakta ve ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olmaktadır.

Bir başka çalışma olarak Dawson (2006), çalışmasında regülasyonlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 64 ülkenin 1980-2000 yılları arasındaki yıllık verileri ile araştırmıştır. Dawson çalışmasının sonucunda ekonomik büyüme ve regülasyon uygulamaları arasında negatif ilişki olduğunu tespit etmiştir. Zárate-Marco ve Vallés-Giménez (2012), çalışmalarında 1989-2001 döneminde İspanya'da regülasyonların ekonomik büyüme ve üretkenlik üzerindeki etkileri araştırmışlardır. Elde edilen bulgular ise İspanya'da regülasyon faaliyetleri daha düşük üretkenlik artışı ve dolayısıyla daha yavaş ekonomik büyüme neden olduğu ortaya konmuştur. Serin ve Akça (2022)'nin çalışmasında ise BRICS+T ülkelerinde regülasyonların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 2000-2020 döneminde panel veri analiz yöntemleriyle incelemişlerdir. Serin ve Akça, ilgili dönemde regülasyon yoğunluğundaki artışlar ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Mamingi vd. (2022), çalışmada ticari regülasyon düzeylerinin ekonomik büyüme performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Panel veri sabit etkiler yönetimi ile 2004-2012 döneminde Karayipler'de araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, regülasyonlardaki artış ekonomik büyümeye engel oluşturmaktadır.

Regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif bulunduğu ampirik literatürde OECD ülkeleri üzerindeki etkilerin araştırıldığı çalışmalara da rastlanmaktadır. Bunlardan biri Nicoletti ve Scarpetta (2003)'ne aittir. Çalışmada 1984-1998 dönemi kapsamında 23 OECD için regülasyonların üretim seviyesi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Panel veri analiz tekniklerinin kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgulara göre; devlet kontrolleri ve piyasaya giriş engellerinin üretkenliği azaltması ile ekonomik büyümenin olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Kostakoğlu (2014) ise regülasyonların ülkelerin büyüme performansı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada 1975-2010 dönemi için 27 OECD ülkesini kapsayan panel veri seti kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, piyasaya doğrudan müdahalede bulunan yani piyasa oyuncularının kararlarını sınırlandıran düzenlemelerin büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Bir diğer çalışmada Yıldırım ve Kostakoğlu (2015), regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 27 OECD üye ülke kapsamında 1975-2020 yılları için incelemiştir. Panel veri analizi teknikleri kullanılan çalışma bulgularına göre; finans, emek ve üretim piyasaları regülasyonlarının ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

ABD özelinde regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan biri Dawson ve Seater (2013)'nın yaptığı analizdir. Çalışmada ABD özelinde 1949-2005 dönemi kapsamında zaman serisi analiz teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, regülasyonların ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Coffey vd. (2016), ABD'de regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ABD'de 22 endüstri için 1977-2012 dönemi kapsamında panel veri analiz teknikleri ile kullanılan çalışma sonuçlarına göre; regülasyonlar ABD'de ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Model 2: İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Hakkında Literatür

Regülasyon ve istihdam arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde, regülasyonların istihdam üzerindeki etkisinin olumlu olduğunu ifade eden çalışmaların yanında bir kısım çalışma ise olumsuz bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Regülasyon ve istihdam arasındaki ilişkinin “pozitif” olduğunu belirten çalışmalardan biri Amin (2009)'e ait olup, 2005-2006 dönemi için Hindistan'daki 1948 perakende mağazasından oluşan veri seti ile analiz yapmıştır. Çalışmaya göre esnek

istihdam regülasyonlarının mağazaların istihdamını mevcut durumdan %22 oranında artıracığı belirlenmiştir. Feldmann (2009) ise ekonomik regülasyonların katılığını ölçmek için üst düzey şirket yöneticileri arasında yapılan anketler ile araştırma yapmıştır. 1992-2002 dönemine ait 19 sanayi ülkesinden alınan veriler kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre, esnek regülasyonların işsizliği azalttığı tespit edilmiştir. Rafi (2015), işgücü piyasası düzenlemeleri ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi 2000–2012 dönemi için panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlara göre, OECD ülkelerinde işgücü piyasası esnekliğinde artışların işsizliği azalttığı tespit edilmiştir. Kovacı vd. (2018) çalışmada, OECD üye 15 ülkede (Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Türkiye İngiltere, İtalya, İspanya, İsveç, Yunanistan, Norveç, Belçika, Hollanda, Avusturya, Portekiz) 2005-2014 dönemi için yapılan panel regresyon analizi ile işsizlik göstergeleri kullanılarak ekonomik düzenlemelerin demografik ve makroekonomik faktörlere etkileri araştırılmıştır. Bulgulara göre esnek işgücü piyasası düzenlemeleri bütün işsizlik göstergelerini negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Piton ve Rycx (2018), 1998-2013 dönemi için 24 Avrupa ülkesine ait verileri kullanarak ekonomik düzenlemelerin işsizlik üzerindeki etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir. İşgücü piyasası düzenlemelerinin, kısa vadede işsizliği artırırken, uzun vadede işsizliği azalttığı tespit edilmiştir. Bayar (2019) ise ekonomik regülasyonlar ile işsizlik arasındaki ilişkiyi 2000-2016 döneminde 36 OECD ülkesinde panel nedensellik analizi ile araştırmıştır. İşgücü piyasası düzenlemelerinin yüksek olduğu ülkelerde işsizliğin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada Sarkar (2020), işgücü regülasyonlarının toplam istihdamı ve genç istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. 1996–2013 zaman aralığında 108 ülkenin verileri dinamik panel veri analizi bulgularına göre, işgücü regülasyonlarının toplam istihdamı ve genç istihdamı pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Literatürde regülasyon ve istihdam arasındaki ilişkinin “negatif” olduğu ifade eden çalışmalar da mevcuttur. Bunların biri Kugler ve Pica (2003) tarafından, İtalya’da 1986-1995 yılları için işgücü ve ürün piyasası düzenlemelerinin ciro ve istihdamı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Çalışma bulgularına göre, 1990’dan sonra işten çıkarma maliyetlerindeki artışın, özellikle kadınlar için, büyük firmalara kıyasla küçük firmalarda işe girişleri ve işten ayrılmaları azalttığı tespit edilmiştir. Son olarak, 1990 regülasyonunun işe girişleri erkekler ve kadınlar için sırasıyla %7,3 ve %23 oranında azalttığı vurgulanmıştır. Fox ve Oviedo (2013) ise, istihdam koruma regülasyonları ile firma iş büyümesi arasındaki ilişki 20 Sahra Altı Afrika (SSA) ülkesinde 2003-2007

dönemi için imalat sektöründen firma düzeyinde anket verileri ile incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre; istihdam koruma regülasyonları kısa dönemde iş büyümesi ile ilişkili olmadığı, uzun dönemde iş yapma puanlarıyla ölçülen regülasyonlarla negatif ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir çalışmada Nataraj, vd. (2014), ekonomik düzenlemelerin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmaya göre, düzenlemelerin kayıtlı istihdam üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmekte ve kayıt dışı istihdam üzerinde pozitif etkisi belirlenmiştir. Bir diğeri Betcherman (2015) ise işgücü piyasası düzenlemesinin istihdam, kazançlar ve üretkenlik üzerindeki etkileri araştırmıştır. Sonuçlara göre düzenlemeler beceri, cinsiyet ve yaşa dayalı ücret farklılıklarını azaltarak sigortalı işçiler için ücret eşitsizliğini azaltmakta ve asgari ücret ile istihdam koruma mevzuatının dengede olduğunda düzenlemelerin etkisi çok az derecede olumsuz olabileceği belirtilmiştir. Bailey ve Thomas (2017) ise çalışmalarında ABD’de ekonomik regülasyonların yeni şirket kuruluşlarına ve istihdam artışına etkilerini araştırmışlardır. 1998-2011 dönemi için panel veri analizi yöntemleri kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre; regülasyonların bir sektördeki tüm firmalar için yeni firma açma ve istihdam artışı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Karaçor, vd. (2019)’nın çalışmalarında ise 1988-2018 dönemi için Müdahale Analizi Yöntemi kullanılarak 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu ve 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu’nun ve bu kanunlarla uygulanan regülasyonların işsizlik üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, 2003 Kanunu’nun, işsizlik oranı büyüme hızı üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. Kanun, yıllık ortalama işsizlik büyüme hızını yaklaşık %2 oranında arttırdığı sonucuna varılmıştır. Bir diğer çalışmada Vallanti ve Gianfreda (2021), 2006-2010 dönemi için İtalya’da ekonomik regülasyonların kayıt dışılık ve firmaların işe alım, işten çıkarma kararlarına etkileri araştırılmıştır. Araştırmaya göre; işgücü piyasası düzenlemesinin küçük firmaları işe alma ve işten çıkarma kararlarında kayıt dışı istihdama yönelmelerine sebep olduğu tespit edilmiştir. Son olarak Cole ve Agiobenebo (2022), işgücü piyasası düzenlemelerinin ve özel çıkar gruplarının siyasi süreçteki etkisinin işgücü piyasası performansını nasıl etkileyebileceğini araştırmak için 2006-2015 yılları arasında elli ABD eyaletinden anketler ile elde edilen veriler ile analiz yapılmıştır. İşgücü piyasası düzenlemelerinin işsizliği artırıcı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Literatürdeki çalışmaların bazılarında ise regülasyon ve istihdam arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bunlardan biri Deakin vd. (2014) 1970-2010 döneminde 6

OECD ülkesinde (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İsveç, Japonya, Birleşik Krallık) ekonomik regülasyonların işsizlik ve işgücünün milli gelirden aldığı pay üzerindeki etkisini regresyon analizini kullanarak incelemiştir. Çalışmaları sonucunda işçileri korumaya yönelik gerçekleştirilen işgücü yasalarının genel itibariyle işsizlik ile tutarlı bir ilişkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Diğer bir çalışmada Ahmed ve Aljane (2014), çalışmada Tunus'ta 2000-2013 dönemi için işgücü piyasası düzenlemeleri ile işsizlik arasındaki ilişki regresyon analizi kullanılarak araştırılmıştır. Bulgulara göre, işgücü piyasası düzenlemeleri ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır.

Aykaç ve Çiftçi (2011) ise OECD ülkelerinde 1980 sonrası uygulanan işgücü piyasası regülasyonları değerlendirilmiştir. OECD ülkeleri içerisinde Türkiye'nin işgücü piyasası düzenlemelerinin daha katı bir yapıya sahip olduğu özellikle fesih bildirimi, atipik iş sözleşmeleri⁴, belirli süreli iş sözleşmeleri, kıdem tazminatı ve geçici iş ajansları alanlarında istihdamın korunması bakımından katı bir yapı sergilediği ortaya konulmuştur.

Model 3: Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Hakkında Literatür

Regülasyon ve doğrudan yabancı sermaye arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde farklı sonuçlar söz konusudur. “pozitif” etki tespit eden çalışmalara bakıldığında; Rammal ve Zurbruegg (2006)'in çalışmasında doğrudan yabancı yatırım akışları üzerinde devletin düzenleyici etkinliğinin kalitesindeki değişiklikler araştırılmıştır. Endonezya, Singapur, Tayland, Malezya ve Filipinler'den oluşan beş ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) ekonomisi için 1996-2002 dönemini kapsayan veri seti panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ev sahibi ülkede uygulanan ticaret ve yatırım düzenlemelerinin kalitesi ve etkinliği ile ev sahibi ülke tarafından alınan doğrudan yabancı yatırım miktarı arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Munemo (2014), regülasyonların doğrudan yabancı yatırım (DYY) ile yerli yatırım ve ekonomik büyümeye etkileri araştırılmıştır. Çalışma 139 OECD üye ülkeleri için 2000–2010 dönemi için panel veri analizi yöntemleri ile test edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, ekonomik regülasyonların düşük seviyede olması

⁴ Atipik iş sözleşmeleri, tam gün süreli iş ilişkisi dışında diğer bütün iş ilişkilerinin kurulmasını sağlayan iş sözleşmelerinin genel adıdır. Bu sözleşmelerle çalışanlar standart dışı istihdam şekilleri içerisinde de ele alınmaktadır (Arici, 2022: 41).

doğrudan yabancı yatırımın toplam yurt içi yatırım üzerindeki olumlu etkisini artırmaktadır. Contractor, vd. (2020) ise 189 ekonomi için regülasyon değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımı çekme veya caydırma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular, güçlü sözleşme uygulamalarına ve verimli uluslararası ticaret düzenlemelerine sahip ülkelerin daha fazla doğrudan yabancı yatırımı çektiği belirlenmiştir.

Diğer çalışmalara baktığımızda regülasyon ve doğrudan yabancı sermaye arasındaki ilişkinin “negatif” olduğu bulgularına da ulaşılmıştır. Bunlardan biri olarak Busse ve Groizard (2008), doğrudan yabancı yatırım (DYY) regülasyon ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi incelemiştir. 84 ülkeye ait veriler regresyon analizi ile araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, daha fazla regülasyona tabi ekonomilerde yabancı yatırımların girişi ile ekonomik büyümeyi kısıtladığı vurgulanmıştır. Fournier (2015) ise OECD ülkelerinde regülasyonların doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Sabit etkilere sahip bir Poisson tahmincisi ve bir lineer tahmincisi kullanılarak yerçekimi modelleriyle analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ürün piyasası düzenlemeleri uluslararası yatırım üzerinde güçlü bir etkiye sahip iken, düzenlemelerin heterojenliği doğrudan yabancı yatırımlarını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Bir diğer çalışmada Égert (2018) ise yatırım (sermaye stoku) ile yapısal politikalar arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 1985-2013 dönemi için 32 OECD ülkesinde panel veri analizi teknikleri ile incelenmiştir. Analiz sonuçları daha yüksek düzeyde ürün piyasası düzenlemelerinin (devlet kontrolünü, girişimciliğin önündeki engelleri ve ticaret ve yatırımın önündeki engelleri kapsayan), istihdamı koruma mevzuatı (EPL) ile sermaye stoğu arasındaki negatif ilişkileri artırma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.

Model 4: İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Hakkında Literatür

Regülasyon ve ihracat arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde bir kısım çalışmada regülasyon ve ihracat arasındaki ilişkinin “pozitif” yönlü olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışmalardan ilki Iwanow ve Kirkpatrick (2009), 2003-2004 yılları için 124 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için ticareti kolaylaştırmanın ve ticaretle ilgili diğer kurumsal kısıtlamaların imalat ve ihracat performansı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre ticaretin iyileştirilmesi için uygulanan reformların Afrika'daki ihracat performansına olumlu katkıda bulunabileceği belirtilmiştir. Barone ve Cingano (2011) ise çalışmada 17 OECD ülkesini ve 15 imalat sanayini kapsayan örnekleme hizmet alanındaki regülasyonların ekonomik performansı nasıl etkilediğini

incelemişlerdir. Araştırmada daha düşük hizmet regülasyonlarının hizmet yoğun sanayilerde katma değeri, üretkenliği ve ihracatı artırdığını tespit etmişlerdir. Diğer bir çalışmada Hasan, vd. (2021) ise ekonomik regülasyonların firmalar ve ihracatçılar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Hint giyim fabrikalarının 2009-2014 yılları arasındaki verileri ile analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre giyim ihracatçıları, ihracatçı olmayanlara göre daha fazla istihdama ve çıktı seviyelerine, sermaye stoklarına ve emek üretkenliğine sahip olma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Voitseshyn ve Shevchuk (2021)'nın çalışmalarında Ukrayna özelinde tarımsal ihracatın mali muhasebe düzenlemesinin etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. 2008-2019 dönemini kapsayan veriler ile korelasyon-regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Ukrayna'da tarımsal ihracatın mali muhasebe düzenlemesinde sorunların olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda modern teknolojilerin kullanılması tarımsal üretimin izlenmesine yardımcı olmaktadır.

Bir kısım çalışmada regülasyon ve ihracat arasındaki ilişkinin “negatif” yönlü olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışmalardan biri Selwaness ve Zaki (2019), MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ülkelerinde ihracat performansı ile ekonomik düzenlemelerinin istihdam düzeyleri arasındaki etkileşimi incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre işgücü piyasası katılımının ihracatın üzerindeki olumlu etkiyi azalttığı ve genişleyen sektörlerde artan işgücü talebini karşılayacak yeni işler yaratma kolaylığını sınırlayabildiği ifade edilmiştir.

Model 5: Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Hakkında Literatür

Regülasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik literatürde regülasyonların gelir eşitsizliğini artırdığı yani “negatif” etkisi olduğu ifade edilmektedir. Bu çalışmalardan ilki Calderón vd. (2004) tarafından yapılmış ve çalışma 1970-2000 döneminde 121 ülke örneği için kesit ve panel veri analiz teknikleri ile araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre yasal düzenlemelerin gelir dağılımını iyileştirmediğini ve fiili düzenlemelerin genel olarak gelir eşitsizliğinin iyileştirilmesiyle zayıf bir şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Delis, Hasan ve Kazakis (2014) ise banka regülasyonlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini 1973–2005 dönemine ait veriler ile incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre banka regülasyonlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin asimetric olduğu ve regülasyonların gelir eşitsizliğini artırdığı belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada McLaughlin ve Stanley (2016), regülasyonlar ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki 2003 ile 2011 yılları arasında 175 ülke için analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucuna

göre, daha katı düzenlemelere sahip ülkelerin daha yüksek gelir eşitsizliği yaşama eğiliminde olmaktadır. Graafland ve Lous (2018), 1990-2014 döneminde 21 OECD ülkesinde regülasyon ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki panel veri analizi ile araştırılmıştır. Bulgulara göre, regülasyonların gelir eşitsizliğini artırdığını belirlemişlerdir. Yine başka bir çalışmada Chambers ve O'Reilly (2019) giriş regülasyonları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki İtalya, Meksika, Polonya ve İspanya özelinde incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre giriş regülasyonlarının gelir eşitsizliğini artırdığı tespit edilmiştir. Djankov vd. (2019)'nın yaptıkları çalışmada ise 2005-2013 yılları arasında 189 ülke düzeyinde regülasyonlar ve yoksulluk oranı arasındaki ilişki regresyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, regülasyonların yoksulluk ile negatif ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak Chambers ve O'Reilly (2022), ABD'de 1997-2015 döneminde düzenleyici uygulamaların 50 eyaletteki gelir eşitsizliği seviyelerini tespit etmek için panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Analiz bulgularına göre federal düzenlemedeki yüzde 10'luk bir artışın, gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliğindeki yaklaşık yüzde 0,5'lik bir artışla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Buna göre federal düzenlemelerin eyalet düzeyinde daha fazla gelir eşitsizliği ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmada ekonomik regülasyonların, istihdam, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımında adalet ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ilişkisini incelemek üzere, ele alınan dönem içerisinde yıllık değişkenler ile panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan testlere ait açıklamalara yer verilmiştir.

1.3.1. Panel Veri Analizi

Ekonomik araştırmalarda amaç değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Ekonometrik analizlerde kullanılacak değişkenlere ait verilerin türleri farklılık gösterebilmektedir. Bu veri türleri zaman serisi verisi, yatay kesit verisi ve panel veri olarak üç gruba ayrılmaktadır. Panel veri aynı yatay kesit birimlerinin (firma, hanehalkı, şehir, bölge vb.) zaman içerisinde tekrarlı gözlemlerinden meydana gelen veri seti olarak tanımlanabilir (Wooldridge, 2002: 6). Panel veri, N sayıda birim ve her bir birime denk gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Tatoğlu, 2021: 2). Bu analizde genelde, yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla ($N > T$) olduğu durumla

karşılaşılmaktadır. Genel olarak panel veri modeli aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Tatoğlu, 2021: 4):

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (1)$$

şeklinde yazılmaktadır. Yukarıdaki 1 nolu denklemde yer alan β eğim katsayısını ve α sabit terimi ifade etmektedir. i hane halkı, firma, ülke veya bireylerden oluşan kesit birimlerini gösterirken, t ise panelin zaman serisini göstermektedir. X_{kit} bağımsız değişkeni, Y_{it} ise bağımlı değişkeni ifade ederken, u ise hata terimini göstermektedir (Tatoğlu, 2021: 5).

Dengeli panel ve dengesiz panel olmak üzere iki çeşit panel veri modelleri bulunmaktadır. Dengeli panel, veri setine dahil edilen tüm birimlerin bütün zamanlar boyunca eksik veri bulunmamasını ifade ederken, birimlerin ya da zamanların bazı verilerinde eksiklik olması halinde dengesiz panelden söz edilir (Tatoğlu, 2021: 5).

Panel verilerin üstün yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Hsiao, 2014: 4-9; Baltagi, 2021: 6-9).

- Panel veriler, firmaların, birimlerin veya ülkelerin heterojenliğini kontrol etmektedir.
- Panel veri model parametrelerinin daha doğru çıkarımını yapmaktadır.
- Panel verileri, zaman serisi ve yatay kesit verilerinde belirlenemeyen etkileri daha iyi tanımlayabilir ve ölçebilir.
- Panel veri modelleri, zaman serisi ve yatay kesit verilerine göre daha karışık davranışsal modeller oluşturulmasına ve bunların test edilmesine olanak tanımaktadır.
- Panel veriler ekonometrik tahminlerde doğrusallık sorununun azaltılması ve verimliliği artırması açısından çok sayıda veri ile çalışılmasına olanak sağlamaktadır.
- Bireyler, firmalar ve hane halklarına ait verilerden oluşan mikro panel verileri ve makro düzeydeki verilerin ölçülmesine imkan sağlar.
- Panel veriler, yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik durumların incelenmesi için uygundur ve ekonomi politikalarındaki değişikliklere uyum sağlamaktadır.

1.3.2. Panel Veri Modelleri İçin Ön Testler

Panel veri modellerinde klasik model, sabit etkili ve tesadüfi etkili olmak üzere üç model bulunmaktadır. Panel veri analizine ilk olarak klasik model, tesadüfi etkiler ve

sabit etkiler modellerinden hangisinin geçerli olduğunun belirlenmesi ile başlanmaktadır. Modelde bütün gözlemlerin homojen yapıya sahip olduğu yani zaman ve/veya birim etkilerinin olmadığı belirlenmiş ise klasik modeli; zaman ve/veya birim etkilerinin olduğu tespit edilmiş ise sabit veya tesadüfi etkili modellerin kullanılması gerekmektedir (Tatoğlu, 2021: 176).

Aşağıda tahminciler arasında tercih yapabilmek için kullanılan F testi, Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM) testi, olabilirlik oranı (LR) testleri, Hausman testi hakkında bilgi verildikten sonra panel veri analizlerinde varsayımdan sapmalar için kullanılan değişen varyans, otokorelasyon, çoklu doğrusal bağlantı ve yatay kesit bağımlılığı testleri hakkında bilgi verilecektir.

F Testi

Parametrelerin birimlere göre değişkenlik sergileyip sergilemediğini belirlemek için kullanılan testtir. F testi ile panel veri modelinde zaman veya birim etkilerinin olup olmadığı sınanmaktadır. F testi; birimlere göre değişimin önemli olmadığı kısıtlı model ve parametrelerin birimlere göre değişim gösterdiği kısıtsız modellerden faydalanmaktadır (Tatoğlu, 2021: 177). F testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir;

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_{N-1} = 0$$

H_1 : En az bir etki sıfırdan farklıdır.

Olabilirlik Oranı (LR) Testi

Olabilirlik oranı (LR) testi, klasik modelin geçerliliğini sınanan bir diğer testtir. Kısıtlı ve kısıtsız olmak üzere iki model geçerlidir. Kısıtlı modelde klasik model; kısıtsız modelde sadece birim etki, sadece zaman etki ve hem birim hem de zaman etkilerinin varlığı sınanmaktadır (Tatoğlu, 2021: 182). Olabilirlik oranı (LR) testinin hipotezleri şu şekildedir;

H_0 : Klasik model geçerlidir.

H_1 : En az bir etki sıfırdan farklıdır.

H_0 hipotezi reddedilirse birim veya zaman etkilerinden birinin anlamlı olduğunu ifade eder. H_0 hipotezi kabul edilmesi durumunda modelin klasik model olduğuna karar verilir.

Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM) Testi

Tesadüfi etkiler varsayımının geçerli olup olmadığını sınamak için en küçük kareler modelinin hata terimlerine dayanan bir testtir. Bu testte, birim etkilerin varyansının sıfır olduğu hipotez sınanmaktadır (Tatoğlu, 2021: 186).

$$H_0: \sigma_\mu^2 = 0$$

H_0 hipotezi reddedilirse, klasik modelin anlamlı olmadığını ifade eder.

Hausman Testi

Panel veri analizinde F, LM, LR testleri sonucunda modelin klasik model, birim etkili veya zaman etkili model olduğuna karar verildikten sonra Hausman testi gerçekleştirilir. Hausman testi, modelde sabit etkiler ile tesadüfi etkilerden hangisinin geçerli olduğunu sınamaktadır. Sabit etkiler modeli, bağımsız değişkenler ve hata terimi arasında korelasyon olduğunu varsaymaktadır. Tesadüfi etkiler modelinde, bağımsız değişkenler ile hata terimi arasında korelasyonun bulunmadığı varsayılmaktadır (Tatoğlu, 2021: 195-196). Hausman testine ait sınanan hipotezler şöyledir:

H_0 : SE tutarlı-TE tutarlı ve etkin

H_1 : SE tutarlı-TE tutarsız

Hausman testi 2 nolu denklem ile hesaplanmaktadır;

$$H = (\widehat{\beta}_{SE} - \widehat{\beta}_{TE})' [Avar(\widehat{\beta}_{SE}) - Avar(\widehat{\beta}_{TE})]^{-1} (\widehat{\beta}_{SE} - \widehat{\beta}_{TE}) \quad (2)$$

Denklemde $\widehat{\beta}_{SE}$ sabit etkiler modelinin tahmincilerini, rassal etkiler modelinin tahmincileri $\widehat{\beta}_{TE}$ ile gösterilmektedir. Test istatistiğinin dağılımı K serbestlik dereceli χ^2 dağılımıdır. Tablo değeri hesaplanan test istatistik değerinden büyükse H_0 hipotezi kabul edilmekte ve tesadüfi etkiler modeli tercih edilir. Tablo değeri hesaplanan test istatistik değerinden küçük ise H_0 hipotezi reddedilmekte ve sabit etkiler modelinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Panel Veri Analizinde Varsayımdan Sapmalar

Panel veri modelinde değişen varyans, yatay kesit bağımlılığı ve otokorelasyon varsayımlarından bir veya birkaçının sağlanmaması tahmincilerin etkinlik özelliklerini yitirmelerine ve standart hataların sapmalı tahmin edilmesine sebebiyet vermektedir. Model tahmini yapılmadan önce bu varsayımların geçerliliğinin istatistiksel olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Test sonuçlarında varsayımdan bir sapma var ise sapmanın

tahmin edicilerle meydana getirdiği olumsuz sonuçların etkilerinden giderilmelidir (Ün, 2018: 75). Aşağıda varsayımdan sapmalara neden olan değişen varyans, otokorelasyon, çoklu doğrusal bağlantının araştırılması, normal dağılım testi ve yatay kesit bağımlılık testleri hakkında bilgilere yer verilecektir.

Değişen Varyans

Hata teriminin tüm gözlemlerde sabit varyansa sahip olma durumuna değişen varyans (heteroskedasite) denilmektedir. Modelin kurulması aşamasında tanımlama hataları, modelde bulunması gerekli olan bir değişkenin modelde bulunmaması, veri derleme hataları, modelin fonksiyonel yapısı ve bağımlı değişkende meydana gelen ölçme hataları sebebiyle değişen varyans problemine neden olabilir. Bu durumda tahmin sonuçları doğrusal, tutarlı ve sapmasız olduğu halde etkin olma özelliğini yitirmektedir (Gökmen ve Sertçelik, 2021: 292). Değişen varyans varsayımının sınanması için kullanılacak testlerde kurulan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Birimlerin varyansları eşittir.

H_1 : Birimlerin varyansları farklıdır.

H_0 hipotezi reddedilmezse değişen varyans probleminin olmadığı, H_0 reddedilirse heteroskedasite problemi olduğu sonucuna varılır. Değişen varyansın varlığını sınanmak için klasik modelde Breusch-Pagan/Cook-Weisberg, White testleri; sabit etkili modelde değiştirilmiş Wald testi; tesadüfi etkiler modelinde Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı, Levene, Brown ve Forsythe testleri sıkça kullanılmaktadır.

Otokorelasyon

Hata teriminin birbirini takip eden değerleri arasındaki anlamlı ilişki otokorelasyon varsayımı olarak tanımlanmaktadır. Birim değerlerinin birbirinden bağımsız olmaması diğer bir deyişle birim değerlerinin birbirini etkilemesi panel veri analizinde sistematik bir ilişkinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu durumda panel veri analizinde tutarsızlıklar ve sapmalar ortaya çıkabilmektedir. Otokorelasyon sorunu, genel itibarıyla kesit ve zaman boyutunun araştırıldığı panel veri analizlerinde sıkça karşılaşılan bir problemdir (Topaloğlu, 2018: 28). Otokorelasyon varsayımının sınanması için kullanılacak testlerde kurulan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Otokorelasyon problemi yoktur.

H_1 : Otokorelasyon problemi vardır.

H_0 hipotezi reddedilmezse otokorelasyon probleminin olmadığı, H_0 reddedilirse otokorelasyon problemi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çoklu Doğrusal Bağlantının Araştırılması

Çoklu doğrusal bağlantı, panel veri analizinde açıklayıcı değişkenlerin bir kısmı veya tümü arasında olan tama yakın doğrusal veya tam ilişkiyi ifade etmektedir. Açıklayıcı değişkenler arasında bulunan yüksek dereceli korelasyon ilişkisi parametrelerin hesaplanmasında olanaksız bir duruma neden olabilmekte ve en küçük kareler metodunu kullanılmaz bir hale getirebilmektedir. Panel veri analizi çerçevesinde ilk aşamada bağımsız değişkenlerin aralarında çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığı tespit edilmelidir (Topaloğlu, 2018: 20). Çoklu doğrusal bağlantı varsayımının sınanması için kullanılacak testlerde kurulan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H_0 : Çoklu doğrusal bağlantı problemi yoktur.

H_1 : Çoklu doğrusal bağlantı problemi vardır.

H_0 hipotezi reddedilmezse çoklu doğrusal bağlantı sorununun bulunmadığı, H_0 reddedilirse çoklu doğrusal bağlantı problemi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Yatay kesit bağımlılığı, ülkelerin yani birimlerin herhangi birinde ortaya çıkan bir şoktan diğer ülkelerin de etkileneceği varsayımına dayanmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı, seriye belli bir şok geldiğinde panel verideki tüm yatay kesit birimlerinin ilgili şoktan aynı derecede etkilenip etkilenmediğini veya bir birimde ortaya çıkan şokun diğer panel birimlerini etkileyip etkilemediği sınanmaktadır (Ün, 2018: 88). Panel veri analizinde nedensellik ilişkisinin araştırılması için birinci aşama paneli oluşturan birimler arasındaki yatay kesit bağımlılığının incelenmesidir. Seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi elde edilecek sonuçlara önemli derecede etki etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının varlığının araştırılmasında çeşitli testler yapılmaktadır. Bunlardan ilki Berusch-Pagan (1980) CD LM1 testi zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olduğunda ($T > N$), ikincisi Pesaran (2004) CD LM2 testi zaman boyutunun yatay kesit boyutuna eşit olduğunda ($T = N$), Pesaran (2004) CD LM testi zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğunda ($T < N$) kullanılmaktadır. Ayrıca Friedman (1937) testi ve Frees (1995, 2004) testi yatay kesit bağımlılığının varlığının tespitinde kullanılan testler arasındadır.

Yatay kesit bağımlılık testlerinden ilki Breusch-Pagan LM testidir. Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM testi $T > N$ durumu için aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanmaktadır (Pesaran, 2004: 4):

$$CD_{lm} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij}^2 \quad (3)$$

Yatay kesitsel bağımlılık testinde Pesaran (2004)'ün geliştirdiği test iki biçimde kullanılabilir. Bunlardan birincisi T ve N 'nin büyük olduğu durumlarda tercih edilen yatay kesit bağımlılığı testidir. Bu test istatistiği aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanır:

$$CDLM_2 = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \quad (4)$$

Pesaran (2004)'ün ikinci test istatistiği $N > T$ olduğunda kullanılan test istatistiğidir. Bu test istatistiğine ait hesaplama yöntemi aşağıdaki gibidir.

$$CDLM = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right) \quad (5)$$

Pesaran (2004) testi dengeli panel modellerinde uygulanabildiği gibi dengesiz panellerde de kullanılabilir. Dengesiz paneller için Pesaran (2004)'in oluşturduğu denklem aşağıdaki gibidir:

$$CD = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \sqrt{T_{ij}} \hat{\rho}_{ij} \right) \quad (6)$$

Friedman (1937) testi, $N > T$ için Spearman sıra korelasyonuna dayanan ve parametrik olmayan bir test önermiştir. İlk aşamada Spearman sıra korelasyonunu sıra değerleri hesaplanarak belirlenir. Daha sonra $(T+1)/2$ ortalama rankı göstermek üzere, Spearman sıra korelasyonu aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\hat{\rho}_{ij} = \hat{\rho}_{ji} = \frac{\sum_{t=1}^T ((\rho_{i,t} - (T+1)/2)(\rho_{j,t} - (T+1)/2))}{\sum_{t=1}^T (\rho_{i,t} - (T+1)/2)^2} \quad (7)$$

Bu denklemden Friedman, Spearman sıra korelasyonlarının ortalama değeri belirlenmektedir:

$$R_{AVE} = \frac{2}{N(N-1)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{\rho}_{ij} \right) \quad (8)$$

Friedman test istatistiğinin (T-1) serbestlik derecesinde bir ki-kare dağılımına sahip olduğunu belirtmiştir. Hesaplanan R_{AVE} değerinin büyük olması yatay kesit bağımlılığının var olduğu ortaya koymaktadır (Çınar, 2021: 459).

Frees (1995, 2004) testi ise, Friedman test istatistiğinin hesaplanmasında kullanılan sıra korelasyon değerlerinin kare büyüklüklerine dayanan bir testtir. (T-1) ve $T(T-3)/2$ serbestlik dereceli ve ki-kare dağılımının özel bir hali olan Q dağılımı ile sınama yapılmaktadır (Ün, 2018: 94). Frees test istatistiği 9 nolu denklem ile hesaplanmaktadır.

$$\hat{\rho}_{ort} = \frac{2}{N(N-1)} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \right) \quad (9)$$

Yatay kesit bağımlılığının varlığının belirlenmesi için kullanılan bu testlerin hipotezleri:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Karar aşamasında olasılık değeri %1 (0.01), %5 (0.05) ve %10 (0.1) değerlerinden küçük olduğunda yokluk (sıfır) hipotezi reddedilmektedir. H_0 hipotezi kabul edilmesi halinde analizde bulunan birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olmadığı kabul edilirken, alternatif hipotezin kabul edilmesi halinde yatay kesit birimleri arasında bağımlılığın olduğunu ifade etmektedir (Pesaran vd., 2008). Yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi analizde tercih edilecek birim kök testlerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır. Eğer H_0 kabul edilirse birinci nesil birim kök testleri uygulanırken, alternatif hipotezin kabul edilmesi halinde ikinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır.

1.3.3. Panel Homojenlik/Heterojenlik Testi

Panel veri setlerinde heterojenlik model içerisindeki değişkenlerin katsayılarının birim, zaman veya hem birim hem de zamana göre farklılıklar göstermesini ifade eder. Değişkenlerin yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı belirlendikten sonra homojenlik/heterojenlik testi gerçekleştirilir. Panel veri setinin homojenliğinin test edilmesinde F testi, Wald Testi, Swamy S Testi ve Delta Testleri gibi birçok test bulunmaktadır. Araştırmamızda Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta testi kullanılmıştır.

Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen test, Swamy testinin farklı boyutlardaki T ve N'ler için kullanılabilmesine olanak sağlayan homojenlik testidir. Delta testi (Δ) aşağıdaki şu formül yardımı ile hesaplanabilmektedir (Pesaran ve Yamagata, 2008: 57):

$$\Delta = \sqrt{N} \frac{N^{-1}S - k}{\sqrt{2k}} \quad (10)$$

Testin hipotezleri:

H_0 : Eğim katsayıları homojendir.

H_1 : Eğim katsayıları homojen değildir.

1.3.4. Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Çalışmada her bir modelin veri setinin farklı olması nedeniyle uygulanacak testler farklılaşmaktadır. Bu nedenle gerçekleştirilen ön testler sonucunda çalışmada kullanılan tahmincilerle ilişkin bilgi verilecektir.

Driscoll-Kraay (1998), panel veri modellerinde hata terimlerinde birimler arası korelasyon, değişen varyans ve otokorelasyon varsayımlarının olması halinde dirençli standart hatalara sahip tahmin yöntemini geliştirmişlerdir (Driscoll ve Kraay, 1998: 552). Driscoll-Kraay tahmincisi sabit ve tesadüfi etkili modellerde kullanılabildiği gibi dengesiz panel modellerinde de tutarlı sonuçlar vermektedir. Bu tahminci büyük N ve T durumunda da değişen varyansın mevcut olduğunda dönemsel, uzamsal ve tutarlı korelasyonun genel formlarında dirençli standart hatalar üretilmesine olanak sağlamaktadır (Tatoğlu, 2020: 359-360).

Çalışmada doğrudan yabancı sermaye modelinde gelişmekte olan ülkeler örneğinde yatay kesit bağımlılığının varlığı ve modelin homojen yapıya sahip olması neticesinde Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. Homojen modeller, parametrelerin birim ve zamana göre sabit olduğu modellerdir. Parametrelerin birim ve zamana göre homojen olması demek, bütün gözlemlerin homojen olduğunun varsayılmasıdır. Homojen modellerde katsayı tahminleri havuzlanmış en küçük kareler yöntemi ile yapılmaktadır (Çağlayan Akay, 2018: 105). Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi tahmincisi aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$\hat{\beta} = \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} X_{it} \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} Y_{it} \right) \quad (11)$$

Heterojen panel modellerinde birimler arası korelasyon olup olmama durumuna bağlı olarak farklı tahminciler ile değişkenlerin katsayıları hesaplanmaktadır. Heterojen panel veri modellerinde yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda Ortalama Grup (MG) Tahmincisi, yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda Ortak Korelasyonlu Etkiler (CCE) Tahmincisi ve Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisinden (AMG) biri tercih edilmektedir.

Heterojen panel veri modellerinin tahmininde yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda Pesaran ve Smith (1995)'in geliştirdiği Ortalama Grup (MG) Tahmincisi sıklıkla kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2020: 60). Ortalama Grup (MG) tahmincisi, panel ARDL modelini tahmin ederken parametreler için birim bazında tahminler elde edilebilmektedir. Ortalama Grup Tahmincisi (MG) aşağıdaki denklem ile hesaplanır.

$$\hat{\beta}_{MG} = N^{-1} \sum_{i=1}^N \hat{\beta}_i \quad (12)$$

Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG: Augmented Mean Group Estimator) Eberhardt ve Bond (2009) ve Eberhardt ve Teal (2011) tarafından geliştirilen değişkenler arasındaki ilişkinin büyüklüğü ve yönünün belirlenmesi amacıyla değişken katsayılarının tahmin edilmesine olanak sağlar. AMG tahmincisi genel olarak, birimler arası korelasyon ve parametrelerin heterojenliğini dikkate alan dinamik bir tahmincidir.

Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG) iki aşamadan oluşmakta olup aşağıdaki denklem ile hesaplanmaktadır (Eberhardt ve Teal, 2010: 7):

$$Y_{it} = a_i + b_i'X_{it} + c_it + d_i\hat{\mu}_t^* + e_{it} \quad (13)$$

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i \hat{b}_i \quad (14)$$

1.4. AMPİRİK ANALİZ

1.4.1. Veri Seti

Çalışmada ekonomik regülasyonların sosyoekonomik etkileri araştırılacaktır. Analizde kullanılacak verilerin ülke ve dönem itibarıyla seçimi, bu verilerin ulaşılabilirliği dikkate alınarak belirlenmiştir. Analizimize hangi verilerin dahil edileceğine karar verirken, verilerin sürekliliği ve güvenilirliğinin yanında literatürde yapılmış olan ampirik çalışmalar da göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada veriler

Dünya Bankası⁵, Fraser Enstitüsü⁶, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı⁷ (UNDP) ve Uluslararası Para Fonu⁸ (IMF)'nin yıllık olarak açıkladığı veri tabanlarından elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında beş model geliştirilmiştir. Ekonomik regülasyonların ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılacak modellere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Analizlerde Kullanılacak Modeller

(1)	$RGSYH_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 KERR_{it} + \beta_2 T\ddot{U}FE_{it} + \beta_3 LOGGSS_{it} + \beta_4 LOGTA_{it} + \beta_5 LOGDH_{it} + \varepsilon_{it}$
(2)	$LOG\dot{I}NO_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 KERR_{it} + \beta_2 LOG\dot{I}KO_{it} + \beta_3 LOG\dot{I}O_{it} + \beta_4 LOGGSS_{it} + \beta_5 LOGTA_{it} + \beta_6 LOGEH_{it} + \varepsilon_{it}$
(3)	$DYY_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 KERR_{it} + \beta_2 T\ddot{U}FE_{it} + \beta_3 LOGKBGSYH_{it} + \beta_4 LOGREDKE_{it} + \beta_5 LOGTR_{it} + \varepsilon_{it}$
(4)	$LOG\dot{I}HR_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 KERR_{it} + \beta_2 LOG\dot{I}HE_{it} + \beta_3 LOGTA_{it} + \beta_4 GSYHB_{it} + \beta_5 DYYGSYH_{it} + \beta_6 LOGREDKE_{it} + \varepsilon_{it}$
(5)	$LOGGINI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 KERR_{it} + \beta_2 LOG\dot{I}HE_{it} + \beta_3 LOG\dot{I}O_{it} + \beta_4 GSYHB_{it} + \beta_5 LOGSH_{it} + \varepsilon_{it}$

Çalışmada geliştirilen her bir model için veri seti oluşturulurken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için belirlenen değişkenlerin bir kısmının değerlerinin bulunmaması nedeniyle modellerde kullanılacak ülkeler farklılık göstermiştir. Çalışmada ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin farklılık göstermesi ve ülkeler arasında kıyaslama yapabilmek için Dünya Bankası'nın 2022 yılı kişi başına gayri safi milli gelir verileri ile yaptığı ülke sınıflandırması kullanılmıştır. 2022 yılı kişi başına gayri safi milli gelir verileri dikkate alınarak, gayri safi milli geliri 13.846 dolar ve üzeri olan ülkeler "birinci grup (gelişmiş ülkeler)" içerisinde, gayri safi milli geliri 13.845 dolar ve altında olan ülkeler "ikinci grup (gelişmekte olan ülkeler)" içerisinde yer alacak şekilde ikiye ayrıştırılarak analize dahil edilecektir. Geliştirilen her bir modelde, ülkeler iki ayrı gruba ayrılarak ülke örneklemeleri için ayrı ayrı tahmin yapılacaktır. Çalışmanın uygulama

⁵ The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

⁶ Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report. <https://www.fraserinstitute.org/resource-file?nid=14828&fid=18374> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

⁷ United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report. <https://hdr.undp.org/> (Erişim Tarihi: 05.08.2023).

⁸ IMF. <https://www.imf.org/external/datamapper> (Erişim Tarihi: 03.11.2023).

aşamasında değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde panel veri analizi yöntemi kullanılacaktır. Elde edilen veriler ekonometri paket programı (stata) kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Regülasyonun ekonomik etkilerini ölçebilmek için Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi kullanılacaktır. Regülasyonları temsil etmek için Fraser Enstitüsü'nün yıllık yayınladığı raporlardan yararlanılmıştır. Fraser Enstitüsü'nün yayınladığı raporda ekonomik özgürlüğü ifade eden beş alanda kapsamlı veriler sunulmaktadır. Çalışmada kullanılacak Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi üç alt başlıktan oluşmaktadır. Endeks; kredi piyasası, işgücü ve ürün piyasaları bileşenlerinin her birinin ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Bu endeks 0 ile 10 arasında değerler alabilmektedir. Bu endeks değerleri 0'a yaklaştıkça regülasyon uygulamalarının yoğun olduğunu, 10'a yaklaştıkça regülasyon uygulamalarının azaldığını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, regülasyon endeks değerlerinin 10'a yaklaşması ekonomik özgürlüğün arttığını belirtmektedir.

Modellerde yer alan değişkenler ve temin edildiği kaynaklara ilişkin bilgilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları

Değişkenler	Tanım	Dönem, Değer	Kaynak
RGSYH	Reel GSYH' daki Yıllık Artış Oranı	Yıllık	IMF
KERR	Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi	Yıllık	Fraser Enstitüsü
LOGGSS	Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (GSYİH'deki payı%)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
TÜFE	Enflasyon Tüketici Fiyatları (yıllık %)	Yıllık	Dünya Bankası
LOGTA	Ticari Açıklık (GSYİH'deki payı%)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGDH	Genel Devlet Nihai Tüketim Harcamaları (GSYİH'deki payı%)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGİNO	İstihdamın Nüfusa Oranı 15+toplam (%)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGİKO	İşgücüne Katılım Oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası

Tablo 3. (Devam) Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları

Değişkenler	Tanım	Dönem, Değer	Kaynak
LOGİO	İşsizlik Oranı	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGEH	Devletin Eğitime Yaptığı Harcama, Toplam (GSYİH'nin %'si)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımları Net Girişleri	Yıllık	Dünya Bankası
LOGKGSYH	Kişi Başına GSYİH	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGREDKE	Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi (2010=100)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGTR	Toplam Rezervler	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGİHR	Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH'nin Yüzdesi)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGİHE	İhracat Hacim Endeksi (2015=100)	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
GSYHB	GSYİH Büyümesi (Yıllık %)	Yıllık	Dünya Bankası
DYYGSYH	Doğrudan Yabancı Yatırımları Net Girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi)	Yıllık	Dünya Bankası
LOGGINI	Gini Katsayısı	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası
LOGİGE	İnsani Gelişme Endeksi	Yıllık, Logaritma	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
LOGSH	Cari Sağlık Harcamaları	Yıllık, Logaritma	Dünya Bankası

Çalışmada kullanılan tüm değişkenlere ait açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

- Reel GSYH' daki Yıllık Artış Oranı: Reel GSYİH, fiyat değişmelerini içermediği için ekonominin gerçek üretim kapasitesindeki değişimi yansıtır. Reel GSYİH hesaplanırken bir baz yıl seçilip, o yılın fiyatları (sabit fiyatlar) ile hesaplanır. Reel GSMH bir dönemin üretiminin değerini, baz alınan bir yılın fiyatları (sabit fiyatlar) ile ölçer.

- Enflasyon Tüketici Fiyatları (yıllık %): Enflasyon bir ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarında gözlenen sürekli ve genel kapsamlı artışı ifade etmektedir.

- Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (GSYİH' deki payı %): Belirli bir zaman diliminde belirli bir bölgede dayanıklı tüketim mallarının toplam miktarındaki artış veya azalışların ölçülmesidir.
- Ticari Açıklık (GSYH' nin yüzdesi): İhracat ve ithalat toplamının gayri safi yurtiçi hasılanın yüzdesi cinsinden değerini göstermektedir.
- Genel Devlet Nihai Tüketim Harcamaları (GSYH' nin yüzdesi): Genel hükümet nihai tüketim harcamaları (eski adıyla genel hükümet tüketimi) hükümetin mal ve hizmet alımları için yaptığı tüm cari harcamaları (çalışanların ücretleri dahil) içerir. Bu harcama aynı zamanda ulusal savunma ve güvenlik harcamalarının çoğunu içerir, ancak devlet sermaye oluşumunun bir parçası olan devlet askeri harcamalarını içermez.
- İstihdamın Nüfusa Oranı 15+toplam (%): İşgücüne katılımı 15 yaş ve üzeri kabul edilen mal ve hizmet üretimi sağlayan bireylerin nüfusa oranıdır.
- İşgücüne Katılım Oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı): İşgücüne katılımı 15 yaş ve üzeri kabul edilen mal ve hizmet üretimi sağlayan bireylerin oranıdır.
- İşsizlik Oranı: Bir ekonomide işsizlerin toplam işgücü içindeki payını ifade eder.
- Devletin Eğitime Yaptığı Harcama, Toplam (GSYİH'nin % nin yüzdesi): Genel hükümetin eğitim harcamaları (cari, sermaye ve transferler) GSYH'nin yüzdesi olarak ifade edilir. Uluslararası finansal kaynaklardan hükümete yapılan transferler ile finanse edilen harcamaları içerir. Genel hükümet genellikle yerel, bölgesel ve merkezi hükümetleri ifade eder.
- Doğrudan Yabancı Yatırımları Net Girişleri: Doğrudan yatırım, bir ekonomide yerleşik bir kişinin başka bir ekonomide yerleşik bir işletmenin yönetimi üzerinde kontrol veya önemli derecede etkiye sahip olmasıyla ilişkili bir sınır ötesi yatırım kategorisidir. Oy hakkına sahip adi hisse senetlerinin yüzde 10 veya daha fazlasına sahip olmak, doğrudan yatırım ilişkisinin varlığını belirleyen kriterdir. Veriler cari ABD doları cinsindendir.
- Doğrudan Yabancı Yatırımları Net Girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi): Özsermaye sermayesi, kazancın yeniden yatırımı, diğer kısa vadeli sermaye ve uzun vadeli sermaye ile ödemeler dengesindeki toplam tutardır. Bu seri, yabancı yatırımcılardan raporlama ekonomisinde net girişleri (yeni yatırım girişlerini daha az yatırım) gösterir ve GSYİH'ye bölünür.
- Kişi Başına GSYİH: GSYİH' nın toplam nüfusa bölünmesiyle elde edilen değerdir.

- Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi: Nominal efektif döviz kurunun (bir para biriminin birkaç yabancı para biriminin ağırlıklı ortalaması karşısındaki değerinin bir ölçüsü) bir fiyat deflatörü veya maliyet endeksine bölünmesiyle elde edilir.
- Toplam Rezervler: Parasal altın, özel çekme hakları, IMF üyelerinin IMF tarafından tutulan rezervleri ve para otoritelerinin kontrolü altındaki döviz varlıklarından oluşmaktadır. Bu rezervlerin altın bileşeni yılsonu (31 Aralık) Londra fiyatlarıyla değerlendirilir. Veriler cari ABD doları cinsindendir.
- Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH'nin Yüzdesi): Mal ve hizmet ihracatı, dünyanın geri kalanına sunulan tüm malların ve diğer piyasa hizmetlerinin değerini temsil eder. Bunlar arasında mal, nakliye, navlun, telif hakları, sigorta, seyahat, lisans ücretleri ve inşaat, finans, iletişim, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetlerin değeri bulunur.
- İhracat Hacim Endeksi (2015=100): İhracat değerleri, ihracatın ABD Doları'na çevrilen cari değeridir ve baz dönem için ortalamanın yüzdesi olarak ifade edilir (2015).
- GSYİH Büyümesi (yıllık %): Ülkenin bir dönem içindeki toplam üretmekte olduğu mal ve hizmetlerin parasal değerindeki artıştır.
- Gini Katsayısı: Bir ulus ya da bir sosyal grup içindeki gelir eşitsizliğini veya servet eşitsizliğini temsil eden istatistiksel dağılım ölçüsüdür. Gini katsayısında değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve 0' a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitlik artmakta, 1'e doğru yaklaştıkça ise gelir dağılımında eşitlik azalmaktadır.
- İnsani Gelişme Endeksi: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlanan, ülkelerin insani gelişmişlik düzeylerini ölçmek ve karşılaştırmak için kullanılır. Bu endeks, ülkelerin sağlıklı ve uzun bir ömür için sağlık, bilgi ve beceriler için eğitim, standart bir yaşam düzeyi için yaşam standartları, cinsiyet eşitliği, kalkınma için ekonomik büyümeden oluşan beş ana kategorideki performanslarına dayanarak hesaplanır. Her bir kategori, ülkelerin performansına göre puanlanır ve bu puanlar birleştirilerek İnsani Gelişme Endeksi hesaplanır. İnsani Gelişme Endeksi, insanların bir ülkede ne kadar iyi yaşadığını ve bir ülkenin ne kadar iyi bir yer olduğunu belirlemeye yardımcı olan önemli bir ölçüttür. İnsani Gelişme Endeksi 0 ile 1 arasında değer almakta ve 0' a yaklaştıkça yaşam standartlarının düştüğünü, 1'e doğru yaklaştıkça ise yaşam standartlarının arttığını göstermektedir.

- Cari Sağlık Harcamaları: GSYH'nin yüzdesi olarak ifade edilen cari sağlık harcaması düzeyini ifade eder. Bu gösterge, binalar, makineler ve acil durumlar veya salgınlar için aşı stokları gibi sermaye sağlık harcamalarını içermemektedir.

Çalışmada ekonomik regülasyonların ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada belirlenen beş model için analize dahil edilen ülkeler ve değişkenler homojen bir özellik sergilememektedir. Dolayısıyla her bir model için gelişmiş/gelişmekte olan ayrı ayrı ülke örneklemeleri söz konusudur. Bu kapsamda analizde kullanılacak verilerin ulaşılabilirliği açısından 2000-2021 dönemini kapsayan analiz gerçekleştirilmiştir. Ayrıca verilere ulaşılabilirliği dikkate alınarak ekonomik büyüme modelinde dengeli panel çalışılmıştır. Diğer dört modelde (istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımı) ise bazı değişkenlerde yıl kayıpları olduğundan (en fazla peş peşe 3 yıl verisi olmayanlar ele alınmıştır, üzeri kayıplar durumunda ülkeler analize dahil edilmemiştir) dengesiz panel kullanılmıştır. Modeller itibarıyla analizde kullanılacak değişkenlerin özet istatistiklerine Ek-1’de, değişkenlerin katsayılarına ait tahminci sonuçlarına Ek-2’de yer verilmiştir.

Ekonomik regülasyonların sosyoekonomik etkileri ile ilgili literatürdeki çalışmalar incelenerek, modellere sosyal ve ekonomik göstergeler ilave edilerek beş farklı model oluşturulmuştur. Çalışma çerçevesinde belirlenen modeller için ilk olarak ön testler gerçekleştirilerek hangi modelin geçerli olduğuna karar verilmiştir. Bu aşamada klasik model ile sabit etkiler (SE) modeli arasında tercih yapabilmek için F Testi gerçekleştirilmiştir. Klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan ikinci test ise olabilirlik oranı (LR) testidir. Üçüncü test olarak klasik model ile tesadüfi etkiler (RE) modeli arasında seçim yapabilmek için Breusch Pagan LM Testi gerçekleştirilmiştir. Sabit etkiler modeli ile tesadüfi etkiler modeli arasında tercih yapabilmek için ise Hausman Testi uygulanmıştır.

Modelleme yapabilmek için bir diğer aşamada varsayımdan sapmalar olup olmadığı incelenmiştir. Gerçekleştirilen Hausman testi sonucunda her bir modelde farklı etkilerin geçerli olduğu belirlendiği için modellere uygun olan testler tercih edilmiştir. Bu kapsamda değişen varyans sınaması için sabit etkiler modelinde Değiştirilmiş Wald Testi, tesadüfi etkiler modelinde Levene, Brown ve Forsythe Testi uygulanmıştır. Otokorelasyonun varlığı Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu’nun ‘Yerel En İyi Değişmez’ Testi ile sınanmıştır. Modellerimiz dengeli ve

dengesiz panel olarak değişkenlik göstermesi uygulanacak yatay kesit bağımlılığı testlerinin de farklılık göstermesine neden olmuştur. Dengeli panel olan ekonomik büyüme modelinde yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan (1980) LM Testi, Pesaran ve Yamagata (2008) LM Adj Testi ile Pesaran (2004) LM CD Testi ile analiz edilmiştir. Dengesiz panel çalışılan diğer dört modelde yatay kesit bağımlılığı Pesaran-CD, Friedman ve Frees Testleri ile sınanmıştır. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyütme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Modellerde eğim parametrelerinin birimlere göre homojen olup olmadığının tespiti amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi ile panelin homojenliği test edilmiştir.

Modellerde varsayımdan sapmaların farklılık arz ettiği belirlenmiştir. Bu çerçevede modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığının var olduğu durumlar için Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) kullanılmıştır. Ayrıca, yatay kesit bağımlılığının var olduğu ve eğim katsayılarının heterojen özelliğe sahip olduğu modellerde Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (Augmented Mean-Group Estimator/AMG), yatay kesit bağımlılığının olmadığını dikkate alan ve eğim katsayılarının heterojen özelliğe sahip olduğu modellerde Ortalama Grup Tahmincisi (MG) testi uygulanmıştır. Yatay kesit bağımlılığı olan ve homojen yapıya sahip modelde ise Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) yöntemi tercih edilmiştir.

1.4.2. Analiz Bulguları

1.4.2.1. Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında Panel A'da "gelişmiş ülkeler"⁹, Panel B'de "gelişmekte olan ülkelere"¹⁰ yer verilmiştir. Araştırmada yer alan modelin bağımlı değişkeni reel GSYH'daki yıllık artış oranı (RGSYH), bağımsız değişkenler sırasıyla kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR), gayri safi sabit sermaye oluşumu (LOGGSS), enflasyon tüketici fiyatları (TÜFE), ticari açıklık (LOGTA), genel devlet nihai tüketim harcamaları

⁹ Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel A örnekleminde yer alan gelişmiş ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Yunanistan.

¹⁰ Modelde Panel B örnekleminde yer alan gelişmekte olan ülkeler: Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, Belize, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Burundi, Cezayir, Çin, Fas, Filipinler, Gana, Gürcistan, Haiti, Hindistan, Honduras, İran, Kamerun, Kolombiya, Kosta Rika, Kuzey Makedonya, Kongo Cumhuriyeti, Mali, Meksika, Nijer, Nijerya, Pakistan, Peru, Rusya, Ruanda, Senegal, Togo, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna.

(LOGDH)' dır¹¹. Değişkenlerden gayri safi sabit sermaye oluşumu, ticari açıklık ve genel devlet nihai tüketim harcamaları değişkenlerinin logaritmik değeri alınarak analiz edilmiştir.

Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilen model belirleme testleri ile tahmin sonuçları Tablo 4 ve Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 4. Model 1: Model Belirleme Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel A)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	21.61 0.000*	541.14 0.000*	-
Birim Etki	5.18 0.000*	23.03 0.000*	11.29 0.000*
Zaman Etki	39.41 0.000*	482.11 0.000*	3468.58 0.000*
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel B)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	9.68 0.000*	254.04 0.000*	-
Birim Etki	5.05 0.000*	55.55 0.000*	80.69 0.000*
Zaman Etki	14.67 0.000*	187.52 0.000*	912.20 0.000*

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 4'te gelişmiş ülkeler (Panel A) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel B) için oluşturulan modelde ön testler her iki ülke grubu için de benzer sonuçlar içermiştir. Buna göre; klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan F testi sonucu klasik modelin

¹¹ Literatürde ekonomik büyümenin bağımlı değişken olarak ele alındığı modellerde bağımsız değişken olarak; reel gayri safi yurt içi hâsıla, sabit sermaye yatırımları, toplam kamu harcamaları, ticari açıklık ve enflasyon yer almaktadır. Bu modelde; gayri safi sabit sermaye oluşumu, enflasyon tüketici fiyatları, ticari açıklık ve genel devlet nihai tüketim harcamaları bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir.

geçerli olmadığı; Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) testleri sonuçlarına göre, modelde hem birim hem de zaman etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Model 1: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel A)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	126.54	0.000*	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Red
Değişen Varyans Testi	Wald	334.38	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.602	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	1.779	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	LM Testi	4132	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	LM _{adj} Testi	188.6	0.000*		
	LM CD Testi	59.30	0.000*		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.12			
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel B)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	44.84	0.000*	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Red
Değişen Varyans Testi	Wald	1494.28	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.606	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	1.712	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	LM Testi	1779	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	LM _{adj} Testi	58.25	0.000*		
	LM CD Testi	28.34	0.000*		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.14			

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

-Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için temel alınan eşik değer 2'dir.

-Çoklu Doğrusal Bağlantı testi için temel alınan eşik değer 5'tir.

Tablo 5’te gelişmiş ülkeler (Panel A) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel B) için oluşturulan modelde Hausman testi, değişen varyans, otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu doğrusal bağlantı testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Hausman testi sonuçlarına göre, sabit etkiler modelinin tesadüfi etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu vermiştir. Sabit etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Değiştirilmiş Wald Testi uygulanmıştır. Modelde yapılan Değiştirilmiş Wald testi sonuçlarına göre, H_0 hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını belirlemek amacıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu’nun ‘Yerel En İyi Değişmez’ testi uygulanmıştır. LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden küçük olduğu için otokorelasyon problemi mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyütme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Vif değeri eşik değerinden küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilemez. Son olarak modelde yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan (1980) LM testi, Pesaran ve Yamagata (2008) LM Adj testi ile Pesaran (2004) LM CD testleri ile analiz edilmiştir. Yatay kesit test sonuçlarına göre, H_0 hipotezi reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlenmiştir.

Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde eğim parametrelerinin birimlere göre homojen olup olmadığının tespiti amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi ile panelin homojenliği test edilmiştir. Her iki panel için Pesaran ve Yamagata (2008) testine ait bulgular Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Model 1: Homojenlik Test Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler (Panel A)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	3.846	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	4.658	0.000*		
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel B)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	7.182	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	8.698	0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 6’da homojenlik testine göre, modeli oluşturan gelişmiş ülkeler (Panel A) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel B) için eğim katsayılarının heterojen yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı modelde değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemleri bulunduğu için sapmalara karşı etkin tahmin yöntemlerinden olan Driscoll-Kraay (DK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir. Driscoll-Kraay Tahminci (DK) sonuçlarına Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Model 1: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler (Panel A) (DK)		Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel B) (DK)	
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
KERR	0.706	0.356	-0.780	0.022**
TÜFE	0.136	0.245	-0.063	0.160
LOGGSS	5.340	0.014**	1.665	0.040**
LOGTA	3.126	0.259	4.828	0.001*
LOGDH	-17.132	0.000*	-4.351	0.006*
SABİT	16.446	0.436	-4.254	0.257
F (5, 21) = 12.26		F (5, 21) = 9.52		
p = 0.000*		p = 0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 7’de gelişmiş ülkeler (Panel A) için Driscoll-Kraay (DK) tahmincisinden elde edilen bulgulara baktığımızda, modelin anlamlılığını gösteren F testi (12.26) ve olasılık değeri (0.000) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel B) için ise, F testi (9.52) ve olasılık değeri (0.000) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Modelde yer alan gelişmiş ülke örnekleminde (Panel A) kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının pozitif değerli ancak anlamsız olduğu belirlenmiştir (0.706). Buna göre, gelişmiş ülkeler için oluşturduğumuz modelde istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki söz konusudur. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel B) ise; piyasaya doğrudan müdahaleleri ifade eden kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının negatif bir değer olması ve katsayının değerindeki artışlar, *‘ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışların gelişmekte*

olan ülkelerde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini” göstermektedir. Çünkü kullanılan regülasyon indeksinde artışlar olması ekonomik regülasyonların azalmasına, azalışlar ise ekonomik regülasyonların artmasına işaret etmektedir. Nitekim elde edilen bulgu ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Levine (1999), De Serres vd. (2006), Jalilian vd. (2007), Jacobzone vd. (2010), Haidar (2012), Akisik (2013), Messaoud ve Teheni (2014), Silberger ve Koeniger (2015), Divanbeigi ve Ramalho (2015), Dima ve Dima (2018), Agénor vd. (2018), Philémon, vd. (2020)) ile benzerlik arz etmektedir. Bu sonuca göre, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik regülasyon uygulamalarının artması ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Bu durumda gelişmekte olan ülkeler için daha fazla regülasyon yani daha az ekonomik özgürlük, büyümeye katkı sağlamaktadır ve tersi durumda yani regülasyon azalışı ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır diyebiliriz. Bu ekonomilerde düzenleyici politikalar firmaların davranışlarını değiştirmeyi, yatırımlarını artırmayı ve yenilikçiliği teşvik ederek üretim ve verimliliğin artırılması yoluyla ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

Gelişmiş ülke örnekleminde ise ekonomik büyüme ile ekonomik regülasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu ülke örnekleminde, piyasaya yönelik gerçekleştirilen regülasyon uygulamalarının ekonomik büyüme üzerinde direkt bir etkisi olmadığını göstermektedir. Bu ülkelerde ekonomik büyümeyi etkileyen unsurlar arasında ekonomik regülasyonların olmaması, piyasaya yapılan doğrudan ya da dolaylı müdahalelerin etkisinin gözlenmemesi anlamına gelmektedir. Bu ülkelerde piyasalar, yapıları itibarıyla daha dinamik ve daha az kırılgan olduğundan ekonomik özgürlükler daha fazla fayda sağlamaktadır (Akıncı vd., 2013: 86; Çetenak ve Işık, 2016: 10).

Gelişmiş ülke (Panel A) ve gelişmekte olan ülke (Panel B) örneklemlerinde; gayri safi sabit sermaye oluşumu (LOGGSS) değişkeni ile ekonomik büyüme arasında %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, her iki ülke örnekleminde gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artışlar ekonomik büyümeyi gelişmiş ülkelerde (5.340), gelişmekte olan ülkelerde (1.665) arttırmaktadır. Gayri safi sabit sermaye oluşumu bir ülkede belli bir dönemde yapılan yatırımları göstermektedir. Bu değişkenin katsayısının pozitif değer alması, gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artışların ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Modeldeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemlerinde gerçekleştirilen yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ifade etmektedir.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel A) ve gelişmekte olan ülke (Panel B) örnekleminde, genel devlet nihai tüketim harcamaları (LOGDH) değişkeni ile ekonomik büyüme arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genel devlet nihai tüketim harcamalarındaki (LOGDH) artışlar ekonomik büyümeyi gelişmiş ülke örnekleminde (-17.132), gelişmekte olan ülke örnekleminde (-4.351) kadar azaltmaktadır. Buna göre, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarında meydana gelen artışların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Kamu harcamalarının artması kamu kesiminin genişlemesi anlamına geldiğinden, her iki ülke grubu açısından serbest piyasa ekonomisi koşullarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Analiz bulgularına göre, gelişmiş ülke örnekleminde (Panel A)'da ticari açıklık (LOGTA) ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki belirlenememiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel B)'de ticari açıklık değişkeni ile ekonomik büyüme arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuca göre, gelişmekte olan ülkelerde ticari açıklık (LOGTA)'nın ekonomik büyümeyi pozitif (4.828) etkilediğini göstermektedir. Ticari açıklık (LOGTA), bir ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği ticari ilişkilerinde izlediği politikalarda ne kadar katı ya da ne kadar serbest olduğunu ifade etmektedir (Saçık, 2009: 280). Ticari açıklık, ülkenin ihracat ve ithalat oranlarındaki artışlar ile birlikte döviz gelir ve giderlerinde de artış olduğunu göstermektedir. İhracat ve ithalatın artması dış ticaret hacmini artıracığından ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde dış piyasaya açılma yönünde gerçekleştirdiği ekonomik ilişkilerin ve müdahalelerin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediğini söyleyebiliriz.

Modelde her iki ülke örnekleminde enflasyon tüketici fiyatları (TÜFE) ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

1.4.2.2. İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla Panel C'de ‘‘gelişmiş ülkeler¹²’’, Panel D'de ‘‘gelişmekte olan ülkelere¹³’’ yer verilmiştir. İstihdam

¹² İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel C'de yer alan gelişmiş ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan.

¹³ İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel D'de yer alan gelişmekte olan ülkeler: Arjantin, Azerbaycan, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, El Salvador, Endonezya, Filipinler, Güney Afrika, Gürcistan, Jamaika, Kazakistan, Kolombiya, Kosta Rika, Malezya, Meksika, Moldova, Paraguay, Peru, Rusya, Tayland, Türkiye, Ukrayna.

ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelin bağımlı değişkeni istihdamın nüfusa oranı 15+toplam (%) (LOGİNO), bağımsız değişkenler sırasıyla kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR), işgücüne katılım oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı) (LOGİKO), işsizlik oranı (LOGİO), gayri safi sabit sermaye oluşumu (LOGGSS), ticari açıklık (LOGTA), devletin eğitime yaptığı harcama, toplam (GSYİH'nin %'si) (LOGEH)' dir¹⁴. Değişkenlerden istihdamın nüfusa oranı 15+toplam (%), işgücüne katılım oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı), işsizlik oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumu, ticari açıklık ve devletin eğitime yaptığı harcama, toplam (GSYİH'nin %'si) logaritmik değeri alınarak analiz edilmiştir.

İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilen model belirleme testleri ile tahmin sonuçları Tablo 8 ve Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 8. Model 2: Model Belirleme Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel C)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	1.08 0.324	0.15 0.926	-
Birim Etki	1.14 0.273	0.15 0.347	0.16 0.343
Zaman Etki	0.98 0.491	1.4e-14 1.000	0.06 0.399
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	39.08 0.000*	561.70 0.000*	-
Birim Etki	68.63 0.000*	556.04 0.000*	1927.02 0.000*
Zaman Etki	0.96 0.511	8.0e-13 1.000	0.00 1.000

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

¹⁴ Literatürde istihdamın bağımlı değişken olarak ele alındığı modellerde bağımsız değişken olarak; işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumu, ticari açıklık, devletin eğitime yaptığı harcama, nüfus, GSYİH, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve enflasyon yer almaktadır. Bu modelde; işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumu, ticari açıklık, devletin eğitime yaptığı harcama bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir.

Tablo 8’de gelişmiş ülkeler (Panel C) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel D) için oluşturulan modelde ön testlere yer verilmiştir. Gelişmiş ülkeler (Panel C)’de F, Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) test sonuçlarına göre hem birim etkinin hem de zaman etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler (Panel D)’de ise klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan F testi sonucu klasik modelin geçerli olmadığı; Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) testleri sonuçlarına göre, modelde birim etkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 9. Model 2: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel C)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	0.96	0.9871	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	4.203	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	1.050	0.391		
	W10	1.051	0.390		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	2.088	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Kabul
	Baltagi-Wu LBI	2.094	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	6.144	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	Friedman Testi	50.939	0.023**		
	Frees Testi	4.267	0.211		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.29			
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	2.44	0.8752	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	16.228	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	8.351	0.000*		
	W10	13.694	0.000*		

Tablo 9. (Devam) Model 2: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.312	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	0.577	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	0.563	0.573	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Kabul
	Friedman Testi	39.174	0.013*		
	Frees Testi	8.811	0.839		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.32			

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

-Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için temel alınan eşik değer 2'dir.

-Çoklu Doğrusal Bağlantı testi için temel alınan eşik değer 5'tir.

Tablo 9'da gelişmiş ülkeler (Panel C) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel D) için oluşturulan modelde Hausman testi, değişen varyans otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu doğrusal bağlantı testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Hausman testi sonuçlarına göre, tesadüfi etkiler modelinin sabit etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu vermiştir. Tesadüfi etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Levene, Brown ve Forsythe Testi uygulanmıştır. Gelişmiş ülkeler (Panel C) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel D)'de Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçlarına göre, H₀ hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını belirlemek amacıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu'nun 'Yerel En İyi Değişmez' Testi uygulanmıştır. Gelişmiş ülkeler (Panel C)'de LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden büyük olduğu için otokorelasyon probleminin olmadığı tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel D)'de ise LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden küçük olduğu için otokorelasyon problemi mevcut olduğu belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyütme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Vif değeri eşik değerinden küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantının varlığının olmadığı belirlenmiştir. Son olarak modelde yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) CD, Friedman (1937), Frees (1995, 2004) testleri ile analiz edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre, gelişmiş ülkeler (Panel C)'de H₀ hipotezi reddedilmiş ve yatay kesit

bağımlılığı olduğu belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel D)'de ise H_0 hipotezi kabul edilmiş ve yatay kesit bağımlılığı olmadığı saptanmıştır.

İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde her iki panel için Pesaran ve Yamagata (2008) homojenlik testine ait bulgular Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10. Model 2: Homojenlik Testi Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler (Panel C)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	9.154	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	11.507	0.000*		
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	10.271	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	13.232	0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 10'da homojenlik testine göre, modeli oluşturan gelişmiş ülkeler (Panel C) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel D) için eğim katsayılarının heterojen yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada analiz kısmında yapılan ön testler neticesinde istihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında gelişmiş ülkelerde (Panel C) yatay kesit bağımlılığının varlığı ve eğim katsayılarının heterojen özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hem yatay kesit bağımlılığını hem de heterojenliği göz önüne alan Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (Augmented Mean-Group Estimator/AMG) ile analiz edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel D)'nin yatay kesit bağımlılığının olmadığını dikkate alan ve eğim katsayılarının heterojen özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Pesaran ve Smith (1995)'in geliştirdiği Ortalama Grup Tahmincisi (MG) testi uygulanmıştır. Genişletilmiş Ortalama Grup Tahmincisi (AMG) ve Ortalama Grup Tahmincisi (MG) testleri sonuçları Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Model 2: Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) ve Ortalama Grup Tahmincisi (MG) Test Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler (Panel C) (AMG)		Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D) (MG)	
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
KERR	-0.020	0.349	0.018	0.009*
LOGİKO	0.738	0.000*	0.773	0.000*
LOGİO	-0.095	0.000*	-0.040	0.004*
LOGGSS	-0.086	0.387	0.050	0.051***
LOGTA	0.069	0.341	-0.024	0.463
LOGEH	0.082	0.292	-0.014	0.621
SABİT	0.022	0.588	0.672	0.126
Wald Chi2 = 578.80 p = 0.000*		Wald Chi2 = 91.23 p = 0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 11’de yer alan gelişmiş ülkeler (Panel C) için AMG tahmin sonuçları ve gelişmekte olan ülkeler (Panel D) MG tahmin sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını sınamak için gerçekleştirilen Wald testi olasılık değerine göre modelin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir ($p < 0.01$).

Analizde elde edilen sonuçlara göre, modelde yer alan gelişmiş ülke örnekleminde (Panel C) kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının negatif değerli ancak anlamsız olduğu belirlenmiştir (-0.020). Buna göre, gelişmiş ülkeler için oluşturduğumuz modelde istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki söz konusudur. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel D) ise; kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının pozitif katsayılı ve bu değer anlamlı olduğu görülmektedir (0.018). Kullanılan regülasyon indeksinde artışlar olması ekonomik regülasyonların azalmasına, azalışlar ise ekonomik regülasyonların artmasına işaret ettiğinden buradan hareketle, “*ekonomik regülasyonların yoğunluğundaki azalışlar gelişmekte olan ülkelerde istihdamı olumlu etkilediğini*” ifade edebiliriz. Diğer bir ifade ile ekonomik regülasyon artışları gelişmekte olan ülkelere istihdamı olumsuz etkilemektedir. Ancak bu etkinin oldukça zayıf (0.01) olduğunu belirtmek gereklidir. Bu durumda gelişmekte olan ülkeler için daha az regülasyon, daha fazla ekonomik özgürlük, istihdamın artmasına imkan sağlayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin yer aldığı modelde

istihdama yönelik piyasada gerçekleştirilen regülasyon¹⁵ uygulamalarının işgücü talebinde ve işgücü arzında azalışa neden olabileceği varsayımından hareketle istihdam üzerinde olumsuz etkinin olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda piyasaya giriş ve çıkışın yanında piyasada yer alan aktörlerin üretimi artırmalarına yönelik uygulanan miktar kontrollerinin katı kurallara bağlanarak müdahalelerde bulunulması istihdam oranlarının istenilen seviyelere gelmesine engel teşkil edebilmektedir. Elde edilen bu bulgu ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Kugler ve Pica (2003), Fox ve Oviedo (2013), Betcherman (2015), Bailey ve Thomas (2017), Vallanti ve Gianfreda (2021), Cole ve Agiobenebo (2022)) ile uyumluluk arz etmektedir.

Gelişmiş ülke (Panel C) ve gelişmekte olan ülke (Panel D) örneklemlerinde, işgücüne katılım oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı) (LOGİKO) değişkeni ile istihdam arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelişmiş ülkelerde (Panel C)'de işgücüne katılım oranı (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı) (LOGİKO)'daki %1'lik bir artış 0.738, gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel D) 0.773 kadar istihdamı artırmaktadır. Buradan hareketle her iki paneli oluşturan gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemlerinde, işgücüne katılım oranının (15-64 yaş arası toplam nüfustaki payı) (LOGİKO) yüksek olması, çalışma yaşında olan kadın ve erkeklerin çalışma hayatına dâhil olma noktasında istekli olduklarını gösterir. Bir ülkede işgücüne katılma oranının yüksek olması, aynı zamanda o ülkede insan kaynağının etkin kullanılıp kullanılmadığının da bir göstergesidir (Yenilmez ve Kılıç, 2018: 56). Buna

¹⁵ İşgücü piyasası regülasyonları altı temel husus çerçevesinde şekillendirilmektedir. Bu altı alan şunlardır; a) işverenin işçi çıkarmasına yönelik getirilen kısıtlamalar, b) sabit süreli iş sözleşmelerinin yasal geçerliliği üzerine getirilen kısıtlamalar, c) geçici istihdam ajanslarının kullanımına getirilen kısıtlamalar, d) fazla çalışma esaslarının ve standart çalışma saatlerinin düzenlenmesi, e) hafta sonu çalışma, gece mesaisi üzerine getirilen kısıtlamalar ve f) işverenin yarı zamanlı işçi çalıştırması üzerine getirilen sınırlamalar yer almaktadır. İşgücü piyasası regülasyonları, işçiyi işverenden korumayı da amaçlamakta ve dört farklı şekil alabilmektedir: a) İşçinin özel haklarla donatılması; hükümetler, işgücü piyasasında ayrımcılığı yasaklayıp, işçiyi bazı temel haklarla donatırlar. Örneğin; doğum izni ve asgari ücret uygulaması gibi. b) İstihdam ilişkilerinin düzenlenmesi; çalışma saatlerinin azaltılması ya da artırılması, işten çıkarma maliyetlerinin artırılması ya da azaltılması, iş sözleşmelerince çeşitli sınırlılıkların getirilmesi gibi düzenlemelerle istihdam ilişkilerinin düzenlenmesi. c) Sendikalara bazı yetkilerin verilmesi; işverenlerin işçiler üzerindeki gücüne karşılık hükümetlerin işçi sendikalarına bazı yetkiler tanımına örnek olarak, işçileri toplu halde temsil etme hakkının verilmesi ya da işverenle yapılan görüşmelerde belirli sendika stratejilerinin korunması ve desteklenmesi verilebilir. d) Hükümetlerin bizzat sosyal sigorta hizmeti sağlaması; işsizliğe, yaşlılığa, malullüğe, hastalığa ilişkin sosyal sigorta hizmeti devlet tarafından sağlanabilir (Aykaç, 2010: 67-68). Ayrıca istihdamın korunmasına yönelik hem işe alma (örneğin dezavantajlı grupları kayıran kurallar, geçici veya belirli süreli sözleşmelerin kullanım koşulları, eğitim gereklilikleri) hem de işten çıkarma (örneğin işten çıkarma prosedürleri, zorunlu ön bildirim süreleri ve kıdem tazminatları, toplu işten çıkarmalar için özel gereklilikler ve kısa çalışma programları) ile ilgili düzenlemeleri de içermektedir (OECD, 1999: 50).

göre, her iki ülke örnekleminde işgücüne katılım oranı ile istihdam arasındaki pozitif ilişki, bireylerin aktif şekilde arz edildiğini göstermektedir.

Gelişmiş ülke (Panel C) ve gelişmekte olan ülke (Panel D) örneklemelerinde, işsizlik oranı (LOGİO) değişkeni ile istihdam arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel C)'de işsizlik oranı (LOGİO)'daki %1'lik bir azalış 0.095, gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel D) 0.040 kadar istihdamı artırmaktadır. Her iki paneli oluşturan gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemelerinde, işsizlik oranı (LOGİO) katsayı değerinin negatif olması istihdam ile ters yönlü bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. İşsizlik ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomik piyasa istikrarları hakkında önemli bir göstergedir. Bu nedenle birçok ülke yönetimi işsizlik oranlarını mümkün olan en alt seviyelere çekebilmek için çeşitli politikalar geliştirmektedir (Acar ve Yabanova, 2017: 86). Ülkeler geliştirdikleri politikalar ile işsizlik oranlarının düşürülmesini hedeflerken, yeni iş imkanları oluşturarak bireylerin istihdama katılmalarını amaçlamaktadır.

Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel D)'de gayri safi sabit sermaye oluşumu (LOGGSS) değişkeni ile istihdam arasında %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gayri safi sabit sermaye oluşumundaki %1'lik bir artış 0.050 kadar istihdamı artırmaktadır. Gayri safi sabit sermaye oluşumunun (LOGGSS) katsayı değerinin gelişmekte olan ülkeler (Panel D) örnekleminde pozitif olması, bu ülkelerde yatırımların teşvik edilmesi ile üretim miktarındaki artış, yeni iş olanakları sağlamakta yani istihdamın artırılmasına imkan sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında oluşturulan modelde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke örneklemelerinde hem ticari açıklık (LOGTA) hem de eğitime yönelik kamu harcamaları (LOGEH) ile istihdam arasında istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmuştur.

1.4.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Doğrudan yabancı sermaye ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında Panel E'de "gelişmiş ülkeler"¹⁶, Panel F'de "gelişmekte olan ülkelere"¹⁷,

¹⁶ Doğrudan yabancı sermaye ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel E'de yer alan gelişmiş ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, Letonya, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Yunanistan.

¹⁷ Modelde Panel F örnekleminde yer alan gelişmekte olan ülkeler: Belize, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Fas, Filipinler, Fiji, Gana, Kamerun, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Pakistan, Rusya, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Zambia.

yer verilmiştir. Araştırmada yer alan modelin bağımlı değişkeni¹⁸ doğrudan yabancı yatırımları net girişleri (DYY), bağımsız değişkenler sırasıyla kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR), enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%) (TÜFE), kişi başına GSYİH (LOGKBGSYH), reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE) ve toplam rezervler (LOGTR)'dir. Değişkenlerden kişi başı GSYİH, reel efektif döviz kuru ve toplam rezervler logaritmik değeri alınarak analiz edilmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilen model belirleme testleri ile tahmin sonuçları Tablo 12 ve Tablo 13'te görülmektedir.

Tablo 12. Model 3: Model Belirleme Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel E)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	10.77 0.000*	252.38 0.000*	-
Birim Etki	16.35 0.000*	242.46 0.000*	956.23 0.000*
Zaman Etki	1.48 0.077	1.28 0.128	1.50 0.110
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	27.39 0.000*	428.59 0.000*	-
Birim Etki	49.61 0.000*	428.59 0.000*	1816.49 0.000*
Zaman Etki	0.27 0.999	0.00 1.000	0.00 1.000

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

¹⁸ Literatürde doğrudan yabancı sermaye girişlerinin bağımlı değişken olarak ele alındığı modellerde bağımsız değişken olarak; gayri safi yurtiçi hasıla, sermaye stoku, ticari açıklik, tüketici fiyat endeksi yıllık değişimi (%), 15-64 yaş arası nüfus, reel efektif döviz kuru ve toplam rezervler yer almaktadır. Bu modelde; enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%), kişi başına GSYİH, reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) ve toplam rezervler bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir.

Tablo 12’de gelişmiş ülkeler (Panel E) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel F) için oluşturulan modelde ön testler her iki ülke grubu için de benzer sonuçlar içermiştir. Buna göre; klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan F testi sonucunda klasik modelin geçerli olmadığını; Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) testleri sonuçlarına göre, modelde birim etkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 13. Model 3: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel E)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	9.49	0.090	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	18.747	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	16.685	0.000*		
	W10	17.978	0.000*		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	1.165	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	1.269	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	10.361	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	Friedman Testi	83.967	0.000*		
	Frees Testi	1.660	0.153		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.47			
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	18.02	0.002*	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Red
Değişen Varyans Testi	Wald	41779.49	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.430	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	0.655	-		

Tablo 13. (Devam) Model 3: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	20.740	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	Friedman Testi	121.702	0.000*		
	Frees Testi	8.416	0.178		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.51			

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.
 -Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için temel alınan eşik değer 2'dir.
 -Çoklu Doğrusal Bağlantı testi için temel alınan eşik değer 5'tir.

Tablo 13'te gelişmiş ülkeler (Panel E) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel F) için oluşturulan modelde Hausman testi, değişen varyans otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu doğrusal bağlantı testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Hausman testi sonuçlarına göre, Panel E'de tesadüfi etkiler modelinin sabit etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu vermiştir. Panel F'de ise sabit etkiler modelinin tesadüfi etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu elde edilmiştir. Panel E'de tesadüfi etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Levene, Brown ve Forsythe Testi uygulanmıştır. Modelde yapılan Levene, Brown ve Forsythe Testi sonuçlarına göre, H₀ hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Panel F'de sabit etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Değiştirilmiş Wald Testi uygulanmıştır. Modelde yapılan Değiştirilmiş Wald testi sonuçlarına göre, H₀ hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki panelde otokorelasyonun varlığını belirlemek amacıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu'nun 'Yerel En İyi Değişmez' testi uygulanmıştır. LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden küçük olduğu için otokorelasyon problemi mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyütme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Vif değeri eşik değerinden küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilemez. Son olarak modelde yatay kesit bağımlılığı Pesaran-CD, Friedman ve Frees testleri ile analiz edilmiştir. Pesaran-CD ve Friedman test sonuçlarına göre H₀ reddedilmiş ve modelde yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Modelde eğitim parametrelerinin birimlere göre homojenliğini sınamak için Pesaran ve Yamagata (2008) testi kullanılmıştır. Her iki panel için Pesaran ve Yamagata (2008) testine ait bulgular Tablo 14’te gösterilmektedir.

Tablo 14. Model 3: Homojenlik Test Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler (Panel E)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	1.958	0.050***	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	2.372	0.018*		
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	-0.117	0.907	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Kabul
Delta Tilde adj.	-0.143	0.887		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 14’te homojenlik testine göre, modeli oluşturan gelişmiş ülkelerde (Panel E) H₀ hipotezi reddedilmiş ve eğim katsayılarının heterojen yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde (Panel F) için H₀ hipotezi kabul edilmiş ve eğim katsayılarının homojen yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı modelde gelişmiş ülkeler (Panel E)’de değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemleri bulunduğu için sapmalara karşı etkin tahmin yöntemlerinden olan Driscoll-Kraay (DK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel F)’nin yatay kesit bağımlılığının varlığı ve modelin homojen özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle homojen panellerde Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) yöntemi tercih edilmiştir. Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) ve Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) sonuçlarına Tablo 15’te yer verilmiştir.

Tablo 15. Model 3: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) ve Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) Yöntemi Test Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler (Panel E) (DK)		Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F) (POLS)	
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
KERR	8.80e+09	0.106	-4.07e+09	0.089***
TÜFE	1.08e+09	0.014**	-7.76e+08	0.007*
LOGKBGSYH	1.57e+10	0.186	-5.97e+08	0.801
LOGREDKE	6.66e+09	0.773	1.43e+09	0.782
LOGTR	-1.24e+09	0.830	1.22e+10	0.000*
SABİT	-1.96e+11	0.235	-2.33e+11	0.000*
Wald chi2 = 16.16		Wald Chi2 = 63.91		
p = 0.006*		p = 0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 15'te yer alan gelişmiş ülkeler (Panel E) için Driscoll-Kraay dirençli tahmincisiinden elde edilen bulgulara baktığımızda, modelin anlamlılığını gösteren Wald testi (16.16) ve olasılık değeri (0.006) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler (Panel F) için POLS tahmin sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını sınamak için gerçekleştirilen Wald testi (63.91) ve olasılık değeri (0.000) modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Analizde elde edilen sonuçlara göre, modelde yer alan gelişmiş ülke örnekleminde (Panel E) doğrudan yabancı sermaye ile kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F) ise, doğrudan yabancı sermaye ile kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayı değeri negatif katsayılı ve anlamlı olduğu anlaşılmaktadır (-4.07). Kullanılan regülasyon indeksinde artışlar olması ekonomik regülasyonların azalmasına, azalışlar ise ekonomik regülasyonların artmasına işaret ettiğinden *“ekonomik regülasyonların yoğunluğundaki artışlar gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermayeyi olumlu etkileyeceğini”* ifade edebiliriz. Elde edilen bu bulgu literatürdeki farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Rammal ve Zurbrugg (2006) Munemo (2014) ve Contractor, vd. (2020)) ile benzer sonuçlar içermektedir. Bu sonuca göre, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışlar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerde daha fazla regülasyon yani piyasanın işleyişine yapılan müdahalelerdeki artışlar doğrudan yabancı sermayenin bu

ülkelere yaptığı yatırımı arttırmaktadır¹⁹. Gelişmekte olan ülkelerin, üretici ve tüketici birimlerinin çıkarlarını gözetken ve piyasada istikrarı sağlamaya yönelik regülasyon politikaları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının arttırılmasına olanak tanıyacaktır.

Gelişmiş ülkelerde ise ekonomik regülasyon ile doğrudan yabancı sermaye arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yapılan analize göre bu ülkelerde doğrudan yabancı sermayeyi etkileyen unsurlar arasında ekonomik regülasyonların olmamasının nedenleri olarak; piyasa yapıları, alt yapı olanaklarının nispeten yeterliliği, üretim seçeneklerinin çeşitliliği, sektörel anlamda rekabet üstünlüğü gibi unsurlar yer almaktadır. Dolayısıyla piyasaya müdahaleler yabancı sermayeyi gelişmiş ülkelere çeken önemli araçlar olmaktan uzaktır diyebiliriz.

Modelimizde gelişmiş ülke örnekleminde (Panel E) enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%) (TÜFE) değişkeni ile doğrudan yabancı sermaye arasında %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F)'de ise enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%) (TÜFE) değişkeni ile doğrudan yabancı sermaye arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel E) enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%) (TÜFE)'deki artış doğrudan yabancı sermayeyi (1.08) artırırken, gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F)'de (-7.76) azaltmaktadır. Gelişmiş ülkeler enflasyon problemini gelişmekte olan ülkelere göre, nispeten sabit hale getirerek çözümlemeye başarmışlardır (Çelik ve Erkişi, 2022: 54). Bu ülkelerde enflasyonun nispeten düşük seviyelerde olması, ekonominin istikrarlı bir seyir izlediği izlenimini vermekte ve bu durum doğrudan yabancı sermayenin yatırım kararlarını olumlu etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise; ekonomik yapının önemli sorunların biri enflasyondur. Enflasyon, ülke ekonomisinde belirsizliklerin yaşanmasına neden olurken yabancı yatırımcının yatırım riskini arttırmaktadır. Yabancı yatırımcı için yatırım tercihinde ekonomik istikrarın önemli olduğunu söyleyebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye güvenli ve istikrarlı bir piyasada

¹⁹ Gelişmekte olan ülkelere iç tasarruf yetersizliği, nüfusun yüksekliği, sermaye birikiminin az olması ve teknolojik yetersizlik gibi durumlar söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye döviz açığını giderdiği, vergi gelirinde ve yatırımlarda artışa neden olmasının yanı sıra teknolojik bilginin transferini kolaylaştırmakta ve yerel pazarda rekabeti arttırarak yeni iş fırsatlarına imkan sağlamaktadır (Tütüncü ve Tekin, 2021: 271). Doğrudan yabancı sermayeyi yatırım tercihinde etkili olan politikalar; pazarın büyüklüğü, ticaret yapısı ve açıklık, teşvik tedbirleri, etkin idari prosedürler ve kurallar (minimum bürokrasi), uygun işgücü ve ücret politikası, özelleştirme politikası, istikrar (ekonomik ve siyasi), vergileme politikası, ekonomik entegrasyonlara üyelik, dünya ticaret sistemine entegrasyon ve rekabet politikası bulunmaktadır (Bilgin, 2004: 252). Yabancı yatırımları çekmek isteyen gelişmekte olan ülkeler bu konuda regülasyon uygulamalarına başvurmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermaye girişlerini teşvik etmek amacıyla; ticaretin serbestleşmesine yönelik önlemler, çeşitli teşvik paketleri, doğrudan yabancı sermayeye yönelik yatırım indirimi, vergi tatili, bedava arsa tahsisi, vergi indirimi verilmesi gibi çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır (Bal ve Göz, 2010: 451).

yatırım yapmak isteyeceğinden enflasyon oranındaki artışlar yatırım kararlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F), toplam rezervler (LOGTR) değişkeni ile doğrudan yabancı sermaye arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelişmekte olan ülke örnekleminde toplam rezervler (LOGTR)'deki %1'lik bir artış doğrudan yabancı sermayeyi 1.22 kadar artırmaktadır. Toplam rezervler, ülkelerin ödemeler dengesi açıklarının kapatılmasında önemli rol oynamaktadır. Ülkelerin toplam rezervleri ne kadar fazla ise doğrudan yabancı sermayeyi çekme oranı o kadar yüksek olmaktadır.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel E)'de kişi başına GSYİH (LOGKBGSYH), reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE) ve toplam rezervler (LOGTR) ile doğrudan yabancı sermaye arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F)'te ise, kişi başına GSYİH (LOGKBGSYH) ve reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE) ile doğrudan yabancı sermaye arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

1.4.2.4. İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

İhracat ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında Panel G'da “gelişmiş ülkeler²⁰”, Panel H'de “gelişmekte olan ülkelere²¹” yer verilmiştir. Araştırmada yer alan modelin bağımlı değişkeni mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin Yüzdesi) (LOGİHR), bağımsız değişkenler sırasıyla kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR), ihracat hacim endeksi (2015=100) (LOGİHE), ticari açıklık (LOGTA), GSYİH büyümesi (Yıllık %) (GSYHB), doğrudan yabancı yatırımları net girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi) (DYYGSYH) ve reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE)'dir²². Değişkenlerden mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin

²⁰ İhracat ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel G örnekleminde yer alan gelişmiş ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsraill, İsveç, İsviçre, İzlanda, Japonya, Kanada, Letonya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Yunanistan.

²¹ Modelde Panel H örnekleminde yer alan gelişmekte olan ülkeler: Belize, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Cezayir, Çin, Fas, Fildişi Sahili, Filipinler, Fiji, Gana, Güney Afrika, Kamerun, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika, Nijerya, Nikaragua, Pakistan, Rusya, Togo, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Zambia.

²² Literatürde mal ve hizmet ihracatının bağımlı değişken olarak ele alındığı modellerde bağımsız değişken olarak; ihracat hacim endeksi, ticari açıklık, GSYİH, doğrudan yabancı yatırımları net girişleri, nüfus, döviz kuru oynaklığı, istihdam ve reel efektif döviz kuru endeksi yer almaktadır. Bu modelde; ihracat hacim endeksi, ticari açıklık, GSYİH büyümesi, doğrudan yabancı yatırımları net girişleri ve reel efektif döviz kuru endeksi bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir.

Yüzdesi), ihracat hacim endeksi (2015=100) ve reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) logaritmik değeri alınarak analiz edilmiştir.

İhracat ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilen model belirleme testleri ile tahmin sonuçları Tablo 16 ve Tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 16. Model 4: Model Belirleme Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel G)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	16.54 0.000*	404.82 0.000*	-
Birim Etki	24.86 0.000*	397.34 0.000*	1834.36 0.000*
Zaman Etki	0.96 0.512	0.00 1.000	0.00 1.000
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	23.53 0.000*	454.96 0.000*	-
Birim Etki	39.36 0.000*	450.62 0.000*	2157.77 0.000*
Zaman Etki	0.98 0.490	0.00 1.000	0.00 1.000

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 16’da gelişmiş ülkeler (Panel G) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel H) için oluşturulan modelde ön testler her iki ülke grubu için de benzer sonuçlar içermiştir. Buna göre; klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan F testi sonucu klasik modelin geçerli olmadığı; Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) testleri sonuçlarına göre, modelde birim etkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 17. Model 4: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel G)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	2.30	0.890	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	5.845	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	4.175	0.000*		
	W10	5.001	0.000*		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.671	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	1.089	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	4.394	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	Friedman Testi	46.523	0.036*		
	Frees Testi	7.005	0.188		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.08			
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	2.87	0.824	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	10.585	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	8.508	0.000*		
	W10	10.195	0.000*		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.577	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	0.712	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	2.704	0.006*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
	Friedman Testi	33.704	0.090***		
	Frees Testi	2.368	0.161		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.14			

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

-Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için temel alınan eşik değer 2'dir.

-Çoklu Doğrusal Bağlantı testi için temel alınan eşik değer 5'tir.

Tablo 17’de gelişmiş ülkeler (Panel G) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel H) için oluşturulan modelde Hausman Testi, değişen varyans otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu doğrusal bağlantı testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Hausman Testi sonuçlarına göre, tesadüfi etkiler modelinin sabit etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu vermiştir. Tesadüfi etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Levene, Brown ve Forsythe Testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, H_0 hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını belirlemek amacıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu’nun ‘Yerel En İyi Değişmez’ Testi uygulanmıştır. LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden küçük olduğu için otokorelasyon problemi mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyütme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Vif değeri eşik değerinden küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilemez. Son olarak modelde yatay kesit bağımlılığı Pesaran-CD, Friedman ve Frees testleri ile analiz edilmiştir. Pesaran-CD ve Friedman test sonuçlarına göre H_0 reddedilmiş ve modelde yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İhracat ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde eğim parametrelerinin birimlere göre homojenliğini sınamak için Pesaran ve Yamagata (2008) testi kullanılmıştır. Her iki panel için Pesaran ve Yamagata (2008) testine ait bulgular Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo 18. Model 4: Homojenlik Testi Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler (Panel G)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	13.258	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	16.654	0.000*		
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	10.417	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	13.065	0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 18’de homojenlik testine göre, modeli oluşturan gelişmiş ülkeler (Panel G) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel H) için eğim katsayılarının heterojen yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

İhracat ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı modelde gelişmiş ülkelerde (Panel G) ve gelişmekte olan ülkelerde (Panel H) değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemleri bulunduğu için sapmalara karşı etkin tahmin yöntemlerinden olan Driscoll-Kraay (DK) yöntemi ile tahmin gerçekleştirilmiştir. Driscoll- Kraay Tahminci (DK) sonuçlarına Tablo 19’da yer verilmiştir.

Tablo 19. Model 4: Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler (Panel G) (DK)		Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H) (DK)	
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
KERR	0.022	0.001*	-0.039	0.005*
LOGİHE	0.005	0.332	0.083	0.000*
LOGTA	1.083	0.000*	1.117	0.000*
GSYHB	-0.002	0.165	0.001	0.117
DYYGSYH	-0.000	0.065	-0.005	0.001*
LOGREDKE	0.013	0.705	0.013	0.053***
SABİT	-1.315	0.000*	-1.411	0.000*
Wald Chi2 = 40396.83 p = 0.000*		Wald Chi2 = 5610.00 p = 0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 19’da yer alan gelişmiş ülkeler (Panel G) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel H) için Driscoll-Kraay (DK) tahmincisi sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını sınamak için gerçekleştirilen Wald testi olasılık değerine göre modelin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir ($p < 0.01$).

Analizde elde edilen sonuçlara göre, modelde yer alan gelişmiş ülke örnekleminde (Panel G) ihracat ile kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) arasında ilişkinin pozitif katsayılı ve anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel H) ihracat ile kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) arasında ilişkinin negatif katsayılı ve anlamlı olduğu görülmektedir. Kullanılan regülasyon indeksinde artışlar olması ekonomik regülasyonların azalmasına, azalışlar ise ekonomik regülasyonların artmasına işaret ettiğinden, “*ekonomik regülasyonların yoğunluğundaki artışların gelişmiş ülkelerde ihracatı olumsuz,*

gelişmekte olan ülkelerde ise olumlu etkilediğini” ifade edebiliriz. Bu sonuca göre, gelişmiş ülkelerde ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışlar ihracatı olumsuz yönde etkilemekte ancak bu etki (0.022) ile oldukça düşük katsayıya sahiptir. Bu durumda gelişmiş ülke örnekleminde daha fazla regülasyon yani piyasanın işleyişine yapılan müdahalelerdeki artışlar ihracat hacminde azalışa neden olmaktadır. Daha fazla ekonomik özgürlük sağlayacak uygulamalar ihracatın olumlu ivme kazanmasını sağlayacaktır. Bu ülke örnekleminde mal ve hizmet ihracatı üzerine uygulanan devlet müdahalelerinin azaltılması ve ülkelerle ekonomik ilişkilerde ticaret serbestliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalar ihracatı olumlu etkileyecektir. Elde edilen bulgu ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışma (Selwaness ve Zaki (2019)) ile uyumluluk göstermektedir.

Diğer bulgu ise, gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışların ihracata olumlu etkisi olduğudur (-0.039), ancak bu etki de oldukça düşüktür. Buna göre, gelişmekte olan ülke örnekleminde daha fazla regülasyon yani piyasanın işleyişine yapılan müdahalelerdeki artışlar ihracat hacmini arttırmaktadır. Yani bu ülke örnekleminde ekonomik özgürlük seviyelerindeki azalışlar ihracatın artışını kolaylaştırmaktadır. Bu grup ülkelerde dünya ekonomileri ile entegrasyonu sağlamak için mal ve hizmet ihracatına yönelik devlet müdahaleleri, piyasaların ihracat potansiyellerinin daha çeşitli ve hacim olarak daha fazla olmasına imkan sağlamaktadır. Elde edilen bu bulgu literatürdeki farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Iwanow ve Kirkpatrick (2009), Barone ve Cingano (2011) ve Voitseshyn ve Shevchuk (2021)) ile uyumludur.

Gelişmekte olan ülke (Panel H) örnekleminde; ihracat hacim endeksi (2015=100) ile ihracat arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, ihracat hacim endeksindeki (2015=100) %1 birimlik artış ihracatı 0.083 kadar artırmaktadır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde ihracat hacim endeksindeki artışlar, ülkelerin ihraç edilen toplam miktardaki artışı da göstermektedir. Yani gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat payındaki artışlar ile ihracat hacim endeksindeki değerleri doğru orantılı etkileyecektir.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel G) ve gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel H) örneklemlerinde ticari açıklık (LOGTA) ile ihracat arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Buna göre, ticari açıklık (LOGTA)’daki %1 birimlik artış gelişmiş ülke örnekleminde (Panel G) ihracatı 1.083, gelişmekte olan ülke

örnekleminde (Panel H)'da ihracatı 1.117 kadar artırmaktadır. Buna göre, her iki ülke örnekleminde ihracat ve ithalat oranlarındaki artışı ifade eden ticari açıklık, dış ekonomiler ile mal ve hizmetlerin serbestçe dolaşımını kolaylaştırarak ülkelerin ihracat hacminde artışı da beraberinde getirdiğini göstermektedir.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel G) örnekleminde doğrudan yabancı yatırımları net girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi) (DYYGSYH) ile ihracat arasında ilişki gözlenmezken, gelişmekte olan ülke (Panel H) örnekleminde ise, bu ilişki %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Doğrudan yabancı yatırımları net girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi) %1 birimlik artış gelişmekte olan ülkelere (Panel H)'da (-0.005) azaltmaktadır. Buna göre, katsayı değerlerinin çok düşük olması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ülkenin mal ve hizmet ihracat hacmine neredeyse yok denecek kadar az etkisi olduğunu göstermiştir.

Gelişmekte olan ülke (Panel H) örnekleminde; reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE) ile ihracat arasında %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE)'daki %1 birimlik artış gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel H) ihracatı 0.013 kadar artırmaktadır. Buna göre, reel efektif döviz kurunun yükselmesi, yerli paranın yabancı para karşısında reel değer kaybına uğradığını göstermektedir. Bu durumunda yerli mal ve hizmetlerin yabancı mal ve hizmetler cinsinden fiyatı ucuzlamakta ve ihracatta rekabet avantajı elde edilmektedir (Güler, 2021: 951). Gelişmekte olan ülke örnekleminde reel efektif döviz kuru endeksinin yükselmesi ile mal ve hizmet ihracat miktarında artış yaşandığını göstermektedir.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel G)'de ihracat hacim endeksi (2015=100) (LOGİHE), GSYİH büyümesi (Yıllık %) (GSYHB) ve reel efektif döviz kuru endeksi (2010=100) (LOGREDKE) değişkenleri ile ihracat arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel H)'da ise GSYİH büyümesi (Yıllık %) (GSYHB) değişkeni ile ihracat arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

1.4.2.5. Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi

Gelir Dağılımı ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında

Panel I’da ‘‘gelişmiş ülkeler²³’’, Panel İ’de ‘‘gelişmekte olan ülkelere²⁴’’ yer verilmiştir. Araştırmada yer alan modelin bağımlı değişkeni gini katsayısı (LOGGINI), bağımsız değişkenler sırasıyla kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR), insani gelişme endeksi (LOGİGE), işsizlik oranı (LOGİO), GSYİH büyümesi (yıllık %) (GSYHB), cari sağlık harcamaları (LOGSH)’dır²⁵. Değişkenlerden gini katsayısı, insani gelişme endeksi, işsizlik oranı ve sağlık harcamalarının logaritması alınarak analize dahil edilmiştir. Gelir dağılımı ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırılması amacıyla gerçekleştirilen model belirleme testleri ile tahmin sonuçlarına Tablo 20 ve Tablo 21’de yer verilmiştir.

Tablo 20. Model 5: Model Belirleme Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel I)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	91.9 0.000*	962.81 0.000*	-
Birim Etki	167.12 0.000*	962.81 0.000*	3202.70 0.000*
Zaman Etki	0.81 0.703	1-1e-13 1.000	0.00 1.000
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ)			
	F Testi	Olabilirlik Oranı Testi	Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi
	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri	Test İstatistikleri
Birim ve Zaman Etki	124.29 0.000*	759.51 0.000*	-
Birim Etki	207.46 0.000*	718.45 0.000*	2493.16 0.000*
Zaman Etki	0.86 0.636	0.00 1.000	0.00 1.000

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

²³ Gelir Dağılımı ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde Panel I örnekleminde yer alan gelişmiş ülkeler: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsraıl, İsveç, İtalya, Kanada, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Yunanistan.

²⁴ Modelde Panel İ örnekleminde yer alan gelişmekte olan ülkeler: Belarus, Bolivya, Brezilya, El Salvador, Endonezya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Kolombiya, Kosta Rika, Moldova, Paraguay, Peru, Rusya, Türkiye, Tayland, Ukrayna.

²⁵ Literatürde gini katsayısının bağımlı değişken olarak ele alındığı modellerde bağımsız değişken olarak; istihdama katılma oranı, işsizlik oranı, yatırım, GSYH, insani gelişme endeksi, sağlık harcamaları, doğum, kentleşme yer almaktadır. Bu modelde; işsizlik oranı, GSYH, insani gelişme endeksi ve sağlık harcamaları bağımsız değişken olarak tercih edilmiştir.

Tablo 20’de gelişmiş ülkeler (Panel I) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel İ) için oluşturulan modelde ön testler her iki ülke grubu için de benzer sonuçlar içermiştir. Buna göre; klasik modelin geçerliliğini sınamak için yapılan F testi sonucu klasik modelin geçerli olmadığı; Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), olabilirlik oranı (LR) testleri sonuçlarına göre, modelde birim etkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 21. Model 5: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel I)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	1.51	0.912	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	3.541	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	2.794	0.000*		
	W10	3.501	0.000*		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.709	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	0.978	-		
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran Testi	-0.672	0.501	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Kabul
	FriedmanTesti	14.637	0.949		
	Frees Testi	3.399	0.226		
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.45			
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Hausman Testi	-	0.83	0.975	H ₀ : Tesadüfi etkiler tutarlıdır.	Kabul
Değişen Varyans Testi	W0	11.607	0.000*	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Red
	W50	9.203	0.000*		
	W10	10.951	0.000*		
Otokorelasyon	Durbin-Watson	0.408	-	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Red
	Baltagi-Wu LBI	0.616	-		

Tablo 21. (Devam) Model 5: Varsayımdan Sapmaların Sınama Testleri

Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ)					
	Sınama Testleri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Boş Hipotez	Karar
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	LM Testi	625.410	0.000*	H ₀ : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.	Red
Çoklu Doğrusal Bağlantı	Vif	1.18			

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.
 -Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için temel alınan eşik değer 2'dir.
 -Çoklu Doğrusal Bağlantı testi için temel alınan eşik değer 5'tir.

Tablo 21'de gelişmiş ülkeler (Panel I) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel İ) için oluşturulan modelde Hausman Testi, değişen varyans, otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu doğrusal bağlantı testlerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Hausman Testi sonuçlarına göre, tesadüfi etkiler modelinin sabit etkiler modeline karşı tutarlı olduğu sonucunu vermiştir. Tesadüfi etkiler modelinde değişen varyans sorununun olup olmadığını test etmek amacıyla, Levene, Brown ve Forsythe Testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, H₀ hipotezi reddedilmiş, modelde değişen varyans problemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otokorelasyonun varlığını belirlemek amacıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson ve Baltagi-Wu'nun 'Yerel En İyi Değişmez' Testi uygulanmıştır. LBI test istatistiklerine göre, elde edilen istatistik değerleri eşik değerinden küçük olduğu için otokorelasyon problemi mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bağımsız değişkenler arasında korelasyonun varlığının sınanması için varyans büyüme faktörü (VIF) kullanılmıştır. Vif değeri eşik değerinden küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilemez. Son olarak modelde Panel I'da yatay kesit bağımlılığı Pesaran-CD, Friedman ve Frees Testleri ile analiz edilmiştir. Pesaran-CD ve Friedman Test sonuçlarına göre H₀ reddedilmiş ve modelde yatay kesit bağımlılığının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Panel İ'de ülke sayısının 17 adet ve zamanın 2000-2021 yılları arasında olması nedeniyle yatay kesit bağımlılığını sınamak için Breusch-Pagan (1980) LM testi kullanılmıştır (T>N). Breusch-Pagan (1980) LM Testi sonucuna göre, H₀ hipotezi reddedilmiş, modelde yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlenmiştir.

Gelir dağılımı ve ekonomik regülasyon ilişkisi için kurulan modelde eğitim parametrelerinin birimlere göre homojen olup olmadığının tespiti amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) testi ile panelin homojenliği test edilmiştir. Her iki panel için Pesaran ve Yamagata (2008) testine ait bulgular Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 22. Model 5: Homojenlik Testi Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler (Panel I)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	9.610	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	12.174	0.000*		
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ)				
	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Hipotez	Karar
Delta Tilde	8.219	0.000*	H ₀ : Eğim katsayısı homojendir.	Red
Delta Tilde adj.	10.202	0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 22’de homojenlik testine göre, modeli oluşturan gelişmiş ülkeler (Panel I) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel İ) için eğim katsayılarının heterojen yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada analiz kısmında yapılan ön testler neticesinde gelir dağılımı ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı model kapsamında gelişmiş ülkeler (Panel I)’da yatay kesit bağımlılığının varlığının olmadığı ve heterojen özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda heterojenliğin olduğu birimler arası korelasyonların olmadığını dikkate alan Pesaran ve Smith (1995) tarafından geliştirilen Ortalama Grup Tahmincisi (MG) uygulanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler (Panel İ)’de değişen varyans, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı problemleri bulunduğu için sapmalara karşı etkin tahmin yöntemlerinden Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) kullanılmıştır. Ortalama Grup Tahmincisi (MG) ve Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) sonuçlarına Tablo 23’te yer verilmiştir.

Tablo 23. Model 5: Ortalama Grup Tahmincisi (MG) ve Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) Sonuçları

	Gelişmiş Ülkeler (Panel I) (MG)		Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ) (DK)	
Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
KERR	-0.022	0.075***	-0.015	0.149
LOGİGE	-0.230	0.024**	0.070	0.636
LOGİO	0.048	0.001*	0.080	0.003*
GSYHB	0.003	0.080***	0.005	0.000*
LOGSH	-0.017	0.851	-0.025	0.648
SABİT	-1.248	0.000*	3.647	0.000*
Wald Chi2 = 19.88 p = 0.001*		Wald Chi2 = 118.48 p = 0.000*		

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Tablo 23'te yer alan gelişmiş ülkeler (Panel I) için Ortalama Grup Tahmincisi (MG) ve gelişmekte olan ülkeler (Panel İ) için Driscoll-Kraay Tahmincisi (DK) tahmin sonuçlarına göre, modelin genel anlamlılığını sınamak için gerçekleştirilen Wald testi olasılık değerine göre modelin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir ($p < 0.01$).

Analizde elde edilen sonuçlara göre, modelde yer alan gelişmiş ülke örnekleminde (Panel I) kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının negatif değerli ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel İ) kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi (KERR) katsayısının negatif değerli ancak anlamsız olduğu belirlenmiştir (-0.015). Kullanılan regülasyon indeksinde artışlar olması ekonomik regülasyonların azalmasına, azalışlar ise ekonomik regülasyonların artmasına işaret ettiğinden elde edilen sonuca göre, “*ekonomik regülasyonlardaki yoğun uygulamaların gelişmiş ülke örnekleminde gelir dağılımı²⁶ üzerinde olumsuz*” etkileri olduğunu göstermektedir. Ancak bu etki Panel I'da (-0.022) oldukça zayıf olduğunu belirtmek gereklidir. Elde edilen bu bulgu literatürdeki farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Calderón vd. (2004), Delis, Hasan ve Kazakis (2014), McLaughlin ve Stanley (2016), Graafland ve Lous (2018), Chambers ve O'Reilly (2019)) ile benzerlik arz etmektedir. Bu sonuç, gelişmiş ülkelerde ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışların gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

²⁶ Kullanılan Gini katsayısında değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitlik artmakta, 1'e doğru yaklaştıkça gelir dağılımında eşitlik azalmaktadır.

Bu durumda gelişmiş ülke örnekleminde daha fazla regülasyon yani piyasanın işleyişine yapılan müdahalelerdeki artışlar gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır.

Serbest piyasa ekonomisinde ülkeler gelir dağılımında adaleti sağlayabilmek amacıyla kamu kesimince çeşitli düzenlemeler ve faaliyetlerde bulunarak ekonomiye müdahale etmektedir. Devletin gelir dağılımında adaleti sağlamak amacıyla piyasaya müdahale araçlarının başında vergiler gelmektedir. Bunun dışında sübvansiyonlar ve sosyal transferler yer almaktadır. Devletler bazen ekonomik düzenleme yaparak belirlediği hedeflere ulaşırken, sosyal hedeflerden uzaklaşmak durumunda kalabilir. Her ne kadar vergiler mali amacının yanında hedeflenen ekonomik ve sosyal politikaların gerçekleştirilmesinde önemli bir araç kullanılsa da bazen belirlenen amaçlara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Her ne kadar gelişmiş ülkelerin vergi yapılarının gelir ve servet vergilerinde artan oranlılık ilkesine dayalı olması ile bu ülkelerde sosyal amacın öncelikli olarak benimsendiği izlenimini verse de, ekonomik regülasyonların gelir dağılımı üzerindeki etkisi dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir (Pehlivan, 2009: 32-38; Öztürk, 2020: 353-366, Tokathoğlu ve Selen, 2021: 450-464).

Gelişmekte olan ülkelerde ise yapılan analize göre, ekonomik regülasyon ile gelir dağılımı arasında doğrudan bir ilişki belirlenememiştir. Gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için gerekli olan kaynakların belirlenerek oluşturulması ve bu çerçevede regülasyonların yapılması önem arz etmektedir. Ancak bu ülke örnekleminde gerekli kurumsal ve yasal düzenlemelerin yetersiz kalması etkili bir regülasyonun uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel I); insani gelişme endeksi²⁷ (LOGİGE) ile gelir dağılımı arasında %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İnsani gelişme endeksi (LOGİGE)'deki %1'lik bir artış gelişmiş ülkelerde gelir dağılımında adaleti 0.23 artırmaktadır. Modelde gelişmiş ülke (Panel I) örnekleminde insani gelişme endeksi ile gini katsayısı arasındaki negatif ilişki; bu ülkelerde insani gelişme endeksindeki artışların gelir dağılımında adaleti sağlamada olumlu etkili olduğunu göstermektedir.

Gelişmiş ülkeler (Panel I) ve gelişmekte olan ülkelere (Panel İ) örneklemlerinde, işsizlik oranı (LOGİO) gelir dağılımı arasında %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşsizlik oranındaki (LOGİO) %1'lik bir artış gelişmiş ülke örnekleminde

²⁷ İnsani Gelişme Endeksi 0 ile 1 arasında değer almakta ve 0'a yaklaştıkça yaşam standardının düştüğünü, 1'e doğru yaklaştıkça yaşam standardının arttığını göstermektedir.

(Panel I) gini katsayısını arttırmakta (0.048), bu durum gelişmekte olan ülke örnekleminde de (Panel İ) aynı yönde gerçekleşmiştir (0.080). Ülkelerde işsizlik oranındaki artışlar, üretim ve tüketim dengesinin bozulmasına, yatırımların azalmasına yol açarak yoksulluğu derinleştirmekte ve gelir dağılımını daha da bozmaktadır (Oktay, 2019: 19). Gelir eşitsizliğinin azaltılması için bireylerin istihdam edilebilmeleri ve istihdamı teşvik edecek düzenleme ve uygulamaların her iki ülke örnekleminde etkin bir biçimde yerine getirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Gelişmiş ülkeler (Panel I) örnekleminde, GSYİH büyümesi (yıllık %) (GSYHB) değişkeni ile gelir dağılımı arasında %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel İ) ise %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. GSYİH büyümesi (yıllık %) (GSYHB)'deki %1'lik bir artış gelişmiş ülkelerde gelir dağılımını 0.003, gelişmekte olan ülkelerde 0.005 kadar artırmaktadır. Her iki ülke örnekleminde GSYİH'da meydana gelen artışların gelir dağılımını olumlu etkilediği dolayısıyla da bireylerin refah seviyelerinin yükselmesine katkı sağladığını göstermektedir.

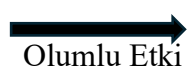
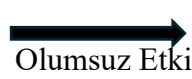
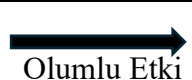
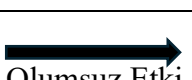
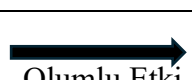
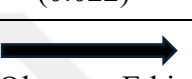
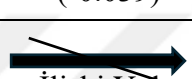
Çalışma kapsamında oluşturulan modelde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde cari sağlık harcamaları (LOGSH) ile gelir dağılımı arasında bir ilişki bulunamamıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Devletin ekonomik, sosyal ve idari süreçlere müdahale araçlarından biri regülasyonlardır. Regülasyonlar, devletin piyasa mekanizmasında ortaya çıkan problemlerin çözümü noktasında uyguladığı kurallar ve yaptırımlar olarak ifade edilmektedir. Ekonomik regülasyonlara başvurulmasında temel gerekçe olarak piyasa mekanizmasında ortaya çıkan aksaklıkların ortadan kaldırılması amacı, literatürde sıkça dile getirilmektedir. Regülasyonlar, ekonomide etkinliği ve verimliliği sağlama amacının yanı sıra piyasa sürecine ilişkin sınırların belirlenmesi ve düzenlenmesini de içermektedir. Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, piyasada rekabet ortamının oluşması ve piyasa sürecine işlerlik kazandırmak bakımından regülasyonlar gerekli görülmektedir.

Çalışmada ekonomik regülasyonların sosyoekonomik yapı ile ilişkisini incelemek için panel veri analizi uygulanmıştır. Ekonomik regülasyonlara ilişkin ampirik analiz beş model çerçevesinde yapılmıştır. Her bir modelde ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar göz önüne alınarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde gruplar oluşturulmuştur. Ülkelerin 2000-2021 dönemine ait yıllık verileri kullanılmıştır. Her bir modelde farklı değişkenler ve ülke örneklemeleri ile analizler yapılmıştır. Ekonomik regülasyon verisi olarak Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi kullanılmıştır. Kredi, Emek ve Reel Piyasa Regülasyonları Endeksi, 0 ile 10 arasına değer almaktadır. Endeks değerleri 0'a yaklaştıkça regülasyon uygulamalarının artış gösterdiğini, 10'a yaklaştıkça regülasyon uygulamalarının azaldığını göstermektedir. Geliştirilen modellerde literatürdeki çalışmalar incelenerek modellere çeşitli sosyal ve ekonomik göstergelere ait veriler dahil edilerek analizler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerde ön testlerdeki sonuçlara dikkat ederek tahminci belirlenmiştir. Dolayısıyla her bir model kendi içinde ayrı ayrı ön testlere tabi tutulmuş ve buna uygun tahminci tercih edilmiştir. Çalışmada yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara Tablo 24'te yer verilmiştir.

Tablo 24. Ekonomik Regülasyon ile Sosyoekonomik İlişki Analiz Sonuçları

Gelişmiş Ülkeler			Gelişmekte Olan Ülkeler		
Ekonomik Regülasyon		Ekonomik Büyüme (0.706)	Ekonomik Regülasyon		Ekonomik Büyüme (-0.780)
Ekonomik Regülasyon		İstihdam (-0.020)	Ekonomik Regülasyon		İstihdam (0.018)
Ekonomik Regülasyon		DYY (8.80)	Ekonomik Regülasyon		DYY (-4.07)
Ekonomik Regülasyon		İhracat (0.022)	Ekonomik Regülasyon		İhracat (-0.039)
Ekonomik Regülasyon		Gelir Dağılımı (-0.022)	Ekonomik Regülasyon		Gelir Dağılımı (-0.015)

Çalışmada ilk model ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon ilişkisidir. Analizler sonucunda, gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik büyüme ile ekonomik regülasyon arasında anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Gelişmekte olan ülke örneklemelerinde ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışlar ekonomik büyümeyi olumlu (katsayı -0.780) etkilemektedir. Bu sonuca göre, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik regülasyon uygulamalarının yoğunluğundaki artışlar ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir. Bu durumda gelişmekte olan ülke grubu için daha fazla regülasyon yani daha az ekonomik özgürlük, büyümeyi canlandırmaktadır. Bu ekonomilerde düzenleyici politikalar; firmaların davranışlarını değiştirmesi, yatırımlarını artırması ve yenilikçiliği teşvik etmesi ile ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Bu doğrultuda gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyon uygulamalarının kalitesinin ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ifade edilebilir. İş ortamını iyileştiren, piyasadaki endüstrilere has ve piyasa sürecinde işleyişi kolaylaştırmaya yönelik regülasyonlar gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı büyümesine yardımcı olabileceğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülke örnekleminde gerçekleştirilen regülasyonların çeşitli ekonomik sorunlara çözüm olabildiğini yani piyasa başarısızlıklarında alternatif çözüm olabildiğini ve ekonomik büyüme hedefine kısmen yaklaştığını söyleyebiliriz. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Levine (1999), De Serres vd. (2006), Jalilian vd. (2007), Jacobzone vd. (2010), Haidar (2012), Akisik (2013), Messaoud ve Teheni (2014),

Silberger ve Koeniger (2015), Divanbeigi ve Ramalho (2015), Dima ve Dima (2018), Ag  nor vd. (2018), Phil  mon, vd. (2020)) ile benzerlik arz etmektedir.

Bu modeldeki diğer bulgu ise, gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik büyüme ile ekonomik regülasyon arasında anlamlı bir ili  ski tespit edilememesidir. Bu   lke örnekleminde daha fazla   retim ve yatırım yapılmasına ra  gmen ekonomik düzenlemelerdeki de  ğişikliklerin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Buna göre, bu ülke grubunun ekonomik regülasyon uygulamalarından fayda sa  ğlayabilmesi için ba  ska sorunların ele alınmasını gerektirmektedir.

Ekonomik büyüme ve ekonomik regülasyon modeldeki de  ğişken olan gayri safi sabit sermaye olu  şumunun ülkelerin   retim kapasitesini belirlemesi ve i  şg  c  nde meydana gelen olumlu etkileri göz önüne alındığında ekonomik büyümeyi olumlu etkileri söz konusudur. Analiz bulgularına göre, gelişmiş ve geli  şmekte olan ülkelerde gayri safi sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen artı  şların ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin (gelişmiş ülkelerde katsayı 5.34 iken, geli  şmekte olan ülkelerde katsayı 1.66) oldu  ğunu göstermektedir. Buna göre her iki paneli olu  şturan gelişmiş ve geli  şmekte olan ülke örneklemlerinde ger  ekle  ştirilen yatırımların üretimi ve verimliliği artırması yoluyla ekonomik büyümenin ivme kazanmasına yardımcı oldu  ğunu ifade edebiliriz. Gayri safi sabit sermaye yatırımlarının, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yapabilmesi bu yatırımların artırılması ile ger  ekle  şebilmektedir.

Bir diğer bulgu, gelişmiş ve geli  şmekte olan ülkelerde devlet nihai tüketim harcamalarında meydana gelen artı  şların ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisinin (gelişmiş ülkelerde katsayı -17.132 iken, geli  şmekte olan ülkelerde katsayı -4.351) oldu  ğunu göstermektedir. Her iki paneli olu  şturan ülke örneklemlerinde kamunun büyüklüğü ve ekonomik sistemlerdeki farklılıklar uygulanacak politikaların farklılaşmasına neden olmaktadır. Ülkelerin kamu harcamalarını finanse etme biçimindeki farklılıklar ekonomik büyümenin yönünü etkileyecektir.

Geli  şmekte olan ülke örnekleminde ticari açıklık de  ğişkeni ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ili  ski bulunmu  ştur. Geli  şmekte olan ülke örnekleminde dı     nya ekonomileri ile ticaret serbestini sa  ğlayan, piyasada ihracat ve ithalat hacminde artı  şa olanak tanıyan politikaların ekonomik büyümenin hız kazanmasına katkı sa  ğladığı anlaşılmaktadır. Bu   lke örnekleminde politika yapıcılarının hedeflenen ekonomik büyümenin düzeylerini ger  ekle  ştirilebilmesi için ekonomik politikalarda ihracat ve ithalatın geli  ştirilmesine yönelik politikalara öncelik verdiği ortaya çıkmaktadır.

İkinci modelimiz istihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisi için yapılan analizde elde edilen bulgular, gelişmekte olan ülke örnekleminde piyasaya doğrudan müdahaleleri ifade eden kredi, emek ve reel piyasa regülasyonları endeksi yani ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışlar istihdamı olumsuz (0.018) etkilemektedir. Bu bulgu, gelişmekte olan ülke örnekleminde devletin piyasaya yönelik uyguladığı ekonomik regülasyonların işgücü talebi ve arzında azalışa neden olarak istihdamı negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Yani ekonomik özgürlük seviyelerindeki artışlar istihdam artışına katkı sağlayacaktır. Bu ülke örnekleminde piyasada uygulanan katı ekonomik regülasyonlar üretimi ve beraberinde istihdamı azaltabilmekte veya belirli grupları dezavantajlı hale getirebilmektedir. Ekonomik regülasyonların bilgi eksiklikleri, asimetrik pazarlık gücü ve işgücü piyasasındaki yetersiz risk yönetimi gibi piyasa aksaklıklarının çözümlenmesini sağlamamaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde regülasyonların firmaların yeni iş olanağı sağlama motivasyonunu düşürmekte ve istihdam seviyelerinin azalmasına neden olmaktadır. Nitekim elde edilen bulgu ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Kugler ve Pica (2003), Fox ve Oviedo (2013), Nataraj, vd. (2014), Betcherman (2015), Bailey ve Thomas (2017), Vallanti ve Gianfreda (2021), Cole ve Agiobenebo (2022)) ile uyumluluk göstermektedir. İş ortamının ve işgücü piyasasının iyileştirilmesine yönelik regülasyonlar, firmaların üretimlerini ve yatırımlarını artırmaları aracılığıyla yeni istihdam olanakları sağlayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal ve ekonomik yapıların özellikleri incelenerek işgücü piyasasında istihdamı artıracak ve işgücü piyasasının gelişimini destekleyecek yasal düzenlemelerin uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Ülkelerin izledikleri istihdam politikalarındaki iki önemli unsurdan biri işgücüne katılım oranı bir diğeri işsizlik oranıdır. Analiz sonuçlarına göre, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke örneklemlerinde işgücüne katılım oranı ile istihdam arasında pozitif bir etki (gelişmiş ülkelerde katsayı 0.73 iken, gelişmekte olan ülkelerde katsayı 0.77) olduğu belirlenmiştir. Emek piyasasının işleyişi hakkında bilgi veren işgücüne katılım oranının her iki ülke örnekleminde pozitif ve anlamlı olması emek faktörünün etkin bir biçimde arz edildiğinin bir göstergesidir.

Modeldeki işsizlik oranı ile istihdam arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemlerinde anlamlı ilişki (gelişmiş ülkelerde katsayı -0.09 iken, gelişmekte olan ülkelerde katsayı -0.04) tespit edilmiştir. Ülkelerde işsizlik oranında düşüşlerin

yaşanması istihdam edilen kişi sayısında artışı ifade etmektedir. Ülkelerin sosyal ve ekonomik refahta artışı sağlayabilmek için izledikleri istihdamı artırıcı politikalarla piyasaya müdahale etmesi işsizlik oranının düşürülmesinde önemli bir yer aldığını göstermektedir. Ülkeler istihdam artışını sağlayabilmek için uyguladıkları politikalar ile yeni iş imkanları oluşturarak işsizlik oranlarının hedeflenen seviyelere düşürülmesini sağlamaktadır.

İstihdam ve ekonomik regülasyon ilişkisinin araştırıldığı modelde bir diğer değişken gayri safi sabit sermaye oluşumu ile istihdam arasında gelişmekte olan ülke örnekleminde anlamlı (0.050) olarak tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin genelinde yaşanan istihdam sorunu yatırımların artması ile istenilen istihdam seviyelerine ulaşılmasına katkı sağladığını göstermektedir. Bu ülkelerde gayri safi sabit sermaye oluşumundaki artışların üretim kapasitesinde artışın yanında istihdamın artmasına olumlu etkileri olduğunu ifade edebiliriz.

Bir diğer modelin analiz sonucunda, gelişmekte olan ülkelere ekonomik regülasyonlardaki artışların doğrudan yabancı sermayeyi olumlu etkilediği belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik regülasyon uygulamalarındaki artışlar doğrudan yabancı sermayeyi olumlu (-4.07) etkilemektedir. Elde edilen bu bulgu literatürdeki farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Rammal ve Zurbrugg (2006), Munemo (2014) ve Contractor, vd. (2020)) ile benzer sonuçlar içermektedir. Doğrudan yabancı sermayenin yatırım yapma kararında ev sahibi ülkedeki piyasaya giriş ve çıkışı kolaylaştıran düzenlemelerin pozitif etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelere doğrudan yabancı sermayeyi çekebilmek için yatırımcılara yönelik uygulanan politikaların yanı sıra piyasaya giriş-çıkışı kolaylaştıran düzenlemelerin yabancı sermaye yatırımlarını artırdığını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik ve politik istikrar ortamının sağlanabilmesi için gerekli olan kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi yoluyla piyasada güven ortamının oluşturulması yabancı yatırımcıya cazip gelmektedir. Doğrudan yabancı sermayeye yönelik destekleyici programlar ile uygun yatırım ortamının sağlanması ile yatırımlar uzun dönemde devamlılık arz edecektir. Gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımlardaki artışlar sermaye birikiminin artmasına imkan sağlarken, ülkenin refah seviyesinin yükselmesi doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girişini artırmaktadır.

Gelişmiş ülkelere ise ekonomik regülasyon ile doğrudan yabancı sermaye arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının

gelişmiş ülkelere gelmesinde bu ülkelerdeki regülasyonlardan ziyade, ekonomik alt yapı olanakları, emek piyasasının mobilitesi ve piyasaların daha az kırılgan olması gibi etkenler daha ön plandadır.

Modelimizde gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemelerinde enflasyon ile doğrudan yabancı sermaye arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Gelişmiş ülke örnekleminde (Panel E) enflasyon tüketici fiyatları (yıllık%) (TÜFE)'deki artış doğrudan yabancı sermayeyi (1.08) artırırken, gelişmekte olan ülke örnekleminde (Panel F)'de (-7.76) azaltmaktadır. Buna göre, gelişmiş ülkeler enflasyonun nispeten düşük seviyelerde olması, ülke ekonomisinin istikrarlı bir seyir izlediği izlenimini vermekte ve bu durum doğrudan yabancı sermayenin yatırım kararlarını olumlu etkilediğini göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise; gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek enflasyon oranlarına sahip olmaları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını caydırdığını göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin enflasyonla mücadele politikaları geliştirmeleri ve enflasyon oranlarının mümkün olan en düşük seviyede olması doğrudan yabancı sermayenin ülkeye yatırım yapmasını kolaylaştıracaktır. Bu durumda, enflasyonun gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemelerinde doğrudan yabancı sermaye için önemli bir kriter olduğunu göstermektedir.

Ekonomik politikalar içerisinde önemli bir kalemdedir ihracattır. Çalışmada dördüncü modelde ihracat ile ekonomik regülasyon ilişkisi incelenmiştir. Modelde gelişmiş ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların ihracatı olumsuz (0.022) etkilediği belirlenmiştir. Elde edilen bulgu ampirik literatürde farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar Selwaness ve Zaki (2019) ile uyumluluk göstermektedir. Piyasaya giriş-çıkışı zorlaştıran, piyasadaki mal ve hizmetlere getirilen katı miktar kontrolleri firmaların üretimlerini sınırlandırmasına yol açmaktadır. Bu durum ise ihracatın yavaşlamasına neden olmaktadır. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde sermayenin ülkede kalmasını sağlamak, teknolojik gelişmeyi devam ettirmek, yabancı yatırımları ülkeye çekmek ve rekabet gücünü sürdürebilmek için uygulanan ekonomik regülasyonların ihracat hacminin azalmasına yol açtığı söylenebilir. Bu gruptaki ülkelerde ekonomik özgürlük seviyelerinin artışı sağlayacak, piyasa dostu kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin yapılması ve dış ticaret serbestisini geliştirecek regülasyonlar ile uzun dönemde ihracat hacminin olumlu yönde gelişmesi mümkün olabilecektir.

Modeldeki diğer bulgu gelişmekte olan ülke örnekleminde ekonomik regülasyonlardaki artışların ihracatı olumlu etkilemesidir (-0.039). Çalışmada elde edilen

bu bulgu literatürdeki Iwanow ve Kirkpatrick (2009), Barone ve Cingano (2011), Hasan, vd. (2021), Voitseshyn ve Shevchuk (2021) çalışmaları ile uyumluluk arz etmektedir. Bu grup ülkeler dünya ekonomileri ile entegrasyonu sağlayabilmek ve dış ticarete ihracat paylarını artırabilmek için regülasyon uygulamalarına başvurmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde üretimi teşvik etmek için firmaların piyasaya giriş-çıkışı kolaylaştıran ve dış ticarete üstün olduğu mal ve hizmet üretimine öncelik vererek rekabet avantajı sağlayan regülasyon uygulamalarına başvurması ihracatın gelişmesine katkı sağlayacaktır diyebiliriz.

Modelde ihracat hacim endeksi (2015=100) değişkeninin gelişmekte olan ülke örnekleminde mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin Yüzdesi) arasında anlamlı bir ilişki (0.083) olduğu belirlenmiştir. İhracat hacim endeksindeki artışlar, ülkelerin ihraç edilen toplam miktardaki artışı da göstermektedir. Yani hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat payındaki artışlar ile ihracat hacim endeksindeki değerleri doğru orantılı olarak etkilenmektedir.

Ticari açıklık değişkeni ile mal ve hizmet ihracatı bağımlı değişkeni arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleminde anlamlı bir ilişki (gelişmiş ülkelerde katsayı 1.083 iken, gelişmekte olan ülkelerde katsayı 1.117) belirlenmiştir. İhracattaki artışlar rekabeti ortaya çıkaracağından üretimde yeni teknoloji kullanımını sağlayacak ve bu durum ise ürün gelişimine katkı sağlayacaktır. Ülkelerin ticari açıklık oranındaki artışlar, ihracat ve ithalat hacmindeki artışı göstermekle birlikte döviz gelir ve giderlerindeki artışı da beraberinde getirecektir. Ülkelerin ticaret politikalarını belirlerken özellikle ihracat miktarında artışı sağlamaya yönelik ticaret politikalarını uygulamayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

Gelişmekte olan ülke örnekleminde doğrudan yabancı yatırımları net girişleri (GSYİH'nin Yüzdesi) ile ihracat arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımları net girişlerindeki (GSYİH'nin Yüzdesi) artış gelişmekte olan ülkelerde (-0.005) azaltmaktadır. Bu ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarında meydana gelen artışların ihracat üzerinde olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir. Buna göre, katsayı değerinin çok düşük olması doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ülkenin mal ve hizmet ihracat hacmine neredeyse yok denecek kadar az etkisi olduğu görülmektedir.

Son modelde gerçekleştirilen analiz sonucunda, gelişmiş ülke örnekleminde gelir dağılımı ve ekonomik regülasyon arasında anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Gelişmiş ülke örnekleminde, ekonomik regülasyonlarındaki yoğun uygulamalar gelir eşitsizliğini arttırmaktadır. Piyasa sisteminin işleyişinde yaşanan aksaklıklar ve sosyal devlet anlayışının gereği olarak politikaların gerçekleştirilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Ekonomik regülasyonların gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etki oluşturabilmesi, ülkenin özellikleri ve koşullarını dikkate alan, sosyal yapının iyi analiz edildiği regülasyonlara bağlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bu bulgu literatürdeki farklı dönemler ve ülkeler örnekleminde yapılan çalışmalar (Calderón vd. (2004), Delis, Hasan ve Kazakis (2014), McLaughlin ve Stanley (2016), Graafland ve Lous (2018) ve Chambers ve O'Reilly (2019)) ile uyumluluk arz etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik regülasyon ile gelir dağılımı arasında doğrudan bir ilişki belirlenememiştir. Gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için gerekli olan kaynakların belirlenerek oluşturulması ve bu çerçevede regülasyonların yapılması gerekliliğini göstermektedir. Aynı zamanda bu ülke örnekleminde kurumsal ve yasal düzenlemelerin yetersiz kalması gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için gerekli olan etkili bir regülasyonun uygulanmasını zorlaştırmaktadır.

Diğer değişkenleri incelediğimizde; insani gelişme endeksi değişkeninin gini katsayısı arasında gelişmiş ülke örnekleminde anlamlı bir ilişki (-0.23) tespit edilmiştir. İnsani gelişme endeksi, ülkeleri eğitim, sağlık ve yaşam standartları açısından değerlendiren bir endekstir. İnsani gelişme endeksinin yüksek olması, yaşam standartlarının gelişiminin iyi olduğunu göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin yüksek milli gelir seviyelerine sahip olması yani ekonomik büyümenin yüksek ve gelir eşitsizliğinin nispeten az olduğu ülkelerde kalkınma programlarında insani kalkınmaya öncelik verildiğini ifade edebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde insani gelişme endeksi ile gini katsayısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bireylerin eğitim, sağlık ve yaşam standartlarının nispeten düşük seviyelerde kalması ile açıklanabilir. Ülkelerin bu çerçevede sınırları içerisinde bölgesel insani gelişmişlik farklılıklarının nedenlerini belirlenmeli ve bu faktörlerin etkileşim içerisinde olduğu dikkate alınarak gerekli çalışmaların yürütülmesi önem taşımaktadır.

İşsizlik oranı değişkeni ile gini katsayısı arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örneklemlerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki (gelişmiş ülkelerde katsayı 0.04 iken, gelişmekte olan ülkelerde katsayı 0.11) belirlenmiştir. Çalışma çağındaki olan

bireylerin istihdama katılamaması ve kişilerin gelir elde edememesi gibi durumlar gelir dağılımında eşitsizliğin artışı tetiklemektedir. Ülkelerdeki işsizlik seviyesi, üretim ve tüketimdeki dengenin bozulmasının yanı sıra yoksulluk düzeyinde artışlara neden olmakta ve böylece gelir dağılımında eşitsizliğin artması ile sonuçlanabilmektedir.

Modelde gini katsayısı ile GSYİH büyümesi (yıllık %) arasında her iki ülke örnekleminde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Buna göre, ülkelerin GSYİH'daki artışların gini katsayısının düşmesi yani gelir dağılımında adaletin sağlanmasına katkı sağlamakta, bu durum ise bireylerin refah seviyelerinin yükseltmektedir.

Elde edilen sonuçlar, ekonomik regülasyonların piyasaların ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli düzenlemelerin hazırlanmasına ve uygulanmasına imkan sağladığı, ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapıları dikkate alındığında ekonomik regülasyonların sonuçlarının çeşitlendiğini göstermektedir. Bu etkiler gelişmiş ve gelişmekte ülkelerde gerçekleştirilen bazı modellerde farklılık arz etmektedir. Bu farklılık ülkelerin sosyoekonomik yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çalışmadaki modellerdeki sonuçlara göre; ekonomik regülasyonların gelişmekte olan ülke örneklerinde sosyoekonomik göstergeler üzerinde (ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermaye, ihracat) kısmen de olsa iyileştirmeye olanak tanıdığını ifade edebiliriz. Ancak gelişmiş ülkelerde ise ekonomik regülasyonlar ile sosyoekonomik göstergelerde (ekonomik büyüme, istihdam ve doğrudan yabancı sermaye) ağırlıklı olarak doğrudan bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Bu noktada ülkelerin çeşitli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmada ekonomik regülasyonların olası etkilerini tahmin etmeleri ve bu etkileri iyi analiz etmeleri önem arz etmektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar, belirli bir ülke için kesin politika çıkarımlarına izin vermemektedir. İyi bir düzenleyici politikanın kalite göstergeleri standart olmasına rağmen, her regülasyon uygulamasının her bir ülke için aynı etkiyi göstermesi mümkün olmamaktadır. Bir ülkenin uyguladığı regülasyonun olumlu sonuçlar vermesi diğer ülkeler için sosyoekonomik sonuçlarını iyileştireceği anlamına gelmemektedir. Politika yapıcılarının regülasyon politikası belirlerken, ülke özellikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak formüle edilmesi gerekir. Aynı zamanda idari ve mali politikaları, mevzuat ve iş idaresini, piyasadaki bilgiye erişimini iyileştirerek iş maliyetlerini ve riskini azaltmalıdır. Bu noktada, etkin bir regülasyon politikasının başarıya ulaşabilmesi, piyasa sürecini kolaylaştırması ve piyasada işlerliği artırmasına bağlıdır. Bu doğrultuda ülkelerin endüstriyel gelişmeleri takip etmesi, bu gelişmelerin veriler ile analiz edilmesi ve piyasa

sürecine etkilerinin belirlenmesi regülasyon politikalarının başarısını artıracaktır. Ayrıca regülasyonların sosyoekonomik hedefler doğrultusunda uygulanmasında sonuçlarının iyi analiz edilmesi toplumun refah düzeyinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Bu açıdan yapılan çalışma ile literatüre katkı sağlayacağı ümit edilmektedir. Ampirik literatür incelendiğinde ekonomik büyüme, istihdam, doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve gelir dağılımının ekonomik regülasyonlar ile ilişkisinin araştırıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak bu çalışmanın diğerlerinden ayrılan yanı, seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik regülasyonların diğer göstergeler ile ilişkisini bir bütün oluşturacak şekilde ele almasıdır ve bu kadar kapsamlı ülke örneğine literatürde rastlanmamıştır. Ekonomik regülasyonların sosyoekonomik yapı üzerinde çeşitli değişkenler ile araştırılmasının literatüre yeni bir bakış açısı katacağı düşünülmektedir. Ancak çalışmanın çeşitli sınırlılıkları olduğunu belirtmek gerekir bu kapsamda, ilerleyen çalışmalarda daha farklı ekonomik ve sosyal değişkenler ile yeni modellerin denenebileceği hususu vurgulanabilir. Örneğin sosyal etkinin araştırılmak istendiği bir modelde ekonomik regülasyonların yolsuzluk ile ilişkisi analiz edilebilir. Bir başka yönüyle enflasyon ile ekonomik regülasyon ilişkisi üzerinde durulabilir. Kısaca ekonomi üzerinde makro ve mikro etkilerinin incelendiği araştırmalar yapılabilir. Bunlara ilave olarak ekonomik regülasyonların çeşitli endeksler ile ilişkisi araştırılabilir ve güvenlik, sağlık, çalışma koşulları, çevre, tüketici haklarına ilişkin değişkenler ile ilişkisine odaklanarak, ülkelerin sosyal yapılarındaki sorunlara etkisi tahmin edilebilir. Bu araştırmalar sonucunda elde edilecek bulgular politika yapıcılar açısından da faydalı birer bilgi olabilir.

Elde edilen sonuçlar ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin gelişmekte olan ülke örneğinde yer alması nedeniyle bu grup ülkeler için elde edilen bulgular üzerinde durularak değerlendirme yapılabilir. Bu bilgiler politika yapıcıları açısından birer bilgi niteliğinde olabilir. Ülkemizde 2000'li yılların başlarında regülasyon uygulamaları hayata geçmeye başlamıştır. Bu dönemde kurulan düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile piyasaya yönelik kuralların belirlenmesi kararı alınmıştır. Türkiye Avrupa Birliği'ne aday ülke başvurusu sonrası regülasyon uygulamalarına hız vermiştir. Bu süreçte düzenleyici kurumlar piyasa aksaklığının yaşandığı ve rekabetçi endüstrilerde farklı düzenlemeler ile piyasaya müdahalede bulunmaktadır. Bu müdahaleler içerisinde telekomünikasyon, elektrik ve bankacılık sektörüne yönelik gerçekleştirilen regülasyon uygulamaları yer almaktadır. Bu kurumlar piyasalarda

etkinliğin oluşmadığı durumlarda piyasaya giriş-çıkış düzenlemeleri, fiyat ve miktar kontrolleri ile firmaların piyasada rekabet edebilirliklerini sağlamak için düzenlemeler hayat bulmuştur. Ülkemizde regülasyon politikaları belirlenirken sektörlerin rekabet edebilmesine olanak tanıyacak ve regülasyon sürecinde şeffaf ve güvenilir bir ortamın oluşturulması için çalışılmaktadır. Bu çalışmaların olası mikro ve makro sonuçları çeşitli değişkenler ile zaman serisi analizi kullanılarak Türkiye özelinde analiz edilebilir ve sonuçlar tartışılabilir. Böylece normatif açıdan regülasyon politikası hakkında çeşitli çıkarımlar yapılarak, ileriye yönelik hedefler belirlenebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, O. K., & Yabanova, E. K. (2017). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Çerçevesinde Kütahya İşkur'un Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin İncelenmesi. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 4(2), 85-111.
- Agénor, P. R., Gambacorta, L., Kharroubi, E., & Pereira da Silva, L. A. (2018). The Effects of Prudential Regulation, Financial Development and Financial Openness on Economic Growth. *BIS Working Paper*, 752, 1-41.
- Ahmed, S. & Aljane, A. (2014). Labor Regulation and Unemployment: The Case of Tunisia. *International Journal in Economics and Business Administration*, 2(4), 3-13.
- Ai, C., Martinez, S., & Sappington, D. M. (2004). Incentive Regulation and Telecommunications Service Quality. *Journal of Regulatory Economics*, 26, 263-285.
- Akerlof, G. A. (1970). The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Akıncı, M., Akıncı, G. Y., & Yılmaz, Ö. (2013). Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Az Gelişmiş Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 55-93.
- Akisik, O. (2013). Accounting Regulation, Financial Development, and Economic Growth. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49(1), 33-67.
- Aktan, C. C. ve Karaaslan, Y. T. (2006). Regülasyon Ekonomisi ve Kamusal Regülasyon Teorisi. İçinde: *Regülasyon İktisadı* (ss. 11-40). İstanbul: Divan Kitap.
- Alexander, I., & Irwin, T. (1997). Price Caps, Rate-of-Return Regulation, and the Cost of Capital. *Public Policy for the Private Sector, The World Bank Group*, 87, 1-4.
- Amin, M. (2009). Labor Regulation and Employment in India's Retail Stores. *Journal of Comparative Economics*, 37(1), 47-61.
- Ardıyok, Ş. (2002). *Doğal Tekeller ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye İçin Düzenleyici Kurum Modeli*. Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi No:9.
- Ardıyok, Ş. (2019). *Regülasyon Hukuku*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Arıcı, K. (2022). Atipik İş Sözleşmelerinde İşçinin Korunması. *Türkiye Barolar Birliği Barobirlik Dergisi*, 58, 40-45.
- Armstrong, M., Cowan, S. & Vickers, J., (1994). *Regulatory Reform, Economic Analysis and British Experience*. London: The MIT Press.
- Armstrong, M. & David E. M. Sappington (2005). Recent Developments in the Theory of Regulation. In M. Armstrong, R. Porter (Eds.), *Handbook of Industrial Organization (Vol. III)*, (pp. 1-111).
- Asrat, D. & Shiferaw, A. (2009). *Law of Public Enterprises and Cooperatives. Prepared under the Sponsorship of the Justice and Legal System Research Institute*, 1-204.
- Atiyas, İ. (2000). Ne İçin ve Nasıl Regülasyon?, *Devletin Düzenleyici Rolü*. İstanbul: TESEV Yayınları: 19, 19-34.
- Atiyas, İ. ve Öder, B. (2008). *Türkiye'de Özelleştirmenin Hukuk ve Ekonomisi*. Ankara: TEPAV.
- Aykaç, G. (2010). *İşgücü Piyasalarına Yönelik Regülasyonların İşgücü Arz ve Talebi Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aykaç, G., & Çiftçi, C. (2011). OECD Ülkelerinde İşgücü Piyasası Regülasyonları ve Regülasyonlardaki Eğilimler. *Ekonomik Yaklaşım*, 22(78), 91-118.
- Baily, M. N., Gordon, R. J., & Bresnahan, T. F. (1993). Competition, Regulation and Efficiency in Service Industries. *Brookings Papers on Economic Activity. Microeconomics*, 2, 71-159.

- Bailey, J. B., & Thomas, D. W. (2017). Regulating Away Competition: The Effect of Regulation on Entrepreneurship and Employment. *Journal of Regulatory Economics*, 52, 237-254.
- Bal, H., & Göz, D. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 450-467.
- Baldwin, R. & Cave, M. (1999). *Understanding Regulation Theory, Strategy, and Practice*. New York: Oxford University Press.
- Baltagi, B. H. (2021). *Econometric Analysis of Panel Data*. Switzerland: Springer Texts in Business and Economics, Sixth Edition.
- Bárbara, D. P. (2020). *The Impact of Regulation on Economic Growth: Comparative Analysis Across Countries and Sectors*. (Doctoral Dissertation). University Institute of Lisbon, Portugal.
- Barone, G., & Cingano, F. (2011). Service Regulation and Growth: Evidence from OECD Countries. *The Economic Journal*, 121(555), 931-957.
- Bayar, Y. (2019). İşgücü Piyasası Düzenlemeleri ile İşsizlik Arasındaki Etkileşim: OECD Ülkeleri Örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(21), 10-22.
- Beck, R., Hoskins, C. & Connolly, J. M. (1992). Rent Extraction Through Political Extortion: An Empirical Examination. *The Journal of Legal Studies*, 21(1), 217-224.
- Becker, G. S. (1983). A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence. *The Quarterly Journal of Economics*, 98(3), 371-400.
- Benson, B. L. (1984). *Rent Seeking from a Property Rights Perspective*. *Southern Economic Journal*, 51(2), 388-400.
- Betcherman, G. (2015). Labor Market Regulations: What Do We Know about Their Impacts in Developing Countries?. *The World Bank Research Observer*, 30(1), 124-153.
- Bilgin, M. H. (2004). Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi. *Öneri Dergisi*, 6(22), 251-258.
- Bisceglia, M., Cellini, R., & Grilli, L. (2022). On the Dynamic Optimality of Yardstick Regulation. *Annals of Operations Research*, 315(1), 73-92.
- Blind, K. (2012). The Impact of Regulation on Innovation. *Nesta Working Paper*, 2, 1-36.
- Boettke, P. J. & Lopez, E. J. (2002). Austrian Economics and Public Choice. *The Review of Austrian Economics*, 15(2/3), 111-119.
- Boettke, P. J. & Leeson, P. T. (2003). An 'Austrian' Perspective on Public Choice. *Mercatus Center George Mason University, Working Paper*, 10, 1-15.
- Bolton, A., Potter, R. A., & Thrower, S. (2015). Organizational Capacity, Regulatory Review and the Limits of Political Control. *The Journal of Law, Economics, and Organization*, 32(2), 242-271.
- Booth, P. M. (1997). The Political Economy of Regulation. *British Actuarial Journal*, 3(3), 675-707.
- Braeutigam, R. R., & Panzar, J. C. (1993). Effects of the Change from Rate-of-Return to Price-Cap Regulation. *The American Economic Review*, 83(2), 191-198.
- Brito, J., & Dudley, S. E. (2012). *Regulation: A Primer*. Mercatus Center at George Mason University. Arlington.
- Busse, M., & Groizard, J. L. (2008). Foreign Direct Investment, Regulations and Growth. *World Economy*, 31(7), 861-886.
- Calderón, C. A., Chong, A., & Valdés, R. (2004). Labor Market Regulations and Income Inequality: Evidence for a Panel of Countries. *Research Department Working Papers*, 514, 1-59.

- Carbajales, M. (2019). Hacia una Definición Jurídica de Regulación Económica. *Revista Republicana*, 26, 43-66.
- Carlton, D. W. & Perloff, J. M. (2005). *Modern Industrial Organization*. New York: Pearson Addison Wesley.
- Chambers, D., & O'Reilly, C. (2019). Entry Regulations and Income Inequality at the Regional Level. *Journal of Regional Analysis & Policy*, 49(1), 31-39.
- Chambers, D., & O'Reilly, C. (2022). Regulation and Income Inequality in The United States. *European Journal of Political Economy*, 72, 102101, 1-19.
- Chang, H. J. (1997). The Economics and Politics of Regulation. *Cambridge Journal of Economics*, 21(6), 703-728.
- Cheung, S. (1974). A Theory of Price Control. *Journal of Law and Economics*, 17(1), 53-71.
- Clarke, M. (2000). *Regulation: The Social Control of Business Between Law and Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Coffey, B., McLaughlin, P. A., & Peretto, P. (2016). The Cumulative Cost of Regulations. *Mercatus Working Paper*, April, 1-72.
- Coglianese, C., & Kagan, R. (2007). *Regulation and Regulatory Processes*. Burlington: Ashgate Publishing Company.
- Coglianese, C. (2012). Measuring Regulatory Performance. Evaluating the Impact of Regulation and Regulatory Policy. *OECD Expert Paper*, 1, 1-59.
- Cole, I. M., & Agiobenebo, T. J. (2022). Special Interest Groups, Labor Market Regulations, and Labor Market Performance in The U.S. States. *ZBW- Leibniz Information Centre for Economics*, 1-35.
- Contractor, F. J., Dangol, R., Nuruzzaman, N., & Raghunath, S. (2020). How Do Country Regulations And Business Environment Impact Foreign Direct Investment (FDI) Inflows?. *International Business Review*, 29(2), 101640, 1-13.
- Cook, P., Kirkpatrick, C., Minogue, M., & Parker, D. (2004). Competition, Regulation and Regulatory Governance: An Overview. *Leading Issues in Competition, Regulation and Development*, 3-35.
- Crandall, R. W. (2003). An End to Economic Regulation?. In C. Robinson (Ed.), *Competition and Regulation in Utility Markets* (pp.162-186). London: Edward Elgar Publishing.
- Crain, N. V. & Crain, W. N. (2023). The Cost of Federal Regulation to the U.S. Economy, Manufacturing and Small Business A Study Conducted for the National Association of Manufacturers. <https://nam.org/wp-content/uploads/2023/11/NAM-3731-Crains-Study-R3-V2-FIN.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.08.2024).
- Cukierman, A. & Leiderman, L. (1984). Price Controls and the Variability of Relative Prices. *Journal of Money, Credit and Banking*, 16(3) 271-284.
- Çağlayan Akay, E. (2018). *Dinamik Panel Veri Modelleri. Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. Ed. Selahattin Güriş, Der Yayınları, İstanbul.
- Çakal, R. (1996). *Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon*. Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Çelik, D., & Erkişi, K. (2022). Gelişmiş Ülkelerde Enflasyonun Gelir Dağılımı Üzerine Olan Etkisinin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(2), 53-68.
- Çetenak, Ö., & Işık, M. (2016). Ekonomik Özgürlükler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.
- Çınar, M. (2021). *Panel Veri Ekonometrisi Stata ve Eviews Uygulamalı*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

- Çiloğlu, T. (2019). *Finansal Regülasyonlar ve Uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dawson, J. W. (2006). Regulation, Investment and Growth Across Countries. *Cato Journal*, 26(3), 489-509.
- Dawson, J. W., & Seater, J. J. (2013). Federal Regulation and Aggregate Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 18, 137-177.
- Deakin, S., Malmberg, J., Sarkar, P. (2014). How Do Labour Laws Affect Unemployment and the Labour Share of National Income? The Experience of Six OECD Countries, 1970– 2010. *International Labour Review*, 153(1), 1-27.
- Delis, M. D., Hasan, I., & Kazakis, P. (2014). Bank Regulations and Income Inequality: Empirical Evidence. *Review of Finance*, 18(5), 1811-1846.
- Demsetz, H. (1968). Why Regulate Utilities?. *The Journal of Law & Economics*, 11(1), 55-65.
- De Serres, A., Kobayakawa, S., Slok, T. ve Vartia, L. (2006). Regulation of Financial Systems and Economic Growth in OECD Countries: An Empirical Analysis. *OECD Economic Studies*, 43, 77-113.
- Depoorter, B. W. (1999). Regulation of Natural Monopoly. *WF Deporter*. 498-532.
- Dima, B., & Dima, S. M. (2018). Do Business Regulations Promote Growth in Low-Income Countries?. *Economic Analysis*, 51(3-4), 33-56.
- Divanbeigi, R., & Ramalho, R. (2015). Business Regulations and Growth. *World Bank Policy Research Working Paper*, 7299, 1-26.
- Djankov, S., Georgieva, D., & Ramalho, R. (2019). Business Regulations and Poverty. *Policy Research Working Paper*, 8763, 1-11.
- Djankov, S., Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F. ve Shleifer, A. (2002). The Regulation of Entry. *The Quarterly Journal of Economics*, 67(1), 1-37.
- Doğru, C. (2010). Türkiye’de Elektrik Piyasasının Yeniden Yapılanması Sürecine Bir Bakış. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri*, 01/2010, Türkiye, 5-29.
- Doni, N. (2004). Competition and Regulation in Franchise Bidding. *Journal of Regulatory Economics*, 25(3), 223-242.
- Driscoll, J. C. ve Kraay, A. C. (1998). Consistent Covariance Matrix Estimation with Spatially Dependent Panel Data. *Review of Economics and Statistics*, 80(4), 549–559.
- Dunne, N. (2017). Price Regulation in the Social Market Economy. *LSE Law, Society and Economy Working Papers*, 3, 1-33.
- Eberhardt, M. & Teal, F. (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production. *Department of Economics, University of Oxford*, 515, 1-27.
- Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report. <https://www.fraserinstitute.org/resource-file?nid=14828&fid=18374> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
- Edwards, C., Jones, G., Lawton, A., & Llewellyn, N. (2002). Public Entrepreneurship: Rhetoric, Reality and Context. *International Journal of Public Administration*, 25(12), 1539-1554.
- Égert, B. (2018). Regulation, Institutions and Aggregate Investment: New Evidence from OECD Countries. *Open Economies Review*, 29, 415-449.
- Erol, M. (2003). Doğal Tekellerin Düzenlenmesi ve Telekomünikasyon Sektöründe Düzenleyici Kurum. DPT- 2680, Uzmanlık Tezi.
- Feldmann, H. (2009). The Effects of Hiring and Firing Regulation on Unemployment and Employment: Evidence Based on Survey Data. *Applied Economics*, 41(19), 2389-2401.

- Fournier, J. M. (2015). The Negative Effect of Regulatory Divergence on Foreign Direct Investment. *OECD Economics Department Working Papers*, 1268, 1-35.
- Fox, L., & Oviedo, A. M. (2013). Institutions and Job Growth in African Manufacturing: Does Employment Protection Regulation Matter?. *Journal of African Economies*, 22(4), 616-650.
- Franco, D. (2004). Publication Theories of Regulation. *Revista de la Maestría en Derecho Económico*, 2(2), 175-212.
- Ganguly, P., Local Regulations, <https://www.eolss.net/sample-chapters/c09/E4-22-01-01.pdf> (Erişim Tarihi: 05.02.2025).
- Gilbert, R. J., & Newbery, D. M. (1994). The Dynamic Efficiency of Regulatory Constitutions. *The Rand Journal of Economics*, 25(4), 538-554.
- Glaeser, E. L., & Shleifer, A. (2001). A Reason for Quantity Regulation. *American Economic Review*, 91(2), 431-435.
- Gökbunar, R., & Kovancılar, A. G. B. (1998). Sosyal Refah Devleti ve Değişim. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 251-266.
- Gökmen, A. M. & Sertçelik, Ş., (2021) İnovasyon, Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Ampirik İlişki: OECD Ülkeleri için Panel Veri Analizi. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 278-296.
- Graafland, J., & Lous, B. (2018). Economic Freedom, Income Inequality and Life Satisfaction in OECD Countries. *Journal of Happiness Studies*, 19(7), 2071-2093.
- Green, R. (1999). Draining The Pool: The Reform of Electricity Trading in England and Wales. *Energy Policy*, 27(9), 515-525.
- Guasch, J. L., & Hahn, R. W. (1999). The Costs and Benefits of Regulation: Implications for Developing Countries. *The World Bank Research Observer*, 14(1), 137-158.
- Guasch, J. L., & Spiller, P. T. (1999). Managing the Regulatory Process: Design, Concepts, Issues, and The Latin America and Caribbean Story. *World Bank Publications*, 19633.
- Güler, A. (2021). Reel Döviz Kuru Şoklarının İhracat ve Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Asimetrik Etkileri: Türkiye İçin NARDL Yaklaşımından Kanıtlar. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 950-970.
- Gwartney, J. D. & Wagner, R. E. (1988). Public Choice and the Conduct of Representative Government. In J. D. Gwartney, R. E. Wagner (Eds.), *Public Choice and Constitutional Economics*, (pp.3-28). Greenwich CT: JAI Press.
- Gørgens, T., Paldam, M., & Würtz, A. (2003). How Does Public Regulation Affect Growth?. *University of Aarhus, Department of Economics, Working Paper No. 2003-14*. <https://econpapers.repec.org/paper/aahaarhec/2003-14.htm> (Erişim Tarihi: 14.02.2023).
- Haid, A. (2001). The Chicago School of Regulatory Theory. In A. Midlton, E. Svindland (Eds.), *Approaches and Dilemmas in Economic Regulation* (pp. 74-88). New York: Palgrave Publishers,
- Haidar, J. I. (2012). The Impact of Business Regulatory Reforms on Economic Growth. *Journal of The Japanese and International Economies*, 26(3), 285-307.
- Hantke-Domas, M. (2003). The Public Interest Theory of Regulation: Non-Existence or Misinterpretation?. *European Journal of Law and Economics*, 15, 165-194.
- Hasan, R., Mehta, A., & Sundaram, A. (2021). The Effects of Labor Regulation on Firms and Exports: Evidence from Indian Apparel Manufacturing. *Journal of Comparative Economics*, 49(1), 183-200.
- Hierzenberger, M. (2010). *Price Regulation and Risk the Impact of Regulation System Shifts on Risk Components*. Berlin: Springer.

- Hertog, J. D. (1999). General Theories of Regulation, *Encyclopedia of Law and Economics*, 223-270.
- Hertog, J. D. (2010). Review of Economic Theories of Regulation. *Discussion Paper Series/Tjalling C. Koopmans Research Institute*, 10(18), 1-59.
- Hopkins, T. D. (1998). Regulatory Costs in Profile. *Policy Sciences*, 31(4), 301-320.
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of Panel Data*. Cambridge University Press, Third Edition.
- Hudson, D. & Leftwich, A. (2014). From Political Economy to Political Analysis. *DLP Policy and Practice for Developmental Leaders, Elites and Coalitions*, 25, 1-122.
- Hyman D. N. (1987). *Public Finance*. Chicago: The Dryden Press.
- IMF. <https://www.imf.org/external/datamapper>, (Erişim Tarihi: 03.11.2023).
- Iwanow, T., & Kirkpatrick, C. (2009). Trade Facilitation and Manufactured Exports: Is Africa Different?. *World Development*, 37(6), 1039-1050.
- İçöz, Ö. (2003). *Telekomünikasyon Sektöründe Regülasyon ve Rekabet*. Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, No:16, Ankara: Rekabet Kurumu.
- Jalilian, H., Kirkpatrick, C. ve Parker, D. (2007). The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis. *World Development*, 35(1), 87-103.
- Jacobzone, S., Steiner, F., Ponton, E. L., & Job, E. (2010). Assessing the Impact of Regulatory Management Systems: Preliminary Statistical and Econometric Estimates. *OECD Working Papers on Public Governance*, 17, 1-67.
- James, O. (2000). Regulation Inside Government: Public Interest Justifications and Regulatory Failures. *Public Administration*, 78(2), 327-343.
- Jordan, W. A. (1972). Producer Protection, Prior Market Structure and the Effects of Government Regulation. *The Journal of Law and Economics*, 15(1), 151-176.
- Joskow, P. L. & Noll, R. C. (1981). Regulation in Theory and Practice: An Overview. In G. Fromm (Ed.), *Studies in Public Regulation*, (pp. 1-77). The MIT Press.
- Joskow, P. L., & Rose, N. L. (1989). The Effects of Economic Regulation. *Handbook of Industrial Organization*, 2, 1449-1506.
- Joskow, P. L. (2005). Regulation of Natural Monopolies. dspace.mit.edu/handle/1721.1/45038 (Erişim Tarihi: 15.05.2024).
- Karaçor, Z., Mangir, F., Güvenek, B., ve Kayhan, A. (2019). Türkiye İşgücü Piyasasına Yönelik Devlet Düzenlemelerinin İşsizlik Üzerine Etkisi: 1988-2018 Yılları İçin Müdahale Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1), 269-282.
- Karakaş, M. (2008). Devletin Düzenleyici Rolü ve Türkiye’de Bağımsız İdari Otoriteler. *Maliye Dergisi*, 154(1), 99-120.
- Kearney, C., Hisrich, R., & Roche, F. (2007). Facilitating Public Sector Corporate Entrepreneurship Process: A Conceptual Model. *Journal of Enterprising Culture*, 15(03), 275-299.
- Kelly, J. (2006). Central Regulation of English Local Authorities: An Example of Meta-Governance?. *Public Administration*, 84(3), 603-621.
- King, S. (1998). Principles of Price Cap Regulation. *Infrastructure Regulation and Market Reform: Principles and Practice*. ACCC and Public Utility Research Centre, 46-54.
- Kirzner, I. M. (1997). Entrepreneurial Discovery and The Competitive Market Process: An Austrian Approach. *Journal of Economic Literature*, 35(1), 60-85.
- Kling, R. W. (1988). Building an Institutionalist Theory of Regulation. *Journal of Economic Issues*, 22(1), 197-209.
- Knieps, G. (2015). *Network Economics Principles – Strategies – Competition Policy*. Switzerland: Springer International Publishing.

- Knight, P. (2001). *Rekabet Otoriteleri ile Regülasyon Kurumları Arasındaki İlişkiler*. Rekabet Kurumu Regülasyon ve Rekabet Sempozyumu, Ankara.
- Koç, Ö. E., Dibo, M. ve Gülşen, M. A. (2021). *Devletin Düzenleyici Rolü ve Bağımsız Düzenleyici Kurumlar*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Koedijk, C. G., & Kremers, J. (1996). Market Opening, Regulation and Growth in Europe. *Economic Policy: A European Forum*, (23), 443-467.
- Kostakoğlu, S. F. (2014). Regülasyon ve Ekonomik Büyüme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 227-242.
- Kovacı, S., Belke, M., Bolat, S. (2018). İşgücü Piyasası Düzenlemelerinin İşsizliğe Etkileri: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Kanıtları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(25), 2030-2042.
- Kovacic, W. E. (1998). Law, Economics, and the Reinvention of Public Administration: Using Relational Agreements to Reduce the Cost of Procurement Regulation and Other Forms of Government Intervention in the Economy. *Administrative Law Review*, 50(1), 141-156.
- Kugler, A., & Pica, G. (2003). Effects of Employment Protection and Product Market Regulations on The Italian Labour Market. *Discussion Paper Series, IZA DP No. 948*, 1-34.
- Laffont, J. J., & Tirole, J. (1991). The Politics of Government Decision-Making: A Theory of Regulatory Capture. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(4), 1089-1127.
- Laffont, J. J. (1994). The New Economics of Regulation Ten Years After. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 62(3), 507-537.
- Laffont, J. J. (1998). Competition, Information, and Development. *Annual World Bank Conference on Development Economics*, Washington, D.C.
- Levine, R. (1999). Law, Finance, and Economic Growth. *Journal of Financial Intermediation*, 8(1-2), 8-35.
- Lewis, T. & Poitevin, M. (1997). Disclosure of Information in Regulatory Proceedings. *Journal of Law, Economics, & Organization*, 13(1), 50-73.
- Liston, C. (1993). Price-Cap Versus Rate-of-Return Regulation. *Journal of Regulatory Economics*, 5(1), 25-48.
- Littlechild, S.C. (1983). Regulation of British Telecommunications' Profitability. London, Department of Industry. https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/upload/2024/02/eprg-S-Littlechild_1983-report.pdf, (Erişim Tarihi: 12.11.2024).
- Loayza, N. V., Oviedo, A. M., & Servén, L. (2005). The Impact of Regulation on Growth and Informality: Cross Country Evidence. *World Bank, Policy Research Paper WPS3623*, Washington, DC.
- Luenberger, D. G. (1995). Externalities and Benefits. *Journal of Mathematical Economics*, 24, 159-177.
- Machlup, F. (1952). *The Political Economy of Monopoly: Business, Labor and Government Policies*. The Johns Hopkins Press, Baltimore, United States of America.
- Magat, W., Krupnick, A. & Harrington, W. (1986). *Rules in the Making: A Statistical Analysis of Regulatory Agency Behavior*. Resources for the Future, Washington, DC: Resources for the Future.
- Majone, G. (1994). The Rise of the Regulatory State in Europe. *West European Politics*, 17(3), 77-101.
- Majone, G. (1996). *Regulating Europe*. London: Routledge.
- Majone, G. (1999). The Regulatory State and its Legitimacy Problems. *West European Politics*, 22(1), 1-24.

- Malinić, D. (2015). The Relevance of Positional Risks in Creating Development Strategy: The Case of Public Enterprises. *Ekonomika Preduzeća*, 63(1-2), 33-56.
- Mamingi, N., Yearwood, N., & Maynard, T. (2022). The Impact of Regulation on Economic Performance in The Caribbean: A Panel Data Approach. *Amity Journal of Management Research*, 5(1), 166-184.
- McChesney, F. S. (1991). Rent Extraction and Interest-Group Organization in a Coasean Model of Regulation. *The Journal of Legal Studies*, 20(1), 73-90.
- McLaughlin, P. A., & Stanley, L. (2016). Regulation and Income Inequality: The Regressive Effects of Entry Regulations. *Mercatus Working Paper*, 1-28.
- Messaoud, B., & Teheni, Z. E. G. (2014). Business Regulations and Economic Growth: What Can Be Explained?. *International Strategic Management Review*, 2(2), 69-78.
- Moosa, I. A. (2015). *Good Regulation, Bad Regulation: The Anatomy of Financial Regulation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Munemo, J. (2014). Business Start-up Regulations and the Complementarity Between Foreign and Domestic Investment. *Review of World Economics*, 150, 745-761.
- Müftüoğlu, M. T. ve Karabudak, H. B. (2002). İktisadi Politikalar Bağlamında Hukuki Düzenleme (Regülasyon) Üzerine Düşünceler. *Rekabet Dergisi*, 11, 3-15.
- Nataraj, S., Perez-Arce, F., Kumar, K. B., & Srinivasan, S. V. (2014). The Impact of Labor Market Regulation on Employment in Low-income Countries: A Meta-Analysis. *Journal of Economic Surveys*, 28(3), 551-572.
- Netz, J. S. (2000). Price Regulation: A (Non-Technical) Overview. *Encyclopedia of Law and Economics*, 3, 396-466.
- Nickerson, D. & Phillips, R. J. (2003). Regulating Financial Markets: Assessing Neoclassical and Institutional Approaches. *Journal of Economic Issues*, 37(2), 443-449.
- Nicoletti, G., & Scarpetta, S. (2003). Regulation, Productivity and Growth: OECD Evidence. *Economic Policy*, 18(36), 9-72.
- Novak, W. J. (2013). A Revisionist History of Regulatory Capture. In D.A. Moss, Daniel Carpenter (Eds.), *Preventing Regulatory Capture: Special Interest Influence and How to Limit It* (pp.25-48). New York: Cambridge University Press.
- OECD. Enhancing Economic Performance and Well-Being in Chile. Policy Actions for A More Dynamic Telecommunication Sector. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/structural-reforms/country-tailored-policy-reforms/583171-CHL-OECD_policyactions_dynamic_telecommunication_sector.pdf, (Erişim Tarihi: 10.12.2024)
- OECD (1997). The OECD Report on Regulatory Reform Synthesis. <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2391768.pdf> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- OECD (1999). Regulatory Reform in The United States, Reviews of Regulatory Reform. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-reviews-of-regulatory-reform-regulatory-reform-in-the-united-states-1999_9789264173989-en.html (Erişim Tarihi: 10.02.2025).
- OECD, (1999). Employment Outlook, Paris. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/1999/06/oecd-employment-outlook1999_g1gh2179/emploutlook-1999-en.pdf (Erişim Tarihi: 01.02.2025).
- OECD (2002). Reviews of Regulatory Reform Turkey Crucial Support for Economic Recovery. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2002/11/oecd-reviews-of-regulatory-reform-turkey-2002_g1gh2bd1/9789264176010-en.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2025).
- OECD (2011), Regulatory Policy and Governance: Supporting Economic Growth and Serving The Public Interest. *OECD Publishing*.

- Ogus, A. (1999). Evaluating Alternative Regulatory Regimes: The Contribution of Law and Economics'. *Geoforum*, 30(3), 223-229.
- Ogus, A. (2001). Regulatory Institutions and Structures. *Centre on Regulation and Competition*, 4, 1-23.
- Ogus, A., & Zhang, Q. (2005). Licensing Regimes East and West. *International Review of Law and Economics*, 25(1), 124-142.
- Oğuz, F. (2011). *Devlet ve Piyasa Regülasyon Ekonomisine Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ortabağ, E. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*. Yayın No: 326, Türkiye Bankalar Birliği: İstanbul.
- Öztürk, N. (2020). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Papaioannou, S. K. (2017). Regulations and Productivity: Long Run Effects and Nonlinear Influences. *Economic Modelling*, 60, 244-252.
- Parker, D. (2002). Economic Regulation: A Review of Issues. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 73(4), 493-519.
- Pehlivan, M. S. (2009). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*. (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi) T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Peltzman, S. (1971). Pricing in Public and Private Enterprises: Electric Utilities in The United States. *The Journal of Law and Economics*, 14(1), 109-147.
- Peltzman, S. (1976). Toward a More General Theory of Regulation. *The Journal of Law and Economics*, 19(2), 211-240.
- Peltzman, S., Levine, M. E. & Noll, R. G. (1989). The Economic Theory of Regulation After a Decade of Deregulation. *Brookings Papers on Economic Activity. Microeconomics*, 1989, 1-59.
- Pesaran, M. H., (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels, *Cambridge Working Papers in Economics*, 435.
- Pesaran, M.H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence. *Econometrics Journal*, 11, 105-127.
- Pesaran, M.H. ve Yamagata, T. (2008) Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1) 50-93.
- Philémon, V., & Christian, B. C. A. Z. A. (2020). Trade and Economic Growth: Do Government Efficiency and the Quality Regulation Matter?. *Journal of Finance*, 8(2), 10-18.
- Pigou, A. C. (1952). *The Economics of Welfare*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Piton, C., Rycx, F. (2018). The Unemployment Impact of Product and Labour Market Regulation: Evidence from European Countries. *IZA Institute of Labor Economics*, IZA DP No. 11582, 1-33.
- Posner, R. A. (1971). Taxation by Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 22-50.
- Posner, R. (1974). Theories of Economic Regulation, *The Bell Journal of Economic and Management Science*, 5(2), 335-358.
- Prager, R. A. (1990). Firm Behavior in Franchise Monopoly Markets. *The RAND Journal of Economics*, 21(2), 211-225.
- Prosser, T. (1999). Theorising Utility Regulation. *The Modern Law Review*, 62(2), 196-217.
- Rafi, B. (2015). The Impact of Labour Market Regulation on the Unemployment Rate: Evidence from OECD Economies. *Australian Government Department of Industry, Innovation and Science Research Paper*, 1/2016, 1-30.

- Rammal, H. G., & Zurbrugg, R. (2006). The Impact of Regulatory Quality on Intra-Foreign Direct Investment Flows on The ASEAN Markets. *International Business Review*, 15(4), 401-414.
- Reynolds, R. L. (1985). The Regulation of Regulation. *Journal of Economic Issues*, 19(1), 103-110.
- Ricketts, M. (2006). Economic Regulation: Principles, History and Methods. *International Handbook on Economic Regulation*, 34-62. <https://idealmatrix.ru/conspectus/re/economic-regulation-principles-history-methods.pdf> (Erişim Tarihi: 21.11.2024).
- Saık, S. Y. (2009). Bymenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 273-294.
- Sappington, D. E. (2005). Regulating Service Quality: A Survey. *Journal of Regulatory Economics*, 27(2), 123-154.
- Sarısoy, S. (2008). *Devletin Ekonomideki Düzenleyici Rolü: Türk Elektrik Piyasası rneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarısoy, S. (2010). Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği zerine Tartışmalar. *Maliye Dergisi*, 159, 278-298.
- Sarkar, P. (2020). Does Labor Regulation Reduce Total and Youth Employment?. *Structural Change and Economic Dynamics*, 52, 374-381.
- Selwaness, I., & Zaki, C. (2019). On The Interaction Between Exports and Labor Market Regulation: Evidence from the MENA Countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 73, 24-33.
- Selznick P (1985) Focusing Organizational Research on Regulation. Ed: R. Noll *Regulatory Policy and the Social Sciences* (pp. 363–367). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Serin, ř. C., ve Aka, H. (2022). BRICS+ T lkelerinde Regülasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizinden Kanıtlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 991-1014.
- Schneiberg, M., & Bartley, T. (2001). Regulating American Industries: Markets, Politics, and The Institutional Determinants of Fire Insurance Regulation. *American Journal of Sociology*, 107(1), 101-146.
- Sheshinski, E. (1976). Price, Quality and Quantity Regulation in Monopoly Situations. *Economica*, 43(170), 127-137.
- Shleifer, A. (1998). State vs. Private Ownership. *Journal of Economic Perspectives*, 12(4), 133-150.
- Shleifer, A. (2005). Understanding Regulation. *European Financial Management*, 11(4), 439–451.
- Silberberger, M., & Koeniger, J. (2015). Regulation, Trade and Economic Growth. *Economic Systems*, 40(2), 308-322.
- Stigler, G. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3-21.
- Svorny, S. (2000). Licensing, Market Entry Regulation. *Encyclopedia of Law and Economics*, 3, 296-328.
- Tatoğlu, F. Y. (2020). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř.
- Tatoğlu, F. Y. (2021). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.ř.
- Tepe, B. ve Ardıyok, ř. (2004). Devlete Yeni Rol: Regülasyon. *Amme İdaresi Dergisi*, 337(1), 105-130.

- The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Thompson, H. E. (1992). Price-Cap Regulation, Incentives for Cost Reduction, and Stockholder-Ratepayer Conflicts. *Economic Innovations in Public Utility Regulation*, 97-116.
- Tokatlıoğlu, M. & Selen, U. (2021). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tollison, R. D. (1984). Public Choice and Antitrust. *Cato Journal*, 4(3), 905-932.
- Tomain, J. P. & Shapiro, S. A. (1997). Analyzing Government Regulation. *Faculty Articles and Other Publications*, 132. 377-414.
- Topaloğlu, E. E. (2018). Bankalarda Finansal Kırılganlığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 15-38.
- Train, K. E. (1992). *Optimal Regulation The Economic Theory of Natural Monopoly*. London: The MIT Press.
- Trebing, H. M. (1987). Regulation of Industry: An Institutional Approach. *Journal of Economic Issues*, 21(4), 1707-1737.
- Tufaner, M. B. (2015). *Finansal Krizlerde Finansal Regülasyonların Rolü ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turner, J. W. (1998). *Towards An Improved Model of Economic Regulation in The United Kingdom*. (Doctoral Thesis). University College London, United Kingdom.
- Türkkan, E. (2001). *Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tütüncü, A., & Tekin, E. (2021). Ekonomik Özgürlüğün Doğrudan Yabancı Yatırımların Giriş Şekli Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülke Örneği. *Maliye Dergisi*, 180, 270-292.
- Uche, C. U. (2001). The Theory of Regulation: A Review Article. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 9(1), 67-80.
- Ulusoy, A. (2003). *Bağımsız İdari Otoriteler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Report. <https://hdr.undp.org/> (Erişim Tarihi: 05.08.2023).
- Uslu, K. ve Tufaner, M. B. (2015). Regülasyon Teorilerinin Finansal Krizler Üzerindeki Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies*, 398-405.
- Uysal-Sezer, B. (1992). Büyük Devlet-Küçük Devlet Tartışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 25(4), 3-29.
- Ün, T. (2018). Panel Veri Modellerinin Varsayımlarının Testleri. İçinde; *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. Ed. S. Gürış, ss. 75-101, İstanbul: Der Yayınları.
- Vaughn, K. I. (2001). A Modern Austrian Approach to Economic Regulation. In A. Midttun, E. Svindland (Eds.), *Approaches and Dilemmas in Economic Regulation* (pp. 119-136). New York: Palgrave Publishers,
- Vallanti, G., & Gianfreda, G. (2021). Informality, Regulation and Productivity: Do Small Firms Escape EPL Through Shadow Employment?. *Small Business Economics*, 57(3), 1383-1412.
- Varol, M. (2000). Yerel Temsilden Katılıma: Kuram ve Gerçeklik. *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, TODAİE Yayınları, No:12, Türkiye, 205-210.
- Viscusi, W. K., Vernon, J. M. & Harrington, J. E. (1992). *Economics of Regulation and Antitrust*. Toronto: Heath and Company.
- Viscusi, W. K., Vernon, J. M. & Harrington, J. E. (2000). *Economics of Regulation and Antitrust (Third Edition)*. London: The MIT Press.
- Voitseshyn, V., & Shevchuk, O. (2021). Ways for Improving of Fiscal-Accounting Regulation to the Context of Agricultural Exports in Ukraine According to The World Trends. *ScienceRise*, 1, 69-76.

- Weisman, D. L. (2005). Price Regulation and Quality. *Information Economics and Policy*, 17(2), 165-174.
- Whinston, M. D. (2003). Lectures on Antitrust Economics, *CSIO Working Paper*, No. 0039, Northwestern University, Center for the Study of Industrial Organization (CSIO), Evanston, IL.
- Williamson, O. E. (1976). Franchise Bidding for Natural Monopolies-in General and with Respect to CATV. *The Bell Journal of Economics*, 7, 73-104.
- Windholz, E. & Hodge, G. (2012). Conceptualising Social and Economic Regulation: Implications for Modern Regulators and Regulatory Activity. *Monash University Law Review*, 38(2), 212-237.
- Woo, C. K. (2001). What Went Wrong in California's Electricity Market?. *Energy*, 26(8), 747-758.
- Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. England: The MIT Press, Cambridge.
- Yardımcı, M. C. (2023). Ekonomik Regülasyon Uygulamalarının Yeniden Tanımlanması: Bağımsız İdari Otoriteler ve Yönetişim. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(2), 121-141.
- Yıldırım, K., ve Kostakoğlu, S. F. (2015). Ülkelerin Ekonomik Performansı Üzerinde Regülasyonun Etkileri: Bir Dinamik Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 45-56.
- Yıldız, F. (2011). *Telekomünikasyon Sektöründeki Regülasyonun Rekabet Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Ampirik Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Yılmaz, K. (2000). Türk Telekomünikasyon Sektöründe Reform: Özelleştirme, Düzenleme ve Serbestleştirme. *TESEV Yayınları*, 19, 35-80.
- Zárate-Marco, A., & Vallés-Giménez, J. (2012). The Cost of Regulation in A Decentralized Context: The Case of The Spanish Regions. *European Journal of Law and Economics*, 33, 185-203.
- Zhang, Y. (2009). The Capture Theory of Regulation and its Implication to the Regulation of Construction Market. In *2009 ETP International Conference on Future Computer and Communication*, 247-249.

EKLER: STATA PROGRAMI ANALİZ BULGULARI

EK 1: Analizlerde Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Model 1. Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisinde Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel A)					
Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
RGSYH	814	2.436	3.626	-14.8	24.5
KERR	814	7.525	0.697	5.55	9.09
ETF	814	2.285	2.888	-4.478	45.66
LOGGSS	814	3.107	0.185	2.36	3.99
LOGTA	814	4.539	0.580	2.97	6.08
LOGDH	814	2.943	0.206	2.18	3.33
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel B)					
RGSYH	814	4.170	4.080	-15.1	34.5
KERR	814	5.976	0.924	3.64	8.25
ETF	814	6.045	6.598	-7.11	54.91
LOGGSS	814	3.074	0.323	1.022	4.394
LOGTA	814	4.051	0.441	2.794	5.055
LOGDH	814	2.575	0.358	-0.049	3.445

Model 2. İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisinde Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel C)					
Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
LOGİNO	748	4.01538	0.2806017	3.63019	10.94796
KERR	748	7.527233	0.6666741	5.55	9.09
LOGİKO	746	4.092798	0.1046879	3.873906	4.429029
LOGİO	748	1.918424	0.4820047	0.5933269	3.313095
LOGGSS	748	3.094333	0.1826134	2.369048	3.994605
LOGTA	748	4.515329	0.5535843	2.973466	5.961316
LOGEH	743	1.743556	1.175664	1.037878	13.31321
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)					
LOGİNO	506	4.062272	0.3350772	3.649307	10.85327
KERR	506	6.338794	0.838895	3.9	8.25
LOGİKO	490	4.149987	0.103765	3.818152	4.372481
LOGİO	506	1.824043	0.6760869	-1.386294	3.359333
LOGGSS	506	3.036479	0.2096141	2.458488	4.055435
LOGTA	506	4.21431	0.4511803	3.084304	5.395475
LOGEH	478	1.578486	1.271933	0.6450593	12.6082

Model 3. Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisinde Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel E)					
Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
DYY	638	3.51e+10	7.90e+10	-3.30e+11	7.34e+11
KERR	638	7.5594	0.7148	5.55	9.09
TÜFE	638	2.3146	3.0770	-1.7358	45.6665
LOGKBGSYH	638	10.2607	0.6963	7.4145	11.5478
LOGREDKE	638	4.5886	0.1220	4.0527	5.056
LOGTR	638	24.3624	1.6142	19.6886	27.9715
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F)					
DYY	462	1.58e+10	4.35e+10	-1.13e+09	3.44e+11
KERR	462	6.062381	0.8397802	4.07	8.21
TÜFE	462	6.536952	6.955274	-7.113768	54.91537
LOGKBGSYH	462	7.99326	0.9395523	5.463209	9.678757
LOGREDKE	462	4.5974	0.4830696	3.985087	11.59206
LOGTR	456	23.16756	2.289017	17.69198	28.99201

Model 4. İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisinde Kullanılan Değişkenlerin Özet İstatistikleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel G)					
Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
LOGİHR	704	3.82902	0.6388071	2.201179	5.433695
KERR	704	7.583991	0.6926865	5.55	9.09
LOGİHE	701	4.492754	0.7134514	3.119691	21.50591
LOGTA	704	4.514173	0.6017436	2.973466	6.08068
GSYHB	704	2.404504	3.50828	-14.26014	24.37045
DYYGSYH	702	8.396999	29.65312	-57.53231	449.0809
LOGREDKE	704	4.588814	0.1175658	4.052701	5.056078
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H)					
LOGİHR	550	3.328276	0.4396975	2.094122	4.204612
KERR	550	5.990582	0.8825805	3.64	8.21
LOGİHE	550	4.447331	0.3562913	2.693481	5.136642
LOGTA	550	4.075722	0.4118337	2.794362	4.911887
GSYHB	550	3.880717	3.821417	-17.00023	15.32916
DYYGSYH	550	3.313015	3.070596	-3.083516	31.22753
LOGREDKE	549	4.590846	0.4454091	3.985087	11.59206

Model 5. Gelir Dağılımı ve Ekonomik Regülasyon İlişkisinde Kullanılan Değişkenlerin
Özet İstatistikleri

Gelişmiş Ülkeler (Panel I)					
Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maximum
LOGGINI	483	-1.146301	0.1299447	-1.461018	-0.8533159
KERR	572	7.540402	0.6665963	5.55	9.09
LOGİGE	572	-0.1086142	0.0479701	-0.2626643	-0.0294288
LOGİO	572	1.983628	0.4758239	0.5933269	3.313095
GSYHB	572	2.228707	3.588261	-14.83861	24.37045
LOGSH	560	2.126589	0.2509433	1.548263	2.934698
Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ)					
LOGGINI	348	3.657316	0.2484263	3.178054	4.120662
KERR	374	6.113449	0.8677283	3.9	8.25
LOGİGE	374	-0.2977994	0.070032	-0.5141645	-0.1578241
LOGİO	374	1.896004	0.5074247	0.6846108	3.030617
GSYHB	374	4.01105	4.29146	-15.13647	14
LOGSH	357	1.783783	0.3566253	0.6167933	2.615688

EK 2: Değişkenlerin Katsayılarına Ait Tahminci Sonuçları

Model 1: Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmiş Ülkeler (Panel A) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 814

Method: Fixed-effects regression Number of groups = 37

Group variable (i): code F(5, 21) = 12.26

maximum lag: 2 Prob > F = 0.0000

within R-squared = 0.2282

	Drisc/Kraay					
rgsyh	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	0.7069938	0.7483975	0.94	0.356	-0.849384	2.263371
tüfe	0.1367063	0.114268	1.20	0.245	-0.100927	0.3743395
lngss	5.340286	1.987238	2.69	0.014	1.207598	9.472973
lnta	3.126416	2.695642	1.16	0.259	-2.479478	8.73231
lndh	-17.13235	3.440349	-4.98	0.000	-24.28695	-9.977756
_cons	16.44656	20.71343	0.79	0.436	-26.62938	59.52249

Model 1: Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmekte Olan Ülkeler
(Panel B) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 814

Method: Fixed-effects regression Number of groups = 37

Group variable (i): code F(5, 21) = 9.52

maximum lag: 2 Prob > F = 0.0001

within R-squared = 0.1110

	Drisc/Kraay					
rgsyh	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	-0.7805668	0.3164587	-2.47	0.022	-1.438679	-0.122455
tüfe	-0.0639392	0.04391	-1.46	0.160	-0.155255	0.0273767
lngss	1.665028	0.7605848	2.19	0.040	0.0833056	3.246751
lnta	4.82897	1.207162	4.00	0.001	2.318538	7.339401
lndh	-4.351553	1.407757	-3.09	0.006	-7.279144	-1.423962
_cons	-4.254206	3.648364	-1.17	0.257	-11.84139	3.332982

Model 2: İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmiş Ülkeler (Panel C)
Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Augmented Mean Group estimator (Bond & Eberhardt, 2009; Eberhardt & Teal, 2010)

Common dynamic process included as additional regressor

All coefficients present represent averages across groups (code)

Coefficient averages computed as unweighted means

Mean Group type estimation Number of obs = 707

Group variable: code Number of groups = 34

Obs per group:

min = 18

avg = 20.8

max = 21

Wald chi2(6) = 578.80

Prob > chi2 = 0.0000

-----+-----							
dlnino	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]		
-----+-----							
kerr	-0.0201391	0.0215225	-0.94	0.349	-0.0623224	0.0220443	
dlniko	0.738325	0.1571437	4.70	0.000	0.430329	1.046321	
dlnio	-0.095116	0.0162971	-5.84	0.000	-0.1270577	-0.0631743	
lneh	0.0822422	0.00779762	1.05	0.292	-0.0705884	0.2350728	
dlngss	-0.0863988	0.0998216	-0.87	0.387	-0.2820456	0.109248	
dlnta	0.0696452	0.073123	0.95	0.341	-0.0736733	0.2129636	
__00000R_c	0.9889068	0.9897022	1.00	0.318	-0.950874	2.928687	
_cons	0.0229372	0.0422921	0.54	0.588	-0.0599539	0.1058282	
-----+-----							

Root Mean Squared Error (sigma): 0.0248

Model 2: İstihdam ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel D)

Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Pesaran & Smith (1995) Mean Group estimator

All coefficients present represent averages across groups (code)

Coefficient averages computed as unweighted means

Mean Group type estimation Number of obs = 429

Group variable: code Number of groups = 23

Obs per group:

min = 15

avg = 18.7

max = 21

Wald chi2(6) = 91.23

Prob > chi2 = 0.0000

lnino	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	0.0182903	0.0069562	2.63	0.009	0.0046564	0.0319242
lniko	0.7736695	0.1033538	7.49	0.000	0.5710998	0.9762391
dlnio	-0.0407899	0.0143358	-2.85	0.004	-0.0688874	-0.0126923
dlneh	-0.014206	0.0286958	-0.50	0.621	-0.0704486	0.0420367
lngss	0.0506827	0.0259892	1.95	0.051	-0.0002552	0.1016206
lnita	-0.0246754	0.033638	-0.73	0.463	-0.0906047	0.0412539
_cons	0.6729664	0.4399546	1.53	0.126	-0.1893289	1.535262

Root Mean Squared Error (sigma): 0.0162

Model 3: Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmiş Ülkeler
(Panel E) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 638

Method: Random-effects GLS regression Number of groups = 29

Group variable (i): code Wald chi2(5) = 16.16

maximum lag: 2 Prob > chi2 = 0.0064

corr(u_i, Xb) = 0 (assumed) overall R-squared = 0.0740

	Drisc/Kraay					
dyy	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	8.80e+09	5.21e+09	1.69	0.106	-2.03e+09	1.96e+10
tüfe	1.08e+09	4.02e+08	2.69	0.014	2.46e+08	1.92e+09
lnkbgsh	1.57e+10	1.15e+10	1.37	0.186	-8.19e+09	3.97e+10
lnredke	6.66e+09	2.28e+10	0.29	0.773	-4.07e+10	5.40e+10
lntr	-1.24e+09	5.69e+09	-0.22	0.830	-1.31e+10	1.06e+10
_cons	-1.96e+11	1.60e+11	-1.22	0.235	-5.29e+11	1.37e+11
-----+-----						
sigma_u	5.047e+10					
sigma_e	5.684e+10					
rho	.44080317 (fraction of variance due to u_i)					

Model 3: Doğrudan Yabancı Sermaye ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel F) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Source	SS	df	MS	Number of obs =	435
-----+-----				F(5, 429) =	63.91
Model	3.6979e+23	5	7.3957e+22	Prob > F =	0.0000
Residual	4.9643e+23	429	1.1572e+21	R-squared =	0.4269
-----+-----				Adj R-squared =	0.4202
Total	8.6622e+23	434	1.9959e+21	Root MSE =	3.4e+10

dyy	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
-----+-----					
kerr	-4.07e+09	2.38e+09	-1.71	0.089	-8.75e+09 6.16e+08
tüfe	-7.76e+08	2.87e+08	-2.71	0.007	-1.34e+09 -2.12e+08
lnkbgsh	-5.97e+08	2.36e+09	-0.25	0.801	-5.24e+09 4.05e+09
dlredke	1.43e+09	5.15e+09	0.28	0.782	-8.69e+09 1.15e+10
lntr	1.22e+10	9.53e+08	12.83	0.000	1.03e+10 1.41e+10
_cons	-2.33e+11	2.54e+10	-9.19	0.000	-2.83e+11 -1.83e+11

Model 4: İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmiş Ülkeler (Panel G)
Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 699

Method: Random-effects GLS regression Number of groups = 32

Group variable (i): code Wald chi2(6) = 40396.83

maximum lag: 2 Prob > chi2 = 0.0000

corr(u_i, Xb) = 0 (assumed) overall R-squared = 0.9866

	Drisc/Kraay					
lnihr	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	0.022116	0.0057328	3.86	0.001	0.010194	0.034038
lnihe	0.0057451	0.0057828	0.99	0.332	-0.006281	0.0177712
lnita	1.083898	0.0149203	72.65	0.000	1.05287	1.114927
gsyhb	-0.0020144	0.0014013	-1.44	0.165	-0.0049286	0.0008997
dyygsyh	-0.0000917	0.000047	-1.95	0.065	-0.0001894	6.04e-06
lnredke	0.0139096	0.0362293	0.38	0.705	-0.0614333	0.0892526
_cons	-1.315628	0.1267943	-10.38	0.000	-1.579311	-1.051944
-----+-----						
sigma_u	.05632435					
sigma_e	.05126291					
rho	.54694104 (fraction of variance due to u_i)					

Model 4: İhracat ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel H)
Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 549

Method: Random-effects GLS regression Number of groups = 25

Group variable (i): code Wald chi2(6) = 5610.00

maximum lag: 2 Prob > chi2 = 0.0000

corr(u_i, Xb) = 0 (assumed) overall R-squared = 0.9111

Drisc/Kraay						
lnihr	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	-0.0398975	0.0127994	-3.12	0.005	-0.0665153	-0.0132796
lnihe	0.0837813	0.0096424	8.69	0.000	0.0637289	0.1038337
lna	1.117128	0.0237509	47.04	0.000	1.067736	1.166521
gsyhb	0.001843	0.0011287	1.63	0.117	-0.0005043	0.0041903
dyygsyh	-0.0050562	0.0012429	-4.07	0.001	-0.007641	-0.0024714
lnredke	0.0135135	0.0066032	2.05	0.053	-0.0002185	0.0272456
_cons	-1.41102	0.1382793	-10.20	0.000	-1.698587	-1.123452
-----+-----						
sigma_u	.11718777					
sigma_e	.07992771					
rho	.68250545 (fraction of variance due to u_i)					

Model 5: Gelir Dağılımında Adalet ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmiş Ülkeler
(Panel I) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Pesaran & Smith (1995) Mean Group estimator

All coefficients present represent averages across groups (code)

Coefficient averages computed as unweighted means

Mean Group type estimation Number of obs = 467

Group variable: code Number of groups = 26

Obs per group:

min = 16

avg = 18.0

max = 20

Wald chi2(5) = 19.88

Prob > chi2 = 0.0013

lnini	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
dkerr	-0.022947	0.0128968	-1.78	0.075	-0.0482241	0.0023302
dlnige	-0.2309817	0.1026879	-2.25	0.024	-0.4322462	-0.0297172
lnio	0.0484896	0.0148207	3.27	0.001	0.0194416	0.0775377
gsyhb	0.0031912	0.0018244	1.75	0.080	-0.0003846	0.0067669
dlnsh	-0.0178956	0.0954858	-0.19	0.851	-0.2050443	0.1692531
_cons	-1.248789	0.0454441	-27.48	0.000	-1.337858	-1.15972

Root Mean Squared Error (sigma): 0.0268

Model 5: Gelir Dağılımında Adalet ve Ekonomik Regülasyon İlişkisi Gelişmekte Olan Ülkeler (Panel İ) Değişkenlerin Katsayılarının Hesaplanması

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 339

Method: Random-effects GLS regression Number of groups = 17

Group variable (i): code Wald chi2(5) = 118.48

maximum lag: 2 Prob > chi2 = 0.0000

corr(u_i, Xb) = 0 (assumed) overall R-squared = 0.0000

-----+-----						
	Drisc/Kraay					
lnini	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
-----+-----						
kerr	-0.0159678	0.0106299	-1.50	0.149	-0.0381414	0.0062058
lnige	0.0708331	0.1472454	0.48	0.636	-0.2363156	0.3779817
lnio	0.0805975	0.0239404	3.37	0.003	0.0306586	0.1305364
gsyhb	0.0058442	0.0011019	5.30	0.000	0.0035458	0.0081426
lnsh	-0.0254135	0.0548574	-0.46	0.648	-0.139844	0.0890169
_cons	3.64725	0.2150273	16.96	0.000	3.198711	4.095789
-----+-----						
sigma_u	.26909789					
sigma_e	.07525268					
rho	.92746914 (fraction of variance due to u_i)					
